СІМФЕРОПОЛЬ — ЯЛТА

(Подорож)

Узяли ви, значить, Перекоп і жарите до Сімферополя…

До Сімферополя Кримський півострів особливого собою нічого не уявляє, і вй до того Сімферополя спокійно спите, лагідно похропуючи під тататата пульманівського вагона.

А вже з Сімферополя починається справжній Крим з його дивами дивними й чудами чудними, і в кожному, навіть скороченому, путеводителі усім — і екскурсантам, і простим людям — рекомендується гав не ловити, бо іменно в Сімферополі все й починається…

Сімферополь — центр Криму, столиця його. Дуже старовинне місто, бо розкопки в ньому і біля нього свідчать, що ще в останні віки перед різдвом Христовим на цім місці було грецьке сельбище Неаполіс, де сидів скіфський цар Скилур…

Чи довго той Скилур, цар скіфський, сидів у Сімферополі, чи недовго — про це ще не розкопано, але відомо, що приблизно за 22 століття після Скилура у Сімферополі сидів уже не цар, а Врангель, і сидів, як кажуть кримські легенди, дуже не довго… Зник він в напрямку на Царгород, і так "грунтовно" зник, що ніякими розкопками його ніколи не розкопаєш…

Сімферополь вражає подорожнього своїми старовинними будівлями, пам'ятниками сивої старовини і чудесними краєвидами довкола, що про них можна писати, писати й ще раз писати… А як ви, невважаючи на його сивину, всетаки його проспали — виходить, що й писати про нього не будете…

Далі йде Бахчисарай, резиденція кримських ханів, із знаменитим палацом останнього кримського володаря й не менш знаменитим бахчисарайським водограєм…

Проспавши Бахчисарай, підлітаєте до Севастополя, крайнього пункту вашої подорожі залізницею…

— Вставайте: вже!

— Сімферополь?

— Севастополь!

— А Сімферополь? А Бахчисарай?

— Уже й забули!

— Шкода! Такі історичні місця! Як же це воно так?

— Прохропли!

— Дивись?!

Севастополь — порт. Блиснула перед нами знаменита Севастопольська бухта, і вже вас упхнули в автомобіль, щоб їхати сошею па Ялту…

Ви озираєтесь, крутитесь, щоб хоч одним оком позирнути на бухту, на набережну, а мадам, білабіла й пухка мадам, що сидить праворуч попліч вас, закутана газовою хусткою, пояснює вам:

— І іцо цікавого? Крутиться, як на шилі. І штовхається! Ну, бухта! Ну, море! Так навіщо ж штовхатися?!

…Гррррр! Чокчокиок! Поїхали…

Поїхали ви чудовою дорогою, що простяглася на 82 верстви од Севастополя до Ялти…

Вискакуєте за місто. Машина рвонулась на простори, волю почувши, і мчить вас кудись отуди, де перед вами бовваніють сірі в тумані велетні…

Тихо… Тихо… Ранок…

Загойдані машиною, заворожені дивними обрисами височенних гірських кряжів, прозорим повітрям, сонячним промінням, травицею, водицею і всім, чим іще може заворожувати кримський Пан, — сидите ви, примруживши очі, придивляючись та прислухаючись…

І ввесь ви увага, і ввесь ви зір, і ввесь ви слух, бо читали й чули, що дорога від Севастополя до Ялти повна дивних і зорових, і слухових несподіванок…

Тихо… Тихо..

Раптом:

— Бббах! Слухова несподіванка!

Метнулися ви зором своїм гострим туди, вгору, де сірі велетні бовваніють…

Може, вулкан заснулий рвонувся?!

Може, скеля в мільйон пудів ринула до моря, змітаючи на шляху своїм усе живе й неживе?!

Може...?!

— Ех і йолки ж зельонії! — кріпить шофер. — Говорив: підлатать слід! Не слухають, зарази!

Шина лопнула!

Слухова несподіванка, що потім переходить у зорову, у шлункову й, нарешті, у ногову й у спинову...

— Вилізайте, граждани!

"Граждани" вилізають... Оточують машину й пильно придивляються, де вони, оті самі "йолки зельонії", що висадили їх із автомобіля... (Зорова несподіванка!)

Потім сідають на травиці біля соші, розмотують клунки й засмалюють, що в кого залишилось (шлункова несподіванка!), потім частина йде рве квітки над дорогою (ногова!), а частина лягає на траві горілиць і мугиче якийнебудь відповідний до моменту й до настрою романс, на манір:

По дорозі жук, жук, По дорозі чорний...

...Підлатались — і далі... Дорога все нагору, нагору...

Що ж ви на цій дорозі бачите? Чи хоч не на дорозі, а понад дорогою або біля дороги?

Нічого не бачите, бо праворуч од вас білабіла, пухка мадам московська, зпоза якої нічого не вздриш, хоч би мали ви й вісімнадцятеро очей, — така та мадам і широка, і глибока...

А ліворуч од вас "молодий человєк, наверноє, брунет", затулився подушкою від сонця... Спробуйте побачити!

Видко тільки вперед, угору...

А там, угорі, сірі велетні бовваніють!

А що ж ви повинні були б бачити по дорозі між Севастополем і Ялтою, по тій її половині, що підноситься до Байдарських воріт?

Багато дечого!

На четвертій версті від Севастополя йде дорога на Юр'євський монастир... На шостій версті біля соші — французьке кладовище, де поховано французьких офіцерів і солдатів 1854–1855 років. Далі — дача "Альфа", що правила за штабквартиру для французів під час облоги Севастополя 1854 року...

Потім шлях перерізає КучукМускумську долину, а звідти вскакує в красиву Байдарську долину, що тягнеться на 17 верстов завдовжки і на 8—10 верстоз завширшки... В долині село Байдари; звідки чотири верстви до знаменитих Байдарських воріт, збудованих 1848 року на висоті 243 сажнів над морським рівнем. Перевал...

Далі дорога вниз! На Південний Кримський берег!

Звичайно, що біля Байдарських воріт одпочинок. Є щось на манір ресторації, де вам дадуть пообідати, коли схочете. Як схочете, так, значить, дадуть, а як уже дадуть, тоді не схочете! Але це географії з етнографією не стосується!..

— Хочете — обідайте, хочете — не обідайте, — все одно за Байдарськими воротами море!

Виїздите з Байдар — і раптом:

— Ах!

І ваша права сусідка — "ах!", і ваш лівий сусіда — "ах!", і передні сусіди — "ахі", а задні сусіди — "ах!", і ви самі — "ах!"...

Тільки сам шофер не "ах!", а косо на помічника:

— Увага!

Стовпова дорога покрутилася... Білим ужем попід скелями стрімчастими покручена, переплетена петлями, вузлами, зашморгами... То там, то там виблисне спиною — і знову кудись під скелю, на скелю, під кручу, за кручу, падає вниз, дереться вгору.

Ідете — і кінець... Далі безодня... А вона крутонулась ліворуч і посунулась далі трохи... І знову нема... Безодня. А вона крутонула праворуч, пробігла десять сажень і знов за скелею, і знов за кам'яним муром... Ховається, дратує, у кузьмірки грається...

А отак — море! Скільки оком кинеш — море! У чадрі воно з туману, тільки під берегом сріблом виблискує... І манить безвістю своєю, і страшить безкраєм...

Чорне море... Синє море... Понтійське море...

Чорне море червоні береги полоще... І вони не чорніють...

А над ним, до його збігаючи, в його окунаючись, попритулялись: Теселі, Форос, Мшатка, Ай-Юри, Мелас, Лімнеїз, Мухалатка, Кастрополь, Кікенеїз...

І далі… Сімеїз, Алупка, Місхор, Гаспра, Ай-Тодор, Ластівчине гніздо, Ореанда, Лівадія, Ялта…

Море їх миє, а зверху їх яйла обіймає… Обіймає могутніми обіймами віковічних скель…

І гордо над ними закинув зубчасту голову Ай-Петрі…

Всесоюзна лічниця…

КРИМ

Крим!

Легко сказати — Крим, а от як його вам описати так, щоб ви зразу відчули, що воно за країна така отой Крим, що про його й легенди, й пісні, й перекази, що до його з усіх країв світу білого ідуть і їдуть, щоб хоч одним на його оком глянути, щоб хоч раз його повітрям дихнути, щоб підставити хоч на хвилину своє анемічне тіло під палюче й цілюще проміння його гарячого сонця…

Як?!

Цілий, може, натовп учених, цілі, може, століття силу-силенну й тонких, і товстих книг про його понаписували, музеї по всіх кримських містах позасновували, а вам, — я знаю! — вам щоб усе зразу, як на долоні; щоб і історія, і географія, і етнографія… Щоб і флора, й фауна…

Добре!

Я все вам жужмом. А там уже хто більше чим цікавиться — хай вибирає…

Історія Криму дужедуже давня… Ще як Каїн Авеля вхекав за жертву господню, так і тоді вже Крим був. Взагалі, як переказують тут старі люди, Крим постав у той самий день, як господь створив "твердь та видиме небо"… Старенький, як бачите, є Крим.

Передісторична Кримова доля була така. (За точність не ручусь!).

Колись-колись-колись Крим, як відорло, звався Таврія. Це його найстарша назва. А постала вона від народу "таврів" (таври), найдавніших, що їх історія застукує на цім півострові, пожильців. Дехто дотримується тої думки, що до таврів у теперішнім Криму жили кіммерійці, що їх був оспівав Гомер ув "Одіссеї"… Жили ніби ці кіммерійці в Криму аж до VIII століття до різдва Христового, а їх витіснили скити, що прийшли зі сходу.

Хто насправді був тоді, чи таври, чи кімерійці, чи обоє разом, — сказати напевно не можу, доки, може, на дозвіллі не поколупаюсь у горах — чи не знайдеться якого доказу. А так все 'дно ж не повірите.

Пережили вони, як і всяким порядним людям належиться, кам'яну добу, мідну добу й інші потрібні доби…

Історична доба в Криму починається тоді, коли біля його берегів з'являються греки-колоністи. Це наприкінці VIII ст. до р. Х. Двоє племен грецьких населили Крим: йоняни й доряни. Вони позасновували були такіо міста, як Пантікапей (Керч), Гераклея (Сіноп), Херсонес і т. ін.

Це так звана грекоримська доба в Криму.

Довго вона тяглась. Аж до різдва Христового. І кінчилась…

На її місце прийшла середньовічна доба. Готи її принесли в другій половині II століття (після р[12] ✓ Х[13]).

Біля 378 року осередок готів біля Дніпра розгромили гунни й удерлися частиною до Криму.

Готи посіли горішній Крим, а гунни — степовий.

Налітали потім на Крим (степовий) і авари, і турки, і хозари.

В половині IX століття степова Таврида поволі звільняється від хозар і попадає під протекторат Візантії. Отоді якраз з'являються в Тавриді варяги, що грабували її береги…

В цейтаки час починається зв'язок України з культурними центрами таврійськими: Херсонесом, Пантікапеєм. На Тамані тоді засновується Тмутараканське князівство, а в Тавриді князівство на місці Пантікапея в Корчеві (тепер Керч).

Бачите, коли ми, українці, до Криму потрапили. Значить, неправду пишуть ті історики, що перше знайомство з Кримом приписують чумакам, що по сіль у Крим їздили.

Пішли далі. Довга, як бачите, історія.

У XIII столітті запанували були в, українських степах монголотатари. Набили, як ви знаєте, 1224 року (здається) вони нам добре прапірки на р. Калці, і вдерлися в Тавриду, й почали витісняти звідти генуезців (італійців), що колонізували були частину Криму після хозар (під візантійською зверхністю).

Пройшли були монголотатари аж до південносхідного кримського берега, але потім "цофнулися" (привіт галичанам!) на північ у степовий Крим.

А на півдні в горах тоді було біля 40 замків, і мало не кожний із них мав особливу мову.

Далі нові "хазяї" напирають на Тавриду. Турки. 1475 року Кафа (Феодосія) впала під ударом турків і татар. А далі вони захопили і весь півострів. Турки посіли узбережну, гірничу частину його, а татари — степ.

Татари спочатку мандрівники, під пануванням Золотої Орди, але з середини XV століття кримський хан уже юридично самодержавний. Столиця — Бахчисарай.

Потім Крим під Російською імперією.

Потім — Врангель.

Потім і тепер Радянська влада.

Все! Історія вся...

Довга? А що ви думали, так зразу — ляпляп! — та від кам'яного якогось віку аж дотепер? Це ще й швидко. Посадіть якого історика — він вам років із п'ять писатиме...

Може, тут я й переплутав якісь тисячоліття, але це не важно! Що для історії, як пишуть тепер історики, століття або тисячоліття?

Важно — ерудиція!

А ерудиція ж є! Ну й гаразд!

Пішли далі.

Географія. Про географію — не бійтесь! — довго не говоритиму. Коли ще за фонвізінівських часів мамаша говорила Митрофанушці:

— Навіщо, — мовляла, — тобі та географія, коли візники є!

І я так само скажу:

— Навіщо вам географія, коли є і автомобілі "Кримкурсо", і візники, і провідники?.. Останні чорні, гарячі і знають всю географію, особливо для дам!

Приїдете до Севастополя, беріть візника, а він вам за дорогу таку географію розведе, що тільки ахатимете... Загальну, так сказать, географію.

А провідник — той більш по деталізації... Дами це особливо люблять, бо вони народ, як відомо, дуже цікавий...

В загальних рисах і я скажу... Два слова.

Географія на три поверхи: зверху небо, нижче гори, а ще нижче море... І навпаки.

Небо пухке, гори тверді, морг мокре. Досить!..

Етнографія. Населення — чорне. На ногах шкіряні "личаки". Вірить в аллаха й Магомета, пророка "єй ного"... Поділяється на чоловіків, жінок і на дітей. Жінки — чорні. Діти — чорні... (Чорне море!) Чадри вже жінки не носять. Носять чадру тепер у Ялті па молі, тільки не "чорні" жінки, а білі. Мова — не наша.

Понашому — платня, а поїхньому — улефе.

Понашому — воша, поїхньому — біт. (Звідси пішло, очевидно, "бити воші". Увага для філологів).

— Анларизми не бен селерим?

— Анларизми?!

Нічого ви не "анларизми", бо ця фраза значить:

— Чи розумієте ви, що я кажу?

Населення хліборобствує, виноградарствує, садівникує, скотарствує і курортствує. Це все роблять жінки.

Чоловіки сидять цілий день у холодку, чухаються, курять цигарки та п'ють каву.

Фауна. Не наша. Коли їдете чи йдете горами, часто бачите десь у лісі на скелях чи на узгір'ях якихось невідомих вам тварин, невеликих розміром, з рогами, з чотирма ногами і з одним хвостом. У тварини тої іноді голова вгору, а круп униз, іноді круп угору, а голова вниз!

Ви раптом стаєте. І дивитесь. Пильно вдивляєтесь.

— Ах! Ах! Що за така гірська тварина?

От що значить — клімат! За якихось шістсот верстов, а дивись — зовсім не те!

— Що то такс? — питаєте тубільця...

— Короваї Молоко дає! Доїться! Телят водить!

— Ахах! А ото?

— Котора поменше?

— Так!

— Коза називається! А ото збоку — кінь!.. А то — свині під дубом…

…Осли є! І на горах, і на курортах. На курортах більше!

Орли є! Кури є! Півні є! Курчата вже вилупились! Три карбованці субтропічна курка коштує… Орел — не знаю скільки!

Флора. Різноманітна. Дуб. Кедр. Кипарис. Магнолія. Гліцинія. Кропива. Кульбаба. Чинара. Будяк. Фініки. Пальми. Чебрець. Юдове дерево. Оріх. Коноплі. Груші. Яблука. Лимони. Апельсини. Картопля. Виноград і т. ін.

Винограду тут дуже багато, через те все майже вино для продажу курортникам виробляється з махорки й продається як вино "розлива кам'яної доби" по п'ять крб. пляшка ("тільки для вас!"). Ригають від нього понад норму.

Оце більш-менш повний (наскільки вистачило сил!) малюнок Криму… [14]

Здається, ніби й нічого особливого, — правда?

У тімто й річ, що особливостей отих тут сила.

Субтропічна, товариші, штука Крим! От що головне.

Візьміть так.

От ходить, приміром, у столиці українській Харкові по вулиці Карла Лібкнехта коза. Ну що ж! Ходить — і квит! Коза — та й уже!

А от коли отут поставити тую козу під кипарисом або на стрімчастій скелі, уже вам вона не коза, а екзотика.

Уже в неї хвіст не на 45° (чи на якім там?) довжини чи широти, а мало не екваторіальний! Тропічний хвіст, гарячий хвіст, і крутить вона ним по екватору!

От у чім сила!

Або горобець на Основі на тину й горобець у Криму на пальмі! Різниця! На Основі він горобець, а тут — жарптиця, бо йому жарко!

Екзотика, товариші!

Та це не тільки з тваринами. І з людьми так.

У Харкові, приміром, руде, косе, худе, угрувате, пудри на нім на цілу геологію, а тут видряпається на скелю, стане, за худі стегна тримаючись, — і Жанна д'Арк!

Далеко ж! Чорт його розбере, що воно там сопе на стрімчастій скелі!

Клімат, товариші.

А найголовніше ледве був не забув!

Барвінок у Криму росте. Та такий рясний та хороший…

Якби місцеве населення вивчити пісні:

Зелененький барвіночку, Стелися низенько, А ти, милий, чорнобривий, Присунься близенько, — всі б дані були за приєднання

Криму до України. Спорідненість культур — і кришка! Без нікоторого імперіалізму — на законній підставі!

МОРЕ

(Дещо з природознавства)

Ну, море!

В данім разі — Чорне море, тобто таке море, що чорне. Не Біле, а Чорне море…

Це, значить, отакезна ніби яма, велика-велика, — вщерть налита солоною водою…

Вінця в тій ямі звуться: береги… Дно — так і буде дно… Вода — так само вода…

Оце є море…

Море оте саме служить для того, щоб у йому купатися й дивитися на нього…

Коли на море дивитися, то це буде: вид на море…

Коли в йому купатися, то це так і буде: купатися в морі…

По морю ще кораблі плавають, пароплави, броненосці різні, але то далеко від берега, рукою трудно їх дістати…

Я писатиму тільки про те море і про те, що є в морі, що можна, — сказать би, — полапать, пам'ятаючи мудре наше прислів'я:

"Не повірю, доки не полапаю!"

Коли ви дивитесь на море, перш за все спадає вам на очі — вода… Прийшовши до моря, мацаєте його рукою: воно мокре… Руку в рота — солоне й капає… Значить, вода…

Помацали берег — твердий… Значить, так: море… Ви не помилились… Пересвідчившись, що ви на морі, можете розглядати його далі.

Море буває трьох сортів: тихе море, хвильове море й буряне море…

Тихе море — це таке море, коли вода у йому тиха… Воно собі поволі ніби гойдається, потихеньку, ліниво хлюпає на берег і мружить спину під гарячим сонячним промінням…

Хвильоване море — це пастух… Воно гонить велику отару баранів до берега, кричить на них, підганяє, гнівається, випереджає тих баранів і викидає їх на берег з плюском, з гамором, з серцем… Барани ті, вискакуючи на берег, котяться по гальці, сунуть її своїм руном білим, ґерґочуть, скрегочуть і, розбивши своє руно біле об гальку круглясту, сунуться назад у море й тонуть… А море, гніваючись, що жодного барана не може на берег цілим вигнати, ще завзятіше, ще упертіше гонить їх.

І так цілий день, а то й два, й три дні, аж доки, махнувши рукою: дурна, мовляв, робота! — заспокоюється, перевертається на тихе море й знову тоді поволі гойдається, потихеньку хлюпає й вимиває у хвилях своїх сонячні списи…

Напастухувалось!..

А іноді… О, іноді воно, ганяючи білі отари отих барашків, як розлютується, як рознервується, як застриба, як зареве, як зашумить, так "пом'яни, господи, царя Давида!".

Тоді воно показує третій свій сорт — буряним воно тоді робиться!

Матінко моя! Тоді оті барашки білі робляться білими слонами (мореу між іншим, горілки не. п'є!) або просто горами, що ревуть, підстрибують, рвуться з боку в бік, б'ють об берег скажено, підіймаючи берегову гальку із лютим рокотом, вискакують далеко на берег та розлітаються хмарою божевільних бризок…

Тоді всім, хто його бачить, робиться страшно…

А мені ні, бо я буряного моря не бачив…

* * *

Морська вода, як я вже вище зазначив, — солона вода, бо містить у собі так звану глауберову сіль… Через те, коли з морської води хтонебудь би додумався варити юшку, солити тої юшки не треба.

У морі живуть різні морські тварини. Особливість їхня та, що вони ніколи не хворіють на закріплення шлунка (глауберова сіль!).

Із морських тварин, що я їх бачив на власні очі, зазначу такихо: дельфін, султанка, камбала, морський кінь, морська корова, краб, рибаголка, медуза…

Дельфін — це ніби наш річний рак, тільки в сто раз більший… Відрізняється він од рака тим, що рак має шийку й клешні, а дельфін ні клешнів, ні шийки не має… У рака очі ззаду, а в дельфіна спереду. У рака тіло вкрите шкаралущею, а в дельфіна шкірою… Рак жиье в норах, та в корчах, та в куширі, а дельфін більше під поверхнею в морі, красиво

перекидаючись і вилітаючи, коли грається, над водою… Рак їсть падло, а дельфін живу рибу… Рака їдять, а дельфіна не їдять… Рак так і зветься завжди — "рак", а дельфіна за його жвавість і веселий характер прозивають "морською ластівкою"… Це все різниці між раком і дельфіном… Але є одна спільна в них риса, що надає їм подібності одне до одного: і рак, і дельфін плавають…

Султанка — це риба. Справжня риба. Зветься вона султанкою через те, що турецькі султани ніколи такої паршивої риби не їли. Найголовніша її особливість та, що про неї завжди кажуть так:

— Що у вас сьогодні на обід?

— Та знову султанка! Остогидла, як смерть! Паршива риба! Ціна —20 коп. за фунт.

Камбала. Циклоприба, бо має одне око. Кругла риба, бо скидається на підситок. Смачна риба, як на вершковім маслі…

Морський кінь. Маленька, захарчована, миршава морська шкапинка, з закрученим хвостом, без гриви, з конячою мордою. Не ірже, не їсть вівса… На нім риби морські одна до одної в гості їздять…

Морська корова. Довгаста, з великою головою, з двома на тій голові рогами, буренька корівка. Не мукає, не доїться, не дрочиться й не водить телятка.

Краб. Зовсім не похожий на нашу щуку. Не похожий і на окуня, і на карася, і на лина. Навіть на верховодку не скидається… Дехто каже, що він трохи чи не брат у перших нашому ракові, але раз я вже поєднав із раком дельфіна, то єднати ще з ним і краба якось незручно. Вийде так, що ніби в морі самі раки. Щоправда, краб має шкаралущу, має клешні, живе під камінням, а всетаки він не рак, а краб… То таки — рак, а то таки — краб. Різниця велика… А щипається, потвора, сильно!

Рибаголка. Звичайнісінька циганська голка. Така, як у нас нею лантухи латають. Служить для того, що нею султанка або камбала собі панчохи та ліфчики зашивають, як одна до одної на весілля збираються…

Медуза… Морський холодець… Кругле, як мисочка, біле, дрижасте, слизьке, холодне й прозоре… Ну, гижки, й квит. Візьмеш у руки — тане. Не береш — не тане…

* * *

Літають над морем рибалки (птиці) й баклан. Рибалки — білясті, баклан — чорнявий. Ловлять рибу…

Приблизно оце точний науковий нарис Чорного моря на підставі класних спостережень…

ГОРИ

Гори — штука висока… Це — взагалі…

Кримські гори — так само не низенькі, не маленькі й не коротенькі…

Отак, положим, як із моря на їх дивишся:

— Дрібниця! Далеко, кажете? Та де там далеко: от же, рукою дістати можна! Ото АйПетрі?! Високо, повашому? Та розженусь добре — і там!..

Можете не розганятись: повірте краще, що не близько…

На 25 верстов той АйПетрі од вас, — це ще як навпростець, а як крутитиметесь стежками, щоб до нього дістатися, то й прокрутитесь верстов із сорок…

Піддурюють гори, і здоровотаки нас, степовиків, піддурюють…

Як виїхати на човні на море так верстов на п'ятнадцятьдвадцять од берега і подивиться на берег — так увижається, що купонька невеличка тих гір Кримських…

Що від Севастополя аж до Феодосії тягнуться?! Ну так що ж з того?! Та просто так би взяв — забрав на оберемок і поніс… Так ото їх здасться небагато. А воіio сто керстов!

На сто верстов тягнуться із заходу на схід гори Кримські…

Тягнуться на цілих сто верстов і звуться скрізь яйлою.

Обіймає та яйла берег Південний Кримський, не пускає на нього холодів та вітрів із півночі, і тепло на тому березі…

А зніміть яйлу, ізстружіть її якимось величезним рубанком, і не буде знаменитого Південного Кримського берега, і кипарисів не буде, і магнолій не буде, і лаврів не буде…

Рівно скрізь буде! Провідники зникнуть… І литимуть тоді дами отакі, як горіхи, сльози…

Не за провідниками (що ви, що ви?!) литимуть вони сльози, а за горами… Бо ж красиві гори! Могутні гори! Велетні гори! Як же за такими горами та не заплакать?!

* * *

Звідки взялися Кримські гори? Од бога!

В один із шести днів, коли бог творив світ, сотворив він і Кримські гори…

Геологи, народ невірний, намагаються довести, що Кримські гори постали поволі, протягом кількох геологічних періодів, і через одкладаиня глибоководних осадків (вапняків), і через землетруси й т. ін., й т. ін.

А княгиня Є. Горчакова (княгиня, а не якийсь там геолог!), лежачи на Сакській площадці, ясно й просто пише, дивлячись на гори:

И горит моё сердце любовью,

Взор усталый туманит слеза,

И хвалу всемогущему богу

С тайным трепетом шепчут уста.

А за що "с тайннм трепетом шепчут уста"? Думаєте — даром?!

За те, що сотворив бог гори. Та не тільки гори, а й дачу, і виноградники, і слуг, і ренту…

І все це конкретне, таке, за що можна подержатись… А геологи що?! "Періоди"?! "Доби"?! І все це абстракція.

Бог! І більше ніхто не міг утворити такі прекрасні гори, як Кримські!.. І не сперечайтесь!

Кожна гора зокрема, а значить, і всі гори вкупі складаються з трьох частин: підошви, схилу й вершечка… Підошва — це те, що низько, схил — це трохи вище, а вершечок — це вже дуже високо…

Найтяжче на горах сходити на підошву… Дуже тяжко…

Туристи цим особливо пишаються.

— Був на Ай-Петрі!

— На вершечку чи на підошві?

— На підошві!

— От молодця! Ай да лицар!

А в "лицаря" ухмилка по самі уші: зійшовтаки… На схил значно легше. Особливо як згори, з вершечка… А на вершечок зовсім єрунда… Просто собі паличку в руку й ідеш…

І після того тижнів зо два на ліжку: переварюєш, так сказать, враження… Тихо лежиш, спокійно лел^иш; не ворушиш ні ногами, ні руками… Таке обіймає вас "самопоглиблення" від пережитих та перебачених красот гірських…

Та воно й не дивно, бо вискочить з легкістю сарни на гору Бабуган, приміром, — це велике дає задоволення для людини. 1543 метри вгору — це, самі подумайте, трохи ж таки вище, ніж харківська Холодна гора. (Навіть як дивитися з Допру № 1)… А ви ж самі знаєте, що з Холодної гори, як увечері дивитися на місто, — дуже красиво… І далеко видко, і все видко… Особливо коли людина не п'яна і не боїться, що її роздягнуть…

А як же ж то воно, як з Бабугану, або з ЧатирДагу, або з АйПетрі?!

* * *

На гірській підошві — дачі. На схилі — ліси. На вершечку — сніги. І літом сніги, і взимку сніги! А по схилу струмки гірські.

А в лісах — буйволи, дикі кози, "зелені".

"Зелені", положим, останніми часами вивелись... А то за Врангеля, кажуть, була їх у горах силасиленна... "Підтримували" барона в його святім обов'язку відбудувати' "єдину та неподільну Русь... Святу Русь!"

Найважливіше в горах для нас, грішних, — гірське повітря...

Його тут чимало. Воно не продається — просто так: бери й дихай, коли хочеш...

Вивозити тільки не дозволяється... Хоч дехто з туристів бере з собою з ЧатирДагу чи з Бабугану клуночок з повітрям...

Повітря тут чисте, прозоре, легке, свіже...

Звичайно, коли йдете горами самі, без великої компанії, без кошиків з вареними яйцями та з сардинками, без тройного одеколону, без пудри "Колодерма" і порошку од поту... А як з оцим усім дертиметесь на АйПетрі — так все одно, що в Харкові на Сумській о 9 годині ввечері. Аж бук чхає!

* * *

Гори тут дуже лякливі! Назви в їх здебільше з "Ай" починаються:

Ай-Петрі, Ай-Микола, Ай-Тодор, Ай-Я і т. ін. І це, між іншим, заражає…

Дуже часто чуєте в компанії, що дереться на гори, вигуки:

— Ай, боже мій!

— Ай, матінко моя рідна! А то просто:

— Ой, держіть мене!

— Ой, рятуйте!

ТАМ, ДЕ ЦАР ПІШКИ ХОДИЛИ…

У Лівадії їхнє царське величество пішки ходили… До Лівадії приїздили, а тут можна було й пройтись, навіть поверх тих моментів у вінценосному житті, коли взагалі "цар пішки ходять"…

Непогано в Лівадії…

Не дурак були їхнє імператорське величество, коли облюбували собі місце сіє…

І море, і гори, і троянди, і гліцинія, і кипариси, і лаври, і "вид на сюди", й "вид на туди".

Усе, можна сказать, — "волоссячко до волоссячка", — для того, щоб у свій час, миропомазавшись, можна було правити "возлюбленний народ наш"…

І палац воздвигли "любовію народною" нічого собі… Правильний палац…

І для себе було, і для "возлюбленної супруги нашої", їхнього імператорського величества, государині імператриці Олександри Федорівни…

І для діток наших, і для "його величества свити"…

* * *

Лівадія у двох верстах од Ялти… На захід. Простяглася на нижньому схилі Могабі від соші, що йде з Севастополя до Ялти, аж до моря. Тут два палаци: старий (Олександра III) і новий. Парк, маєток, виноградники, служби й т. ін.

Великий палац збудовано 1910–1911 рр. на місці колишнього палацу Потоцького (колись Лівадія була власністю Потоцьких).

Має цей палац усередині 58 кімнат, а всіх приміщень (балконів, переходів) — 116. Домінує стиль ренесанс.

Проречисто. Напередодні "декадансу" — палац у стилі "ренесансу"!

Але палац цей (окремі його кімнати) має гетьчисто всі стилі, які були в світі… Від І до XX століття.

Всередині оброблений деревом під кольорові мармури й під метали! Оброблено напрочуд мистецьки!

Спілка деревообробників має з чого пишатися: уміють її члени робити… Хоч і для казнакого, а зроблено добре.

Миколаїв, приміром, "діловий" кабінет… Під зелений мармур зроблено. Тут "працювали" вони.

Спальня — під білий мармур...

Царицина вітальня — стилізована іоніка, під жовтий мармур...

Це все верхній поверх.

Тут і Олексієві кімнати поруч "дядька" Дерев'янки, концертова зала (іоніка), вітальня царівен (італійська). В однім із коридорів — вікно італійське з живою чудовою картиною, що відбивається в повішеному проти його свічаді.

У нижнім поверсі — парадні покої.

Вестибюль римського стилю I століття. їдальня — ренесанс II століття, Флоренція. Чекальня — копія залу ради 500 у палаці дожів у Венеції, більярдна — каштанова, англійського стилю. Маленький дворик біля двірця — копія монастирського дворика в Італії (тип св. Марка у Флоренції).

Тут і молельня царицина (богомольні ж були) стилю московських церков XVI століття...

Взагалі — стилі. Стилі навіть там, де ніяка людина про стиль не думає, а так — аби скоріше, — так і там, кажуть, стилі!

А от прикраси на цих стилях так уже, можна сказати, "буза", як харківські "папіросники" кажуть... Ікони! Ікони! Ікони!

І в головах ікони, і в ногах ікони, і скрізь ікони, і всюди ікони!

Тепер ті ікони, як коштовні, вивезено до московського музею, а позалишались тільки оті "кивоти" (чи як там вони звуться)...

Розкіш! Давить розкіш тая незвичну людину… І холодно в палаці…

Нема "духу живого"… Отого "духу затишного", що завжди його почуваєш в житлі.

Так і хочеться стать у "залі ради 500 у дворці дожів у Венеції", закласти два нецарствені пальці у нецарствений рот і… свиснуть!

І щоб посвист той переможно вдарив і по "ренесансу", і по "йоніці", і по "Флоренції", і по "стилю жакоб".

І щоб плигав од стін, підскакував, бився об пап'ємашеву стелю, пронизав маврітанські двори, вирвавсь в італійське вікно і Чорним морем, на барашкових хвилях — по всім світі покотом покотився:

— Нема! Царя нема! І не буде! Ю'ююю!

* * *

А в парку магнолії, лаври, мирти, кедри, пінії, сосни, троянди…

Для царя пахли…

А тепер для нас пахнуть!

Заходьте!

— Полтинник! Тут колись царі жили! Тільки полтинник!

Совхоз тепер тут! А палац, як музей!

АЛУПКА

Алупка — це курорт, що розлігся під АйПетрі, на гірському схилі, в 16 верстах на захід од Ялти.

Курорт ще не націоналізований, очевидно, бо коли ви в Алупку в'їздите, то бачите такий на стовпі напис:

АЛУПКА

имение княгини Є. В. Воронцовой-Дашковой

Чи не вспіли ще націоналізувати Алупкінського майоратного маєтку князів ВоронцовихДашкових, чи, може, Головне курортне управління просто надержує знімати той напис…

Хто й зна, мовляв.

Алупка — славнозвісний курорт.

Є її нім гори, с море, є дачі, є провідники й т. п…

Але найславніїла вона, Алупка, знаменитим палацом князів ВоронцовихДашкових, хоч поруч того палацу ще є й санаторія Українського Червоного Хреста, з українським поетом Володимиром Сосюрою посередині й з надією, що незабаром туди приїде ще й Валеріан Поліщук…

І хто тоді буде славнозвісніший, невідомо…

Рівні будуть!

З одного боку "Готика", з другого боку "Гарт"… Обоє на "Ги" почипаюті>си.

Потрапити до Алупки з Ялти або з Симеїзу можна й без "Путеводителя по Крыму". Просто наймається чала кобила, запряжена в трясучоторохтючу "лінєйку", із чорною людиною на козлах, із батогом у тої людини в руках, — і репіжиться тая чалая кобила отим батогом нещадно по жижках...

Таким чином доїздиться аж до Воронцівського палацу...

Потім говориться тій чалій кобилі:

Трр!

І ви на місці...

Встаєте й ідете оглядати знаменитий палац і знаменитий парк.

Підходите й говорите:

— Нда! Непогано жили, хай їхнім сіятельствам легенько ікнеться! Не було чого їм соціальної революції робити! Можна було перебутися й без революції... І навіть непогано перебутися.

Кругом сама тобі готика...

Столітній палац (почато його будувати 1820 року, скінчено 1837 р.) із сірого каменю "угобздишася" над морем, під віковічним хаосом накиданого якогось стихійною катастрофою каміння.

І весь той палац — і хмурий якийсь величчю своєю, і веселий терасою своєю* маврітанською, копією з тераси Альгамбри, що спускається до моря й оберігається шістьма білими мармуровими левами, шістьма мистецькими дивами дивними, красавцями, і уві сні, і в "бодрствованії".

І дивляться із столітніх стін столітні портрети роботи знаменитих майстрів різних, одлетілих у безвість століть...

Катерина Велика в розквіті своєї еротичнопостільної краси й Катерина Велика з запалим старечим ротом...

І Петро Великий, і Олександр Великий, і Микола І Великий, і шведський король Великий.

І всі вони великі... великі... великі...

І нема серед них маненьких... Тільки в аванзалі дивиться із стіни зпід татарської шапочки старенький дідусь Абдул Хурза, колишній слуга царський, а тепер "слуга революційний", що ходить по цьому палацу цілих 52 роки (з 1872 р. служить у палаці)...

Повісили вже за революції і його портрета поруч Олександра Першого та ще й "благословенного"...

І ходиш по "голубих" вітальнях, по "ситцевих" будуарах, по "дубових" на півтораста чоловіка їдальнях...

Ходиш і думаєш...

Про любов до панів думаєш...

А збоку дивиться на тебе в їдальні "ванна для шампанського".

їлиїли графи й князі, "землі руської радєтелі", і пилипили, а потім ще й купалися у шампанському. А вгорі, з хорів, музика гриміла:

Царствуй на славу нам, Царь православний. Боже, царя храни!

А кругом віковічний парк. І альтанки трояндові, і альтанки виноградові, і копії з "Бахчисарайського водограю", і водограї "Амури" з "Психеями"...

І "палаци" для челяді...

70 чоловіка службовців для двох "гемороідальномоченедержательних" князя й княгині...

І триста чоловіка "рабів божих і князівських" парк прибирають...

Прибирають і копають гроти й становлять пам'ятники для "найулюбленішої собачки нашої"...

І лежить "прах" князівської собаки під могильним каменем, людськими трудженими руками збудований...

І молитовно шепчуть уста:

ТихшеІ Тут царство спокою: Цюця тут графськая спить...

І підносяться очі д'горі.

Упокой, господи, цюціну душу і учини її в раї.

Разом із князем і княгинею. Учини... Учини... Учини...

ГУРЗУФ

Прощай же, море. Не забуду Твоей торжественной краси И долго, долго слишать буду Твой гул в вечерние часи. В леса, в пустыни молчаливн Перенесу, тобою полн, Тнои скальї, твои заливм, И блеск, и тень, и говор поли.

Хароший вірш?

Це — не я. Це Олександр Сергійович Пушкін так писав, будучи в Гурзуфі. Той О. С. Пушкін, що оце 8 червня 1924 р. минуло сто двадцять п'ять років з дня його народження.

Певна річ, що Пушкінові всетаки далеко до теперішніх футуристів чи там імажиністів... Проте чому при нагоді не згадать і про його та ще сидячи в Гурзуфі під знаменитим його (О. С. Пушкіна) платаном чи дивлячись на синє море з його (О. С. Пушкіна) гроту у великій над морем скелі...

Сидячи й думаючи, що б написав, дивлячись на море, імажиніст?

Отаке, мабуть би:

Ад'ю! О море! Ти снимаєш Із берега синие штани... І гальку круглу оголяєш На пузе взбешеной волны.

А футурист (наш) отакого б удрав:

О, кабле — море! Кабле — хвиля! О радіо — морський прибій! Електролампою кобилі Робитимем лошата ми!

Чи воздвигнуть імажиністи з панфутуристами отими своїми віршами собі "пам'ятник нерукотворний", до якого "не зарастет народная тропа", чи не воздвигнуть — невідомо.

О. С. Пушкін — воздвиг.

Виявляється, між іншим, що це не так легко...

Можна сидіти під отим платаном, під яким сидів і Пушкін, ходити тими стежками, що ними й він ходив, дивитися на море, приставивши пальця до лоба, і "пам'ятника нерукотворного" не мати…

Не виходить…

Здається, й обстановка однакова: і море, гори, і хвилі — все є…

А попушкінському не виходить… …Позаростають до нас, грішних, "тропи"… Хіба, може, п'яний коли забреде…

* * *

Гурзуф — курорт і село розляглися в 14 верстах од Ялти на схід.

Старий курорт, з великим пляжем і з розкішним парком. Посеред парку стоїть будинок, де 1820 року жив Пушкін. Перед будинком величезне дерево — платан, де поет любив відпочивати…. Платан нагадує наш кленок. Тільки це не кленок, а платан…

В парку ще є й кипарис Пушкінів…

Над Гурзуфом яйла висока… Під Гурзуфом море широке…

На захід од нього, аж у саме море, нахилився й п'є воду величезний АюДаг…

Аю-Даг — потатарському значить — ВедмідьГора.

1 Невдало, правда, але я ж не імажиніст. Імажиністи, виправте! — Авт.

Це той ведмідь, що його колись аллах послав покарати людей кримських за те, що вони бога забули.

Давно те було — і про те розказують діди.

Тоді Крим цвів не так, як тепер. Тоді не було безкраїх скель та величезного каміння. Скрізь росли виноград, і тютюн, і садові дерева.

І люди всетаки забули бога.

Тоді аллах послав на цю країну великого ведмедя.

Ведмідь приплив морем, звідти, де круглий рік і сніг, і лід, і холод, як узимку на вершині ЧатирДагу.

Ведмідь виплив на берег біля Байдарських воріт і пішов, руйнуючи все на шляху. Від його ступні земля злазила з каменю, як м'ясо з кістки, і оголялися ті кістки, а він трощив їх своєю важкою ступнею, земля стогнала, й цілі селища гинули від уламків земляних кісток, що падали на них.

Так він пройшов аж до Артека й тут зупинився, стомлений, припав до моря напитися…

Тут великий аллах змилосердився над правовірними й зупинив ведмедя, обернувши його в гору, і наказав йому пити воду й підживлятися доти, доки бог знову накаже йому йти далі…[15]

Стоїть ведмідь, чекає на аллахів наказ.

А біля його Гурзуф квітне…

А в Гурзуфі червоноармійці лікуються…

А татари аллаха вже забувають.

А ведмідь воду п'є…

Довго йому, бідолашному, пити ще, бо води багато… А аллахового голосу щось не чуть. Охрип аллах.

ЯЛТА

У коробці — Ялта…

У кам'яній коробці з яйли велетенської. Західну стінку тої кам'яної коробки становить мис АйТодор, а східну — мис АйМикита…

Із півночі — головне пасмо яйли кримської… Зверху — голубе небо… А з півдня — море синє…

І в коробці отій Ялта притулилася.

Ялта — столиця південнокримських курортів… Главковерх над усім південнокримським повітрям, південнокримським сонцем, місяцем, морем, горами… В її розпорядженні це все перебуває…

Це ще зовсім не значить, що вона найкраща за всі місця на південнім кримськім березі… Це ще зовсім не значить, що коли вона розподіляє повітря, сонце, море, гори — то собі найкраще з них залишає… Зовсім — ні! І навіть — навпаки… По інших курортах усі ці властивості кримські значно кращі, свіжіші й, головне, чистіші, проте столиця — Ялта. Нічого не зробиш… найстаріша вона з усіх інших курортів і по праву старшого держить кермо в своїх руках.

Часто в житті, положим, таке трапляється: за головного хтось править зовсім не той, кому б належало правити…

І лежить чи сидить Ялта в затоці отій, в коробці отій, виткнулась молом паршивеньким в море й задається…

А чого — спитайте.

Культурний, думаєте, центр південного кримського берега?

Де там?! Тільки в революцію музеї позасновувано…

Східний музей у кол. палаці Еміра Бухарського.

Мета музею розповсюджувати та вивчати художню творчість Сходу, його життя та культуру… Засновано його 1921 року.

Народнохудожпій музей. Засновано його так само 1921 року. Зібрано тут мистецькі речі з дач, покинутих власниками, як тікали ті власники з Криму, спеціально для того, щоб рятувати "дорогоє отечество"…

І тільки один є старий музей — Природничоісторичний, заснований 1891 року. Головний відділ у нім — кримознавство.

Торговельний, думаєте, центр Ялта?

Де там?!

Продає камінці чорноморські на фунт та на штуку, ракушки, ціпки кримські, чадри татарські, чубуки, цигарнички, намисто, пудру, одеколон, паршиве вино, сандалі… Сандалів найбільше…

Стоїть засмальцьована крамничка, а в ній сандалі, а над нею вивіска. Лев забравсь у сандалі і рве ті нещасні сандалі й зубами та лапами… А зверху написано: Розорвеш, а не розпореш!!

А купіть ті сандалі, надіньте, пройдіться раз вулицею, і лева не треба, і попорються, й подеруться миттю…

А чого ж Ялта задається? Яка тому причина? А от яка:

— Дада! Дай деньги! Много дай деньгиі Кулай пошла! Кулай Ялта пошла…

Ось у чім річ!

"Кулай" у Ялті можна… І можна "кулай" по самісіньку зав'язку…

Така вже у тої Ялти традиція…

— "Кулай"!

Оцим "кулай" і жила Ялта завжди, нині, повсякчас і на віки вічні…

Особливо "завжди".

Зліталася туди вся "стомлена", "перетомлена", "виснажена", "недоїдюча", "недопитюча" царська аристократичнобюрократичнопоміщицькокупецька Росія й відпочивала по гостиницях, по реставраціях, по яхтах, по автах, по фаетонах од "трудов праведних", громлячи дзеркала, лапаючи наяд пудронафарбованих і роблячи "акварії" з рояля та з коробки сардинок за допомогою своєї трипернодіабетичної сечі…

А музика хрипіла "Коль славен" та "На сопках Маньжурії"…

А повойоване кримське населення вирячувало баньки на великодержавних культуртрегерів, підхоплювало п'яних під жирну

кисловонючу пахву й розвозило "блюющих та ригающих" по "меблірованих комнатах з видом на море"...

...А на набережній та на молі пахло дамським потом, пудрою, парфумами "Коті", шелестіли шовки, прикриваючи угрюваті синьозелені з поширеними венами стегна, і летіли бризки слиняві на зморщені, обкладені ватою, порожньожовті "бюсти", виланані, вим'яті і "отсчественними саврасами" і повойованими чорногарячими з блиском у карих очах провідниками...

Звалося це:

— Ах, как мм в Криму отдохнули!

* * *

Ну, звичайно, тепер Ялта не та!

І погляди на вас, на приїжджих, не ті!

"Куди ти, — мовляв, — годишся?! От раніше! Що з тебе тепер візьмеш?!"

А в очах у кожного тубільця так і стрибає, так і миготить зажерливість...

І очі ті так і просвердлюють твою кишеню: "Чи варт з тобою хоч балакати? Скільки там у тебе є?!" А ви гадаєте, що тепер у Ялті казино нема? Нема рулетки? Нема шмендефера? Є! Все це є!

Сидить круп'є, крутить рулетку, стрибає "шарик", щасливих вишукуючи:

— Прошу дєлать ігру!..

— Ігра сдєлана!

— Двадцать три! Красная нечот! Вторая половина!

І літають довгасті лопаточки, соваються по розписаному столу, перекидають квиточки у тремтючі ручки "щасливчиків" і "нещасливчиків"...

А на "одкритій сцені" викаблучується діва з "кастаньєтами"...

Все це є!

Тільки ж!

— Ах! Єті податки! Они в гроб загонять!..

"Не загонять"! Очередно!

Бо ще плавають по набережній ім. Леніна такі "примірники", що дивуєшся, як їх тільки витримує "Радянська платформа"... Як у тії "платформи" букси не горять, як її осі не лопаються.

ТУРИСТИ

— А ви біля чого працюєте? Професія ваша?

— Власне, докторе, нічого не роблю. Пишу. Сиджу й пишу...

— Сидите й пишете? Так! Бачите, коли ви нічого не робите, а сидите весь час і пишете, то це не те, що зле відбивається на легенях ваших, а просто через таку вашу ніби роботу частина легенів не дихає як слід.

Екскурсія, як по-нашому, по-докторському, кажуть, легенів ваших не повна. Сидите зігнувшись, завжди в однім положенні… Ну й, самі розумієте, частина легенів дихає як слід, на всю, а частина стискається… А час іде… Цілий рік ото так посидите — от воно та частина легенів й одвикає працювати, зморшками береться, застойні явища всілякі… Як плуг, що не працює, іржею береться… Розправити, значить, слід… Це в нас тут добре… Гори… Найкраще для таких легенів — на гору та з гори… Тоді грудна клітка роздимається, легені вщерть повітрям наповнюються, розправляються їхні закуточки найдальші, кров уся окисляється… Бадьорішаєте, веселішаєте, червонієте, молодієте… Гайда на гориї Молодцем будете!

— Спасибі, докторе! …Гайда на гори!

* * *

— Куди це ви так радісно?

— В гори! Легені не зовсім дихають! Екскурсія неповна! Застойні явища… Кров не окисляється… Молодішати треба… Бадьорішати… Веселішати… Красивішати… До чорта сидіти! Гулять, розправлятись, сили набиратись!.. От!

— Високо ж…

— Високо? Нам, туристам, високо? Нам, туристам, нічого не високо. Нам, туристам, усе низько. Високо?! Адьюс.

* * *

А гора… гора. Як гора! "Кішкою" зветься! Бадьоро на скелі, стежками крутими, з піснею нашою розлогою:

По цей бік гора, По той бік друга… Поміж тими крутими горами Сходила зоря…

І голос лунає, лунає, лунає… Розлягається… Так… сажнів із п'ять розлягається… Вгору! Вгору!

— Хууу! Хи… по той бік… гора… А високо, лиха його година візьми!

— І по цей бік другааа! Хууу! Сів!

Дивись! Нам, туристам, іще ж і далеко! …Ану бадьоріше! Легені на всю дихатимуть! Кров окислятиметься!.. Гайда вище!

Ой! Чи воно там ще високо?

Сів!

Хууу!

Ану підводься, турисге!

Ооох!

Угооору! Ще ж і далеко в ту гоору! Сів!

Ану вставай! Сів!

Ану… Сів…

Сів…

Сів…

Сів…

Сидю…

Хто там? Може, яка спасенна душа внизу є? Ловіть мене, переймайте нас, туристів, бо чогось кляті ноги не хотять гори дотримуватись… Ох!

…Пошли, господи, на дорозі не кедра вже ліванського, а хоч нашу рідну бузину, щоб хоч за щонебудь було зачепитися, бо, їйбо, й черепків не позбирають…

…За сосну вхопивсь!

Ох!

І лежав на ліжку, як Ісус Христос, бо литки мов гвіздками попробивано!

* * *

Легені розправиш — ноги покарлючить… Ноги розправиш — легені покарлючить…

Туристи, одне слово!

ПРИРОДА Й ЛЮДИ

Ні, вірніше, не "природа й люди", а навпаки — "люди й природа"…

Які ото, значить, люди до кримської природи їдуть і як ота сама кримська природа на людей тих упливає й що з того впливу природного буває…

* * *

Ще в Севастополі на вокзалі…

— Ох, стомився, знаєте, до чортів!.. Голова — ну нікуди. Хоч викинь! І, знаєте, "верхушки"… І видих там і згук тупий! Температура почала оце останні місяці підноситись! Охляв, що називається, зовсім! Працездатність упала… Ледве-ледве дотяг оце до травня… Комісія просто сказала: "їдьте! І що швидше поїдете, то краще! Поїдете, — каже, — подихаєте кримським повітрям, відпочинете, поправитесь!.." А я думаю, що навряд, щоб уже я поправився. Сили ні на жменьку! Та воно й не диво: сім років революції, як у казані кипів… Тепер і комісії, і підкомісії, і конференції, і наради… Чого тільки не везеш?! Як ти його везеш, так і сам не знаєш! Інерція, мабуть! Та ви подивіться на мене: хіба в 26 років такі люди бувають? Та я дід уже! Оце їду та й не вірю, що щонебудь вийде… Просто їду, щоб потім не жалкувати, що не скористав з можливості побувати в Криму. Їду, ляжу і пролежу цілих два місяці… Ні ногою, ні рукою… Просто лежатиму… За всі сім років одлежусь! Якби тільки в таку санаторію потрапити, щоб менше того галасу, щоб без шуму, без гаму… Тільки лежати, дихати, відпочивати… А головне — лежати, лежати, лежати… Чи довго нам їхати?! Хоч би швидше! Ой, лежати! А ви так само: відпочивати? Легені?

— Ні! Командировка! Треба подивитись, як там люд трудящий поправляється…

— Не хворі, значить! От щасливий! А я — лежати! Тільки лежати! Поправитись, хто й зна чи поправлюсь, а одлежусь — так уже одлежусь!

І вдивляєшся в його стомлені очі, такі сумнісумні, і в сіре обличчя вдивляєшся: воно блідебліде, аж сіре, і синьоваті губи, і жовтяки під очима, і мляві руки, і кволий голос. Покуйовдане, пітне волосся… І байдужість, байдужість…

"Дааа… — думаєш, — перетерло людину… Революція — не танок… Вона міцно бере червоними руками, аби тільки втримався!.."

* * *

Вже в санаторії. Через тиждень…

— Здрастуйте!

— Здрастуйте!

Голена голова, голена борода, білий костюм, на голові тюбетейка, сандалі на ногах, обличчя вже червонувате, з легкою смагою, в очах блиск і чортики… В руках кримський ціпочок, і ціпочок той у руці вивертом, вивертом…

— Ну, що? Як? Лежите?

— Так, полежую потроху. Та чого, власне, лежати: і походити тут непогано… Мугугу! "Харашо жить на востокеее!.."

— Поспівуєте?

— Та чого ж не поспівувать? А ви як?

— Та нічого. Ходжу, придивляюсь потроху!

— Сумний ви якийсь! Чого ви?! Така природа, так чудесно навкруги… А ви похнюпились… Веселіше!.. Ааа… Товариш Надю! Куди? На пляж? І я з вами! Пробачте, товаришу… "С той поры как стала шансонеткой я, мої друз'я, не сцене його яяя"! Труляля! Товаришу Надю! Ану, наввипередки!..

* * *

Через два тижні… Вечір… Місяць…

— Добрий вечір!

— Добрий вечір! Куди ви таким вистрибом?

— Не бачите хіба? Місяць он підводиться! Піду посиджу трохи… "Місячні ванни"! Не пробували? Ех, ви! "Чурарарара! Куку!"

— Поправляєтесь?!

— А чого ж мені не поправлятись?! Дурниці! Хіба вже я такий хворий?! Ну, бувайте! Агов! Огогого!..

— Я тут (тоненько).

— Ідууу

* * *

Через місяць…

Сміються очі… Чорне, з здоровим лиском обличчя… Тужавлять ноги! Меткий погляд! Різкі рухи! Ціпок у руках млинком! На місці — підстрибом… По проспекту — орлом…

А в руці — смуглява Надя.

— Хахаха!

— Хихихи!

І бризки навкруги! І весело! І все сміється!

І сміятимуться наради, іграшками будуть конференції... "Харрашо жить на востокее!"

ЖИТТЯ ТАТАРЧИНЕ

Від легенд прекрасних, таємницями південними оповитих, до шаленої праці, праці каторжної.

Від пісень про гнучкий стан, про очісмарагди, про постать кипарисову, про походку сарни гірської у чорноокої кизнин[16] до раби, до невільниці, до хатньої речі, до безсловесної покори перед владикоючоловіком у виснаженої дітьми та працею хашинин[17].

Які очі у стрункої молодої Фатьми?!

Який стан?!

Які чари жіночі?!

Золото, славу, честь і могутність за погляд очейслив, за палкі обійми молодої красуні... Все за жіночу красу!

І легенди про неї, про красу жіночу, казкові: "Коли висохла душа, кволим зробилось тіло — тоді золото".

"Коли кипить кров і не згас огонь в очах — тоді жінка".

"Здавалося, не було на землі хана розумнішого від Арслан-Гірея. Він мав усе, щоб не ремствувати. Сто три жінки й двісті невільниць, палац із мармуру й порфиру, сади й кав'ярні, незчислимі кінські табуни й отари з овець. Чого б іще бажати?

Так і здавалось.

Але ночами хтось приходив до Гірея й бентежив його думку.

Все є, тільки мало золота.

— Звідки взяти багато золота? — питав сам себе Гірей. І не спав до ранку.

І от одного разу, коли поприходили до нього беки, звелів він іскликати мудреців з усього ханства.

Не знали беки для чого, і кожний привів свого приятеля, хоч і не був той мудрець.

— Способу хочу, — сказав хан, — щоб камінь золотом робився.

Подумали беки й мудреці: збожеволів хан. Якби можна було так ізробити, давно б уже люди зробили. Однак відповіли:

— Воля падишахова священна. Дай часу. Через тиждень попрохали:

— Коли маєш змогу, зачекай.

А через два тижні, тількино роззявили рота, щоб попрохати ще часу, хан їх прогнав. Розумний був хан.

— Піду сам пошукаю серед народу мудреця, — вирішив він.

Беки одсовітували. Не слід, мовляв, ханові в народ ходити. Мало чого може трапитися. Може почути таке, чого не може слухати благородне вухо.

— Піду!

Переодягся старцем і пішов.

Правду сказали беки. Багато образливого почув хан і про себе, і про беків, поки мандрував був по базарах та по кав'ярнях. Говорили про останню його витівку.

— Збожеволів хан. Із каменя золото схотів ізробити.

А інші додавали:

— Покликав би нашого Кямілджинджі', може б, що й вийшло.

— А де живе Кямілджинджі?

І хан пішов до чарівника та розповів йому, чого він хоче. Довго мовчав джинджі[18].

— Ну як?

— Тяжко буде. Коли все зробиш, як іскажу, може, що й вийде.

— Зроблю.

І хан заприсягся страшною присягою: "Хай ослабнуть всі три печінки, коли не зроблю так!" І ще раз проказав:

— Учь талак бош олсун![19]

Тоді сіли на гарбу й поїхали. Вісім день їхали. На дев'ятий день під'їхали до Керченської гори.

— Тепер ходім!

Ішли на гору, доки почала рости тінь. А коли зупинились, джинджі почав читати молитву…

На дев'ятім слові одкрився камінь і покотився у безодню, а за ним дві гадюки, шипучи, полізли в підземелля. Сяяла луска на гадюках місячним сяйвом. І побачив хан по стінках у підземеллі голих людей, що танцювали цапиний танок.

— Тепер уже близько. Проказуй за мною: "Хелхалахал!"

І як тільки хан проказав ті слова, впала перед ним залізна брама, і хан увійшов у інший світ.

Роздались мури в підземеллі, діамантами засяяли срібні стелі…

Стояв хан на купі червінців, і цілі хмари їх неслися повз його.

Підвівсь із землі золотий камінь; навкруги запалали рубінові вогні, й серед рубінів тих хан побачив молоду дівчину, що лежала на листі з лотоса.

Завив чорний собака. Затремтів джинджі:

— Не дивись на неї…

А хан дивився, мов заворожений. Померкли для нього діаманти; грубою міддю здавалося золото, нікчемними всі скарби в світі.

Не чув Гірей її голосу, але все в душі його співало, співало пісні ніжної, як аромат винограду в цвіту.

— Скоріш візьми біля ніг її віту, — кинувсь до нього джинджі,— і всі скарби світу в твоїх руках.

І підвелася з ложа красуня.

— Арслан-Гірей не зганьбить своєї пам'яті, забравши в дівчини її чари. Він був хоробрий, щоб прийти, і, прийшовши, полюбив мене. І він залишиться зо мною.

І простяглись уста красунині до хана, затремтіло повітря… Посипалися золоті іскри, винесли джинджі із надрів Керченської гори й перекинули його на його базар.

Оточили його люди.

— Чув? Пропав наш хан, — говорили йому.

— Шкода АрсланГірея.

Але джинджі тихо похитав головою:

— Не жалійте Гірея — він знайшов більш, як шукав…"

…Все: і ханський трон, і гори червінців, і сяйво діамантів, і кров рубінів, і життя земне все… Бо "простяглись" уста красунині до хана…

Така жінка всемогуща, коли вона молода і коли вона "на листі з лотоса"…

Вона цариця…

Але вона… сто четверта…

А сто три і двісті невільниць?!

Вони вдома, бо вже очі їм не голубіють, і вони вже не на лотосі, і вже простягалися їхні вуста, і тремтіло колись од того повітря…

А потім і прекрасна царівна, коли вже перенесуть її сталеві Гіреєві руки з лотоса на ліжко, буде зновутаки вдома, а АрсланГірей побачить нову на листі з лотоса, знову простягнуться уста, й затремтить повітря, і померкнуть діаманти… Аж доки перенесуть і ту сталеві Гіреєві руки на ліжко…

Бо аллах хороший бог, а Магомет непоганий пророк його…

Простягаються в Гіреїв уста, і тремтить повітря, аж доки "простягаються" в них ноги і "тремтить" з їх пісок…

У Криму довго і "тремтіли", і "простягались"… Тепер уже, після того, як кримське жіноцтво написало Магометові листа, це "тремтіння" припинилось…

"…Фатьма, перша на селі красуня, як персик, що починає стигнути, виходила заміж за першого багатія в долині.

Заздрили всі Фатьмі, особливо заздрила одна з чорними очима і наврочила її. Як тільки вийшла Фатьма заміж, так і прийшла хвороба.

Висохла Фатьма і зробилася схожою на суху тараню.

Перестав любити її Аблегані; лютує, що хвора в нього жінка; каже, як здавить вино в тарапані, візьме собі другу жінку.

"Чому так, — думала Фатьма, — чому в греків, коли є одна жінка, не можна взяти другої, а в татар можна? Чому в одних людей один закон, у других — другий?"

Плакала Фатьма… Скоро привезуть із садка останній виноград, скоро прийде в саклю друга з чорними очима. її пестити буде Аблегані; вона буде за хазяйку в хаті; образить, глузуватиме з хворої, бідної Фатьми, в комору ЇЇ прожене.

"Ні,— рішила Фатьма, — не буде того, краще не житиму, краще в криницю кинусь".

Так вирішила й ніччю побігла до криниці, щоб утопитися.

Нахилилася над водою і бачить Азраїла; нахвалившсь на неї Азраїл пальцем, махнув крилами, як ніжний голос, торкнувсь її серця й полетів до неба.

Схопились баби — нема Фатьми вдома. Кинулися шукати її і знайшли на землі біля криниці, а в руках у неї було перо з крила, білебіле, біліше від лебединого.

Умирала Фатьма, але встигла сказати, що було з нею…

Зібралися жінки, цілу ніч говорили, сперечалися, жалкували за Фатьмою, думали, що й з ними може це бути. І знайшлась одна, ефендіна донька, що знала письмо, вченою була.

— Скажи, — питали її,— де написано, щоб, як жінка хворою, старою зробиться, чоловік брав нову до хати? Де написано?

— Схотіли — написали, — сказала ефендіна донька. — Мало що можна написати!

— От ти знаєшся на письмі,— напиши так, щоб чоловік другої жінки не брав, коли в хаті є вже одна.

— Кому написати? Падишахові? Поглузує тільки. Сам має тисячу жінок, навіть більше.

Задумалися жінки… Але знайшлась, котра догадалася.

— Хто залишив Фатьмі перо? Ангел. Значить, пиши пророкові. Харашо тільки пиши. Всі будуть ізгодні. Хто захоче, щоб чоловік узяв молоду хашин, коли сама старою будеш? Пиши. Всі руку дамо.

— А пішлемо як?

— З птицею пішлемо. Птиця до неба летить, листа занесе.

Сіла Зейнеп, поклала на коліна папір і почала писати білим ангеловим пером листа до Магомета.

Довго писала, хороше писала, все написала. Замовкли жінки, доки перо скрипіло, тільки зітхали часом.

А коли скінчила, перо полетіло на небо наздоганяти ангела.

Зав'язала Зейнеп папір золотою ниткою, прив'язала до хвоста білої сороки й пустила сороку на волю…

Полетіла птиця. Почали чекати татарки, що буде. Одна одній обіцяли не говорити чоловікам, що зробили, щоб не глузували з них чоловіки.

Але одна не витримала й розказала чоловікові.

Сміявся чоловік. Узнали інші, глузували з бабської глупоти, дратували жінок сорочачим хвостом. А старий мулла почав з того часу плювати на жінок.

Засоромились жінки — побачили, що дурницю зробили; старалися не згадувати про лист.

Але чоловіки не забули й, коли гнівалися на жінок, кричали: "Пиши листа на сорочачім хвості!"

Виросла молодь і так само, за батьками, дратувала жінок. Глузували й онуки і, глузуючи, не помітили, як не стало ні в кого двох жінок.

Може, баранина подорожчала. Може, відповідь на листа від пророка прийшла…[20]

…Може, баранина… Може, пророк… Може. Бо всемогущий є аллах і великий є Магомет, пророк його…

Одна залишилася жінка в чоловіка, і плодить діти, і доїть корови, і носить з високих гір траву, і копає виноградники, і поливає тютюн, і прибирає в хаті, і поглядом полохливої сарни поглядає на чоловіка, коли той, підібгавши під себе довгі ноги, сидить біля східців, і дивиться в синю далечінь, і курить цигарку за цигаркою…

Курить і говорить:

— Раніш карашо бил. Женщина чадру носил… Ніхто не видал… Тепер усякий видал, усякий сматрел… Не карашо тепер… Ранше курорт бил… Гаспада приїзжал… Весело бил… Правадник бил… Гори ездил… Весело бил…

…Раніш "карашо бил"…

Жінка чадрою закутана, з одною дитиною чорною під цицькою, а з другою дитиною чорною за руку, а чоловік "гори ездил", йому "весело бил"…

І мокла чадра від сліз жіночих татарчиних, і дивилися сумні чорні очісливи через чадру на пишнотілу "гаспада", з якою Ті володареві на горах "весело бил"…

І капали з чадри сльози і шкварчали на гарячім камені… І з сліз тих творилися легенди про красуню кизнин з очимасмарагдами, з постаттю кипарисовою, з походкою сарни гірської…

Прекрасні легенди, таємницями південними оповиті.

І зашуміла степами, долинами, горами, захвилювалася Хвалинським морем червона легенда… Вихором буйним промчалась, крилами червоними над Південним берегом Кримським затріпотіла…

А ім'я легенді революція…

І зірвала шалено чадру з сумного обличчя татарчиного… І глянули очі-смарагди на червоний світ, і задихали швидше висмоктані маленькими чорними дітьми груди…

І дивляться очі, і працює мозок… Працює, працює, працює…

І радість у грудях, і швидко, швидко, швидко б'ється татарчине серце…

А очі, розкриті очі, ще полохливо на владику дивляться. Ще гнеться стан під гірським сіном, ще ниє поперек над виноградником, ще мовчать уста перед владикою…

А щось вабить, щось манить, щось кличе, таке прекрасне, таке далеке, таке бажане…

І чітко слух насторожується, й гостро зір промініться…

Легенди треба… Світлої легенди… Прекрасної легенди… Легенда та освітою зветься! Коли прошумить вона?!

НА ТАТАРСЬКІЙ ВИСТАВІ

— Дада! Дай десить капек! Кулать пашла! Клуп кулать пашла. Очин карашо! Кулай моя будіт?

Це ще зранку маленький, чорнийчорний, Курбедин до мене…

Курбединові сім років. Він:

— Маломало урускі знаїт… Татарські многомного знаїт…

Курбедин, що щодня пук яких-небудь чичекнин[21] мені несе, і завжди:

— Дада! Многомного денег давай! Твацать адну копеки денег даш. Отак — многомного! Нє! Ни твацать адну, а симнацать. Нє, не симнацать, а тиринацать копеки даш! Многомного! Тиринацать! Даш?

— Чого саме тиринадцять?

— Я маломало знаїт урускі… Татарські многомного знаїт! Урускі песню знаїт!

— Ану!

— Папа[22] сеяла муку, Чумчара чумчара! Обіщала старику — Куку!

Отакі маленький, чорнийчорний, Курбедин "урускі песні" знає…

Знайшлитаки ті "песні урускі" маленького семилітнього, чорногочорного, Курбедина аж на південнім березі Таврійського півострова…

Перескочили ті "урускі песні" через степи, через яйлу, через височенні ЧатирДаги й АйПетрі й ускочили в маленьку, чорнучорну, голову Курбединову…

І бігає тепер Курбедин Південним кримським берегом і:

— Обіщає старику Куку!

— А хто такий Ленін, Курбедине?

— Моя маломало урускі знаїт! Моя тольки песні урускі знаїт!

— Ну, на десять копійок! Гуляй!

— Пасибо! Ана[23] моя кулай пашла! Клуп!

* * *

Вечір.

Комсомольський клуб…

Будинок для клубу й було збудовано, але за Врангеля тут, само собою розуміється, була церква. Тепер — знову клуб…

Просторненька зала, чоловіка на 300 люду. Стільці. Лави. Маленька сцена на високому помості. Стіни в клубі уквітчані лавровими вітами.

Позад стільців друга естрада, де стоять прапори всіх місцевих партійних і радянських організацій. На стіні тут уквітчаний лаврами портрет В. Леніна та Карла Лібкнехта. Лозунги.

Ліворуч на стіні портрет якоїсь або графині, або просто власниці дач симеїзьких, "націоналізований", очевидно, за революції й повішений, щоб не було голо на стінах... Далі до сцени картини різного змісту, до трьох собачих голів уключно...

Над сценою вгорі Карл Маркс...

Світло — лампи гасові...

У кутку біля кону піаніно. Біля піаніно притулилась оркестра "найкраща", як казав один тубілець, в окрузі... Скрипка, кларнет, корнет і бубна...

"Репіжать" щось східне... Дують до того, що барабани тріщать.

Сидить "кларнет", заплющив очі і дме, перебираючи клавіші, а поруч, задравши голову, смалить "корнет"...

"Скрипка" схилила до деки голову й мучить з страшною енергією струни. А над усім цим гримить бубна:

Бах! Бах! Бах! Бах! Бах! Бах!

Мелодія тягуча, різка й... голосна... Шум, гам, галас у залі!

Слухачів чимало… Повна зала… Здебільша жіноцтво. Курять (жінки мало не всі тут курять), їдять горіхи, голосно розмовляють.

Поприходили цілими родинами з немовлятами на руках. Наша ана навіть хату замкнула: всі тут!.. Цікавляться, як видко!

Національного убрання не видко. Єдина дівчина була в татарській шапці, оздобленій червінцями.

Аж ось за сумною, тягучою мелодією понеслось щось веселіше…

Виходить Осман (крамар місцевий) і ще з ним один і перед коном одсмалюють татарський танок.

Осман, видимо, рисується перед глядачами… Рука права вгору, "видєлує дрижака", а ноги, ноги — і сюди, і туди, і он куди! Його партнер поважніше… Поважно витанцьовує. А Осман — ходором ходить…

Це, так сказать, безплатний до вистави додаток!

Вистава…

Сама собі "конструкція"…

Найголовніший "конструктор" той, що одпинає завісу. Просто собі йде, бере тую завісу за поділ і тягне на бік. Одішіув і всю дію стоїть туттаки, всією своєю персоною притягуючи зір глядацький.

Перша п'єса. Дроворубтатарин, живе в лісі, рубає дрова, їсти, як і належить кожному дроворубові, йому нема чого. Наснився йому сон, що він ловив рибу й упіймав якусь дуже велику… Розповідає дружині й

запевняє її, що сон цей значить багатство. Доки він розповідає, його підслухує панок якийсь ("добрий дух"), підходить, дає адресу й каже:

— Сон твій здійсниться. Піди на цю адресу, там знайдеш усе потрібне, щоб бути багатою людиною!..

Радість, що й казати! Панами будемо!

І тут же починають учитися ходити під ручку, бо це, сказать би, найголовніше, що треба для багатих людей.

Друга дія вже на "вказаній адресі". Багата кватира. М'які меблі. Сідають, лякаються пружин, лякаються піаніно й т. ін.

Взагалі, маса "комічних qui pro quo".

З'являється "добрий дух". Дає скриньку:

— Тут двадцять п'ять тисяч!

— Нащо мені двадцять п'ять тисяч — дай мені сто рублів!

— Ні, матимеш двадцять п'ять тисяч, тільки півгодини не дивись у скриньку…

Півгодини з "масою комічних qui pro quo" не витримується… Скринька одчиняється… Приходить "добрий геній" і: —,Вон!

Мужика покарано за невидержку…

А пан… Пан все для тебе хотів зробити якнайкраще, але ти, хамуло, сам своє щастя випустив…

З боку ідеологічного п'єса витримана, як бачите…

Друга — з такою ж ідеологією, тільки в іншім дусі.

Грали, як виявилось, професіонали, що мандрують ото по весях татарських…

Потім "концерт".

Препаскудні куплети про "Ахметку" — російськотатарським жаргоном. І ще якісь куплети, вже татарською мовою… Очевидно, так само (як судити з виконання, бо ж мови я не розумію) ідеологічно "витримані"…

Пісень татарських співала артистка. Хороші пісні, і співала непогано.

Потім танки.

"Бариня" і "малоросійський".

— Чичас будіть малоросійські таниц, — сусіда збоку на вухо проконферував…

Гопак, звичайно! Наш рідний!

Ще одно "за", щоб приєднати Крим до України!

* * *

Сумно!

А що зробиш!

Коли б це в нас, то, звичайно, миттю:

— А куди дивиться Головполітосвіта, Наркомос, Наркомзем, ВУЦВК, Жінвідділ, "Плуг", "Гарт"?!

— Трамтамтарарам!

А тут... "Чужа держава"... Тільки й того:

— Ну, Курбедине, гуляв?

— Моя гуляй! Карашо! Очин карашо!

"Карашо" не те, що воно "карашо", а те "карашо", що і Курбедин туди ходить, і ана ходить і немовлят носить... Так і треба дати, щоб було "карашо"... Трамтамтарарамтамтам!!

НА ВІТРИЛАХ

Це коли синє море отари білих баранів до берега скелястого гонить, б'є тих білих баранів об скелястий берег і розбиває їх на білий вогкий порох...

Це коли синє море гнівне, коли воно шумить і гойдається, люто гойдається.

— Поїдемо?

— А чого ж?! Я, їйбо, не боюсь! Тільки я ніколи не їздив по морю на вітрилах... Чи не заколихає часом?

— А буває, що перекидаються?

— Що, вже труса празнуєш?

— Хто, я?! Дрібниці! Поїдемо… їздять же рибалки, і веселі, і здорові! Чого б там боятися! їдьмо! Ходім! А… дуже воно гойдає?

— А я так і зовсім не боюсь! Хоч і не їздив, а не боюсь! Тільки, що ото воно хвилюється здорово! А не можна, щоб і з вітрилами, і щоб море спокійне було? Так би, помоєму, краще!

— Та й помоєму краще… А щоб боявся, так ні!.. А вітер чи не завеликий часом?

— Сідайте, товариші! Зараз як рвонем!

— Товаришу Антоне, а воно не дуже гойдає?

— Не дуже! Давай назад! Поїхали…

Старі рибалки — дядя Гриша, сивогубий, сивоусий, мідянолиций дядя, що вже більш як двадцять п'ять років на Чорнім морі рибалить. І Антон, кремезний, рвучкий, його підручний, з витатуїруваними грудьми, білуватий, солоний увесь і терпкий, як морська вода, — везуть нас.

З ними ще двоє "зелених" — молоді хлопці, що привчаються до труднощів рибальської на морі праці. Один чепурний, чорнявий, струнký, з карими гострими очима, і другий опецькуватий, з сонними рачкуватими баньками, з носом угору, на небо голубе, і з думками рипучими, як немазана татарська мажара[24]:

— Ех і зельоний же ж! Поварачуйся, занудо!..

Далі тяжке зітхання. Рипуче, й солоне, й таке багатоповерхове, як зубчатий АйПетрі… І в зітханні тім сплелися "печонки", "селезьонки",

"артерії", "вени", "предсердія", "желудочки" з морською "матір'ю" аж у "піднебесній канцелярії"…

І зітхання те в супроводі такого і благливого, а водночас і презирливого погляду на нашу товаришку…

— Дама! Ніззя!

А "воно" ж розпирає витриманого в морському розсолі Антона і крутить його дзигою на лаві…

— Навіщо ж тут дама?!

Та не було б "дами" — вискочили б оті "печонки" й "селезьонки" попереду "матері" з душі Антонової, вдарилися б об неї й поплигали, підхоплені вітром, по морських барашках, через усе Хвалииське море…

І легше б зробилося на душі в Антона, і не крутило б його на лаві дзигою.

А так залишалося в Антоновім розпорядженні тільки "зараза" з "занудою" та убійче:

— Іііі!! Зельоний! І хто тібє дєлал такого?!

* * *

Антон керує стерном і парусом…

"Дя" Гриша сидить серед човна, смокче цигарку й дивиться у "синю далечінь", примруживши великі сірі очі…

Скільки разів "дя" Гриша бачив це море? Скільки разів воно його шматувало разом із його яликом "Костянтином"?! Скільки разів "дя" Гриша, може, вже й "одходну" собі читав, залізною рукою за стерно тримаючись?!

Про це знає тільки "дя" Гриша…

— Кака ж то зануда парус розв'язувала?! Ех (і довге "зітхання") …

Антон "зітхає"…

Не як слід розв'язали вітрило… В однім кінці воно залишилось підхопленим мотузом… І не гаразд іде човен: не на все вітрило вітер бере.

"Дя" Гриша кидає:

— Моряки! Майнарить треба!

Майнарить — значить спустити вітрило. В данім разі спустити, щоб випростати як слід. А майнарить серед чистого моря, при чималім вітрі — це вже штука не легенька та й не небезпечна… Але треба, бо хто ж таки йде в чисте море з несправним вітрилом… "Дя" Гриша на це не піде… Він не "партач" і не "зельоний" — йому це не до лиця…

— Майнар, хлопці!

Дррр! — і вже вітрило в човні. Рухи рвучкі, швидкі, певні! Раз! раз! раз!

— Поправ кінець! Ііі (Зітхання: "дама"!). Рррраз!

І знов полотно тріпоче вгорі, розіп'яте сердитим вітром!

— Просто! В чисте! Одкриєм АюДаг і назад!

…Мчить "Костянтин", з хвилі на хвилю перестрибуючи…

І такий маленький той "Костянтин" проти синього моря безкрайого… І таки ми всі манюнькі, манюнькі… Навіть "дя" Гриша, сивогубий, сивоусий, мідянолиций "дя", — і той манісінький…

…Хлюпають білі барашки об човен…

Хлюп! Хлюп!

І тільки:

Гойда! Гойда!

І тріпоче біле полотно гарячим тремтінням і рветься безсило з залізних Антонових рук… Гойда! Гойда!

— Одкрили Алупку! Чотири верстви від берега!

— Бери на буйок[25]! Онон білим прапорцем серед хвиль тріпоче! То "татарські" гаки на камбалу!

— Ой!

Солоний дощ укрив усіх. Це Антон навмисне "охрестив" нас, "зельоних", розрізавши носом хвилю.

— Не взяли цебра воду виливати, роззяви! Трапляється іноді хильнути човном води!

Це "дя" Гриша натякає Антонові: хильни, мовляв! Хай спробують…

Антон не хоче, не треба на перший раз лякать: "Та якось ще хильньом!"

А берег як на долонії Отут увесь! Ось він!

— Дивіться! Он за Алупкою гора голубіє! То АюДаг! Ведмідьгора біля Гурзуфа! Верстов звідси із тридцять п'ять — сорок! То його хвіст! Зараз усю одкриєм.

— Не вадить, не тошнить?

— Ні!

— Інших тошнить!

За кілька хвилин "одкрили" всього АюДага, горувелетня, що, мов ведмідь, розляглася за Гурзуфом, уткнувши морду в самісіньке море!

— Вороч! Вісім верстов од берега! Майнарить будемо?

— Ні! Навіщо майнарить? Переведемо так!

Це вже риск — переводити вітрило при вітрі в чистім морі, не спускаючи його...

— Ну, хлопці! Рррраз! Разразраз!

І вже з другого боку б'ється з Антоновій руці полотно... Мчимось на берег. ...Гойда! Гойда!

— Майнар, хлопці!

...Кілька ударів веслами — і біля берега...

— І зовсім не страшно! А Антон:

— Приходьте другий раз! Можна страшнєй іздєлать!

ПО КАМБАЛУ!

Щоб не було непорозумінь, умовимося відразу: камбала — це риба. Ловиться вона в Чорному морі. Ловиться далеченько від берега, — так верстов за сімвісім. Ловиться на гаки, наживлені маленькою рибк огосултанкою. Гаки ті прив'язується до довжелезного шнура (перемет), кидається серед синього моря на двох котвах (якорях) на самісіньке дно. "По камбалу", отже, значить, — по рибу, в море! Підіймати гаки, знімати ту рибу, а потім уже її продавати чи самому їсти…

— О другій годині їдемо! Приходьте! Прийшов, звичайно.

"Гетьман" уже готовий.

"Гетьман" — це (не бійтесь!) не Скоропадський, а ялик так зветься…

Вже на нім щогла, вже лежить вздовж нього вітрило, вже Хайалі ходить на нім з корми на ніс і дає останні розпорядження. Старий Зекир'я крутить цигарку. Юнус несе цеберку з "солодкою" водою, а Васька одягає на кочета весла.

— Стрибайте! Стриб! — і в ямку…

Хайалі бере керму… Знаєте Хайалі?.. Не знаєте?.. Шкода… Хайалі — це капітан на "Гетьмані". Він низенький, лисенький, у нього мало зубів, але він міцний і пругкий, як із чорної гуми опука. Лице в нього буре від сонця… Лисина в нього як шкіра, що на підметки, а волосся (в нього волосся тільки на потилиці) гніде… Він і в бурю бурючу, і в сонце пекуче без шапки… Він завжди на кормі калачиком (бо він коротенький!) з ногами підібганими, а в руках у нього керма й вітрило, а маленькі його

очі нікуди не дивляться і все бачать. Він увесь час байдужий, але за сім верст чує шум вітру берегового... Він ніколи не стежить, що роблять Юнус, Васька, Зекир'я, але раз у раз із його обвітрених уст вилітають слова, і від слів тих підскакує Васька, біжить до вітрила Юнус, крекче, пересовуючись по ялику, старий Зекир'я. От який Хайалі! А ви його не знаєте?!

А Юнус... Юнус чорний... У Юнуса курчаве з сивиною волосся й лагідні світлокарі очі... Він завжди усміхається, коли на вас дивиться, і питає:

— Не страшно?

Зекир'я? Зекир'я — старий, в татарських штанях на очкурі, в шкіряних личаках, з крученою цигаркою в губах, і цигарка та, скурена до нікуди, шкварчить біля його синявих губ, припікає його обстрижені вуса, а вони пахнуть смаленим і скручуються жовтенькими кільцями над синявими губами... Зекир'ястарий одкидає тоді до борта голову — і тьфу!.. Тютюн летить у море, а на губах у старого Зекир'ї — плівка з тоненького до тютюну паперу. Він мовчить...

А Васька молодий! У нього бронзове струнке тіло. Він білявий і з прекрасно розвиненими м'язами... У нього на грудях витатуїруване кермове колесо з двома прапорами: на однім прапорі "К.С.С.Р" (Кримська Соц. Сов. Республіка), а на другім У.С.С.Р (наша)!.. На правім плечі в нього чорніє хрест на постаменті, а круг нього линва, а на линві тій котва (якір), а нижче, на передпліччі, гола, з розпущеними косами, на ввесь зріст красуня, а в красуні тії, як два кавуни круглі, перса... Васька розписаний увесь... Він, Васька, рвучкий, говорить кріпко, з "матір'ю", але він ще "зельоний", і слова його хвилі котять по морю Чорному. Од Васьчиних слів ніхто не підскакує в ялику... Всі сидять на своїх місцях і про щось думають...

— Віра!

Пішли... Юнус з Ваською на веслах, Хайалі на кермі, а Зекир'я перебирає в кошику султанку (наживлять гаки!). Вийшли з бухти.

— Парус!

І миттю Васька й Юнус біля вітрила... І миттю вітрило тріпоче вгорі!

— Віра в море!

Летить "Гетьман", хвилі перескакуючи...

Рипить вітрило... Мугиче щось Юнус, крекче Зекир'я, а Васька пригладжує білі свої штани, щоб посередині від пахви до ступні була в їх складка...

— Он буйок!

Васька перший побачив.

— Де?

— Ононон! Не бачите?

— Не бачу!

Всі побачили, а я не бачу...

Та і як ти його побачиш десь там у морі, коли хвилі, коли прапорець на нім чорненький отакісінький і коли хвилі перескакують через нього, й нагинають, і захлюпують...

— Майнар, Васька!

Момент — і вітрило в човні, зв'язане, скручене, безсиле… Кілька вдарів веслами — й буйок уже в ялику…

Буйок — оберемок корок (пробок), обтягнутий сіткою, з прив'язаним на нім сторч "пужалном", а на "пужалні" невеличкий прапорець… Це знак, де стоять гаки… Він (буйок) на котві, здебільша просто на камені, що тримає його на певнім місці.

Гаки ставлять на двох каменях. Два, значить, буйки… Початок і кінець гаків. Гаки на дні морському.

Перемет наш має 750 штук гаків, прив'язаних на невеличких шнурках до довгого шнура на півторадва приблизно сажні один від одного.

Тягнеться, отже, цей перемет на 3–4 верстви в морі…

Вихопивши буйок у човен, Васька швидкошвидко витягає камінь… Тягне його хвилин з 5—10, бо витягти камінь треба з 50—80сажневої глибини…

Аж ось — камінь у човни

Тоді вже бере шнур Хайалі й поволі, гак за гаком, підіймає в ялик. Піднявши, скидає стару наживу, об'їдену здебільша, пожовану, й кидає гак у круглий чималий кошик, що стоїть на кормі… Біля кошика Васька. Він підхоплює гачок, наколює на нього рибку й укладає гаки правильним колом, один біля одного, під стінкою в кошик. Шнур лягає в середині того кола… Таким чином, гаки в тому кошикові лягають "гвинтом" од низу й до верху.

Робиться це надзвичайно швидко, ловко й красиво… Як по писаному…

Юнус на веслах; він підштовхує в напрямку шнура човен.

Зекир'я курить цигарку, а я, вирячивши очі, дивлюсь у море й стежу, що йде на гаку.

Ось затріпотів шнур і заборсався по борту…

— Кіт! — кидає Хайалі…

— Нічого не видко, — кажу…

— Кіт! Я знаю!

За кілька часу справді щось б'ється, бачу, на шнурі, силкуючись вирватись. Ррраз — і в човні.

"Морський кіт". Не гренландський, звичайно, а простий, чорноморський. Я не знаю, як він повченому зветься, а понашому, по чорноморськорибальському, це "кіт".

"Кіт" — це плескувата морська тварина, зверху бура, знизу біла, з величезним тонким, як палиця, хвостом з колючками. Морда якась трикутна, з виряченими очима, а біля очей дірочки. На пузі в неї якісь плавники, ніби ноги, а він їх, як їде на шнурі, випростує й б'є ними… Його рибалки не люблять… Зразу викидають назад у море, вирізавши те місце, де зачепився він за гак. Завбільшки він чималий буває… Аршинів зо два.

…А ось іде камбала. Вона розчепірилась на шнурі, настовбурчила всі свої плавники й огинається. Не хоче. Але Хайалі не такий, щоб у нього зірватись… Він знає!.. Він у морі все знає.

Плюсь! — і вже тріпоче камбала на дні в човні… …І так гак за гаком, крок за кроком — 750 гаків… І тільки в Хайалі з уст коротке:

— Ач! Ач! Це Юнусові.

— Вперед! Човен попхни!

Раптом Хайалі кинув погляд на берег, зразу… — Береговий!

Васька тріпонувсь, сердито наколов на гак рибку й згадав про "матір".

— Буде робота!

— Кидаю! (Хайалі). Не дасть робити! Віра!

І полетів човен вздовж на веслах, і забулькали в море один за одним наживлені гаки!

— Віра! Віра!

А вже з берега шум чути… І зарябіло під берегом… А біля нас море тихетихе…

— Чого ви? — питаю.

— Береговий подув! Найпротивніший для нас вітер! Треба на веслах… Вітрилом не можна! Можна б іще "лівірувать"[26] але грузу нема на ялику — перекидатиме.

— Віра! Віра! Встигли-таки гаки кинуть.

І ось як зашуміло, як заревло, як заскаженїло, — святителі ви мої!

"Гетьмана" тріскою кидає...

Васька, Юнус і Зекир'я на веслах... Хайалі на кермі...

— Віра, Васька! Віра...

У Васьки, бачу, обличчя вже посиніло від натуги, старий Зекир'я мокрий, Юнус підкусує губи...

А море сказилося! Воно якось люто накидається на "Гетьмана". Підскакує під нього, ставить його цапки, а потім вискакує ззаду й кида носом у якусь піняву яму...

Потім скакає збоку, б'є в борт, розлітається зливою і плює на нас солоною слиною...

— Віра, Васька! Віра!..

І Васька, і Юнус, і Зекир'я аж стогнуть...

А човен на місці!

Тоді підстрибує Хайалі до мене:

— Керму просто на берег! Держіть міцно!

Сам уже поруч старого Зекир'ї:

— Віра! Віра!

А "Гетьман" тремтить, а "Гетьман "падає грудьми на хвилі...

— Керму кріпше!

"Кріпше"?! Коли воно вириває, вибиває, висмикує?! Держу, аж очі рогом лізуть!

— Віра! Віра!

Дві години скаженої, чортячої роботи й напруження! Раптом — тихо…

Як із'явивсь, так і вщух береговий… Ось був, ось нема! — Не вір морю! — кидає Юнус…

І всі закурюють і витирають і піт, і солону воду з червоних облич…

А на дні в ялику широко раззявляє пащі й ліниво б'є хвостом камбала…

…Не вір морю! — це правда… Ніхто не знає, як воно з тебе поглузувати думає… І коли — так само ніхто не знає… А воно велике, те море! І глибоке!

І коли воно сказиться, то, невважаючи на все ваше лицарство, невважаючи на те, що вам довірили керму в такий відповідальний момент, невважаючи на вашу політичну й економічну, й всіляку іншу грамотність і свідомість, — беріть всетаки з собою закріпительного!

Спокійніше буде й вам, і вашим сусідам!

БЕРЕЖКОМ!.. БЕРЕЖКОМ!

До Ялти?! Та верстов, мабуть, із дванадцять! Отак понад пляжем он до тієї будки, а потім праворуч, угору стежка пнеться виноградниками… Так по тій стежці вийдете на сошу й сошею, сошею… до самісінької

Ялти… Це недалеко… По дорозі Нікітський сад… А од саду вже і Ялту видать… Години за дві в Ялті будете. Ще й не смеркне…

Ну, ходім!

Кинули оком в останній раз на парк у Гурзуфі, де відпочивав Пушкін, на будинок, де він гостював у генерала Раєвського, на АюДаг, що чекає на аллахів наказ — встати й знову трощити все на шляху своїм, бо ж таки забувають правовірні і аллаха, і його пророка Магомета…

Ходім, ходім! Понад пляжем, а потім стежкою виноградниками! Ходім!

І пішли…

Отак, як просто дивитись, — дорога. Це нічого…

А отак, як голову задерти, — сонце, кримське сонце! Це вже "чого"… Ой, якби ви знали, як воно пече! І особливо тоді пече, коли ви не знайдете візника і коли вам треба йти пішки дванадцять верст (кримських верст), і ви вже лазили на скелі, шукали Пушкінового платана, ходили до його будинку й повиміряли всі гурзуфські вулички, шукаючи якої — небудь хоч коростявої субтропічної шкапини, щоб у Ялту вас одвезла…

Ой, як воно пече! Голова пухне! Язик висолоплюється…

А ноги?! Ніби вони на заіржавлених "шарнєрах"… Риплять, скриплять і не хотять… Іти не хотять…

Ходім! Ходім! Воно, знаєте, пішки краще. Все видно! То проїдеш швиденько — так багато чого не завважиш, а пішки — там зупинився, там присів — і все видать… Та й не так уже воно далеко! Якихось там дванадцять верстов! Ну, дві години… Подумаєш?! Пішли!

Та пішли ж! Пішли...

* * *

І йдем... І йдем... І йдем...

І все тобі видать... Там зупинивсь, там присів... Дванадцять верстов?! Дрібниця?!

— Драстуйте!

— Драстуйте!

— Скільки верстов до Ялти?

— Та верстов, може, з п'ятнадцять, може, й більше!

— А до Гурзуфа?

— Та верстов із п'ять.

Отакої. Добра мені арифметика... Як од дванадцяти верстов одкинути п'ять, то виходить п'ятнадцять! Нуну! Ходім дальше.

А воно ж ідеш не нашим якимось там шляхом поміж житами чи там гречками. Тут і сюди виноградники, і туди виноградники. Екзотика кругом. І наперед екзотика, і назад екзотика... І зверху екзотика... Тільки одно й заважає: степові ноги. Якби вам ще штук із четверо гірських, — ну хоч козинячих ніг, та якби ззаду за вами бігло штук із троє хортів та цілкий мисливець, — ви б отих "дванадцять верстов" узяли за півгодини...

А так якось воно дуже повагом виходить… І повагом, і мокро. Беретесь ви зразу потом, потім — милом… Потім обсихаєте… Потім знову мокрієте. І шия ваша витягується, і очі ваші пильно вдивляються під ваші власні ноги (щоб нічого не пропустити), і хекаєте ви, як Рябко, що біжить у спасівку за дядьком верстов сорок до повітового міста спеціально для того, щоб біля сільськогосподарського кооперативу гавкнути на "кооперативного" Лиска…

— Дівчата! Тільки по правді: скільки до Ялти?

— Та верстов із дванадцять!

— А до Гурзуфа?

— До Гурзуфа — десять.

— Слухайте, товариші, ми не туди йдемо! Хай же йому трясця: це як так далі буде, то ще годин через чотири до тієї Ялти буде верстов із сорок!..

…Ох, ці кримські версти! Верства наша й верства кримська?! Небо й земля… Ну що, приміром, побігти з Буд на В'язове на досвітки?! Дрібниця?! Півтори версти. Біжиш і співаєш:

Ой у полі три доріжки різно, — Ходив козак до дівчини пізної

Пробіг оті півтори версти, й ще бігти хочеться…

У нас версти скрізь однакові: і на Полтавщині, і на Київщині, і на Харківщині…

А тут ні. Тут як на гору, так верства така приблизно, як од Харкова до Люботина…

А як із гори, так навпаки — вона, верства та, дуже коротка. Отакісінька. Так зате дуже швидка. І наслідки однакові: верству на гору — весь у милі, й язик теліпається; верству з гори — весь у крові, й язик так само теліпається… "Хоч крутьверть, хоч вертькруть…"

Зветься вся ця музика так:

"Подорож Південним кримським берегом з метою милуватися прекрасною природою, урочистими краєвидами й чарівними обріями…"

Коли хочете, назвіть це все екскурсією… Від того ні вам, ні мені легше не буде.

Ось і Нікітський сад… Знаменитий і славнозвісний ботанічний садок, мабуть, чи не на цілу Європу…

Тут вам такого росте, такого цвіте, такого родить, що якби у нас не смикало під екскурсії ноги і якби ви в силі були роззявляти рота, — ви б роззявили…

І "іва вавілонська", що ото під нею "еєдохом" колись і "плакахом"…

Кактуси різні… Алое в грунті росте… Кленок японський… Самшит знаменитий… Бамбук японський…

Цілий гай з коркового (пробкового) дуба… Просто собі оддери шматочок кори й затикай, що тобі там уже затикати треба…

Тут і очерет іспанський, і папірус, що з його колись єгиптяни папір робили…

Є тут і лавровишневе дерево, і шовкова акація, і кедри гімалайські, і кедри африканські, і кедри ліванські… Мирти, оливкове дерево, японська хурма…

Серед парку красується тисячолітнє терпентинове (кевове). дерево…

Росте тут і знаменита пампаська з Південної Америки трава… От травиця!

Одна травинка така завбільшки, як у доброго хазяїна черезсідельник…

Цю траву бізони їдять… Бізон скидається на наше теля, тільки в сто раз більше…

Росте ця трава величезними кущами. Можна сісти за кущ і заревти побізонячому… Матимете цілковиту ілюзію південноамериканських пампасів…

Нікітський сад засновано 1811 року й асигновано на його 10 000 карбованців щороку. За першого директора був знаменитий ботанік Х. Х. Стевен, а після нього Гартвіс (1824–1854)… Гартвіс акліматизував силу рослин, що тепер уже ростуть на всім Південнім кримськім березі, якот: гліцинія, павлонія, кедри, аравкарії, пінії й т. ін.

Хороший садок. І порядок у нім добрий. За рослинами ходять, поливають, перекопують. Садка того біля 90 десятин.

З Нікітського саду ви, не питаючи вже, скільки верстов, чимчикуєте на Ялту…

Ідете собі — й квит… Плюнули на ноги, плюнули на поперека, на все плюнули…

Подоріж так подоріж!

І нема чого скиглити!

І от… Слава тобі, автотранспорте! Авто повертається на Ялту…

І сіли… І поїхали…

Ви ніколи не їздили автом по кримській соші? Рекомендується спробувати…

Тільки обов'язково сідайте на те авто, що ним зав автотранспортної контори разом із шофером та з помічником їздили за Ялту безакцизне вино пити…

Дуже сильне враження!!

Соша йде понад прірвою, і крутиться, і вертиться — голова б у неї крутилась… Мотор партачить… Шофер:

— Та я, йолкипалки, ще за десять літ до війни тут машинами літав! Доставлю, як на крилах… І от він вас доставить… Мотор: рамтамтам! Стоп!

— Ех. (Спогади про родительницю). Полагодили… Летите…

Випереджаєте компанію, що так само їздила по безакцизне вино… "Становище в компанії не стійке"… Навіть на лінейці…

— Сідай, Петю, підвезу машиною…

— Паняй! Паняй! Летите далі… Мотор: рамтамтам!.. Стоп!

— Ех!.. (Спогади про родительницю). Випереджає вас компанія...

— Сідай, Мишо, підвезу кобилою! ...Полагодили... Летите...

Шофер із завом контори "жартують"... Зав хоче керувати, шофер не дає. Машина ходором ходить. А збоку прірва...

Ви вчепились в авто й потихеньку проказуєте:

— Прощай, сину. Твій тато голову розбив об скелю, подорожуючи Південним кримським берегом... Тіло твого тата їдять морські краби під екзотичною Масандрою, на березі прекрасного південного Чорного моря. Виростеш, сину, не сідай на авто, а ходи, сину, пішки... Бо твоя, сину, покійна баба правду казала: "Пішки — не буде замішки..."

А машина аж реве.

І штурляє шофер зава й кричить:

— Щоб я комусь корився?

А машина стриба. А машина реве...

І стрибають у вас печінки, стрибають губи, зуби й інші органи вашого людського тіла...

— О аллаху! О Магомете!.. О цілителю Пантелеймоне! І навіщо вас за революції міль поїла... Ви, тільки ви б і врятували...

...Стоп! Ялта! Фу!

— Ну, як?!

— Спасибі! Дуже харашо везли!

— Я старий шофер… Ще до революції літав…

— Та видать…

І лежите у південній гостиниці на південнім ліжку й південно стогнете.

…Бережком… Бережком.

"ДІВА" Й "МОНАХ"

(Легенда)

Аквамариновим очам.

Автор

Про прекрасну Діву, наяду морську, про монаха-аскета, гірського суворого страдника, легенду послухайте…

Давня легенда, старовинна, як світ білий, легенда, горами піднебесними народжена, сонцем південним обігріта, кришталево чистою водою морською обхлюпана…

Як жила собі Діва прекрасна, з очима голубими, на дні морському, в морі Хвалинському. Діва прекрасна з волоссям шовковим, з голосомфлейтою, з шиєюлебедем… В морі купалася, перекидалася і… взагалі. Сміх — колокольцями, плеск — мов весельцями… І поринала, і випливала… З чайок милувалася, із сонця пишалася… Словом — жила…

Харашо жила, весело жила, вроді як "нетрудовий елемент"…

А в горах кам'яних, у суворих горах, під вершиною сніговою, в печері глибокій, в печері темній чернець жив… Чорний чернець, аскетичний чернець, худий чернець, страдник чернець… Чернець духу кріпкого, побожності непорушної, волі крицевої…

Одне слово — жив чернець, що дав зарік назавжди залишитись на всі сто процентів… "дєвою"… нащот, словом, сього, того, он якого — і не говоріть…

"Помилуй мя, боже, помилуй мя…"

А в морі синьому, в морі Понтійському Діва купалася, перекидалася… З волоссям шовковим, з голосомфлейтою, з шиєюлебедем і з… взагалі… Сміх — колокольцями, плеск — мов весельцями…

Діва в морі. Чернець в горах.

Діва — життя. Чернець — смерть.

І вийшов одного разу чернець суворий до моря… Вийшов чернець поглядом святим на море позирнути, господа бога й творця вславословити…

А в морі синьому, в морі Хвалинському Діва купалася, перекидала ся…

…Ну, — ви ж розумієте! — не видержав чернець суворий. Чернець духу кріпкого, духу, мов скеля, непохитного, побожності непорушної, волі крицевої…

І заіржав першероном чернець суворий, і дременув чернець суворий, задравши мантію, просто на Діву…

А Діва в море, а чернець за нею... А бог з неба:

— Атататa! — говорить. — Куди ж ото ти подавсь, старче божий?!

І настоптав з переляку чернець Діві на волосся шовкове і... закам'янів...

І стріпонулась Діва прекрасна постаттю гнучкою, і випросталась, дивну голову закинувши, і... закам'яніла...

І стоять тепер біля Сімеїза кримського дві скелі в морі — "Діва" й "Монах".

І обмивають їх хвилі смарагдові, лоскоче їх вітер, вкривають їх тумани...

А по шовковому Дівиному волоссю ходять на прекрасну "Діву" люди грішні і милуються морем, горами, краєвидами.

І на чолі Дівиному білому пишуть: "Мура й Шура іздєсь билі й цілувалися"... Або:

"Коля Рябошапка з Харкова".

І не чує того Діва, білі груди у широке море виставивши...

А "Монах" позад Діви стоїть, соромно голову спустивши, святі руки па грішному череві перехрестивши...

...А море плеще, море шепче, море рокоче, море реве...

* * *

Мораль?

Діви! Не спокушайте монахів... Не спокушайте, бо обов'язково поженеться... І настопче, неоковирний, на ваше волосся... І добро, коли воно прив'язане (чуже) — можете вирватись... А то будете стояти, білі груди у Лопань[27] виставивши.

І на чолі вашому будуть написи:

"Іздєсь свистів Банька з Панасівки"...

І жаба лопанська сидітиме на грудях ваших...

Ченці! Не накидайтеся на Дів прекрасних... "Умерщвляйте плоть!" Бо каменем соромливо за Дівами стоятимете... Бог усе бачить!..

У писанії про вас ясно сказано:

"Аще ти мніх — мнішествуй..."

Не іржи, значить, першероном до дівчат.

КРИМСЬКА НІЧ

(Лірика з екзотикою)

Тільки сонце за "Кішку"[28] сідає, ховається, підморгуючи, за її спину кошлату — у Криму вечір настає... Голубий вечір... Знаєте, який вечір?

А такий: було ясно, було світло, а потім нема ясно, нема світла. Оце й вечір... Він голубий... Він із яйли[29] голубою чадрою на Південний кримський берег тільки — тріп! — і накрив... І голуба чадра та по морю,

по морю, по морю аж туди, де небо в море вп'ялося, обняло небо море, а море небо… Аж туди голубий вечір…

А за вечором тихо ніч підкрадається… Підкрадається, штурхне вечір голубий у море смарагдове, а сама по соснах, по кедрах, по магноліях, по лаврах… І сидить… Ніч сидить… Кримська ніч…

А зза моря із самого із Стамбула місяць визирає… Випнеться, кине щедрою рукою по синьому морю червінці, а червінці ті ізза моря, із самого із Стамбула покотились-покотились до берега Південного кримського, вдарились об берег скелястий та й одкотились аж туди, де море з небом обіймаються… І лежать, і вилискують золотими вилисками, по хвилях дрібненьких без брязку, без шуму перекочуючись…

Кримська ніч…

Сидить ніч, кримська ніч, легенди розказує… А кипариси слухають… І поять ніч пахощами, і пестять ніч вітами своїми, і шарудять тихо-тихо хвоєю, старим легендам підтакуючи…

І лавр старий замислився, щільно стовбура свого пахучим листям обгорнувши… Йому ніч його кримська дитинство пригадує…

…За давньої давнини темними ночами виходили на берег бридкі потвори жінки й давили дітей.

І вирішив кримський цар перевірити це. І одплив маленьким човном цар далеко від берега й чекав… Опівночі його човен оточили бридкі потвори. Злякався цар. Але потвори поперекидалися у прекрасних наяд і сказали цареві, що повезуть його до своєї цариці, що вже давно хоче бачити земного володаря…

І поринув раптом човен, і опинився цар у підводному царстві… В прекраснім лавровім гаю він побачив два трони з чистісінького перла. На один трон посадили його, а на другий сіла цариця підводного царства…

— Мудрий володарю кримський, — сказала цариця. — Розгадай мені загадку, що вже давно мене мучить, але, опріч тебе, ніхто не в силі розгадати її.

— Говори, царице!

— А скажи мені, мудрий володарю, чи поверне Врангель до Криму?

І всміхнувся цар, і сказав:

— "А раньше"?!

І зійшла цариця з трону, зірвала лаврову віту, подала мудрому й сказала:

— Посади цю віту в себе на землі, наймудріший із усіх царів. Поки ростимуть та зеленітимуть у твоїй країні лаври, ніхто з моїх підданих не насмілиться ступити до твоєї благословенної країни…

І тільки скінчила цариця промову свою, опинився цар з лавровою вітою на березі…

З того часу в Криму ростуть лаври, і ніколи водяні потвори не з'являються на березі…

І ніхто не давить кримські діти…

І ростуть кримські діти комсомольцями…

Слухає старий лавр легенду свою...

...Кримська ніч...

* * *

Ах, ніч! Ах, кримська ніч! І хто тебе вигадав? І навіщо ти така синя? І навіщо ж ти така прозора? І чого ти так п'яно пахнеш?!

Ах, ніч! Ах, кримська ніч!

Ти ж подивись, ти, кримська ніч, що ти з людьми викомарюєш?!

— Баришні! Вам, здається, скучно?

— Увайдіте! Ви, нахали!

...І п'ять хвилин, тільки п'ять хвилин кримської ночі,— і голова "увайдіте" вже на плечі у "нахала"...

І голос ніжний... І тремтять жижки... І б'ється серце... І горить кров...

Ах, ніч! Ах, кримська ніч!

Які ж у тебе, кримська ніч, згуки! Які пахощі! Які шарудіння! Які шуми! А пісні в тебе які, чарівна кримська ніч! Південні пкні!

Ех, красноє яблочко, Роаовий цвєт! Вон Ті любить. Вона ж його нєт!

"Вона" його не любить! Але це нічого! Вона його полюбить, бо зпід другого куща або з другої скелі вже несеться, нічну синяву розрізуючи:

Ах, зачем ста ночь Так була хараша...

Які пісні?! Які південні пісні?! Кипарисові пісні! І шарудять кущі! І шепотять кущі! І пригортаються в кущах голови з бантами до голів без бантів: — Що буде? Що може бути?!

А на горі, на ЧатирДазі, демон віє волохатим крилом… А в кущах п'яно:

Сладкі песні єті!..

А демон регоче:

Сладкі пєсиі єті?!

Может, нічого нє будєт…

А может… Может, будут дєті…

Ах, ніч! Ах, кримська ніч!

І затихає кримська ніч. Чорніє й затихає…

І дихає кримська ніч легко.

Кримським повітрям дихає ніч…

І море тихо хлюпа…

Мовчать лаври… Мовчать кипариси.

Ніч спить…

А у вікні чорні тіні… У вікні тиша…

Тиша… тиша…

Ах, ніч! Ах, кримська ніч!

КРИМСЬКИЙ МІСЯЦЬ (І це лірика)

Золотий місяць кримський!

Із-за моря, із самого із Стамбула…

З червінцями, і з єдвабом, і з лоскотом, і з чарами в морі синьому кримський місяць купається…

Як обгорне береги кримські п'яна ніч вороносинім крилом, приходить кримський місяць, позолотою те вороносинє крило криє, жменями золото на скелясті береги кидає, сміється, золоті ножі в смарагдові хвилі встромивши…

І тремтить магнолія в золотій павутині, і кедр ліванський голки в ній ніжить…

А кипарис вгору, увесь, істотою всією, як Суламіф до Соломоиа:

— На мене, місяцюі

Чорний красунь кипарис!

Ох і ворожбит же кримський місяць! Ох, який же вій паливода!

Як він душу людську знає, як підходить до неї, як заворожує, як милує, як потім, діло своє чарівне зробивши, сміється дрібним золотим сміхом, на морі од реготу підскакуючи…

І дивиться на нього людина, турботами обтяжена, і партійною, і радянською, і професійною роботою вщерть наповнена, і одмахується:

— Та геть ти!

А він, улесливий, єдвабом обгорне, жменю золота на берег плюсне, засміється, на троянду вкаже, підморгне наскелю високу, на плющ перекинеться, заголить сріблясту тополю, стане на небі й чекає...

І розправляється тоді й партійна, і радянська, і професійна людина, і кудись іде, і чогось хоче, і сліяає, і правою ногою радянськопартійнопрофесійною притакує, і всміхається...

Ах, паливода!

І дивляться тоді партійні, радянські й професійні люди на місяць і говорять:

— Ох!

І засновують місяцькоми ("лункоми") з секціями, з підвідділами, з відділами...

І чекають на місяця. А він їх ділить по двоє й шпурля є в кущі, на скелі, на море...

— Місячні ванни! Ах, ті місячні ванни!

Після їх засновуються "ліквідкоми". Ті місячні ванни — вони сильний вплив на організм людський роблять...

І на місцеву пошту...

Тоді з Криму в усі краї Союзу Радянського летять од жінок телеграми:

— Люблю! Цілую! Та вишліть же гроші!

А з усіх країв Радянського Союзу до чоловіків шумлять телеграми:

— Чому не пишеш! Уже?! Закотився?! Хахоль триклятущий!

Ах, місяць! Ах, паливода!

І ніщо того місяця не зборе! І ніхто йому ради не дасть! Він ворожій!

І сила в ньому непереборна...

І коли б ви посадили отут над морем найсерйознішу колегію хоч якого хочете наркомату, хоч правління Українбанку (на що народ фінансовий!), або Вукоопспілки, а хоч навіть Українкустарспілки (хоч і хвора вона дуже) і при. мусили його (її) винести постанову про "змичку", резолюція була б отака (об заклад б'юсь!):

"Заслухавши доповідь члена правління N про чергову роботу на селі і беручи під увагу всю складність і серйозність становища в зв'язку, з одного боку, з непом, а з другого боку — з необхідністю за всяку ціну зміцнити союз робітництва з селянством, ухвалили:

Дайте нам за руб за двадцять женщину з огньсм".

Бо на небі місяць кримський.

КРИМСЬКЕ СОНЦЕ

Після ночі після кримської (ах, ніч! Ах, кримська ніч!) тут сонце!

Воно, сонце кримське, зпоза Ай-Петрі зубчатого...

Тоді, як вороносиня ніч молоком голубим береться, коли чадру свою ніч скидає, синю чадру, синю, аж ворону, а море, чадру тую вхопивши, у кришталево чистих хвилях своїх її вимиває, синяву оту їй виполіскує, і коли чадра та як молозиво в первістки і на себе море її натягає,— тоді сонце!

Воно до АйПетрі підкрадається тихотихо, а тоді, прискочивши, тільки лясь його золотим віником по зубасто неоковирній його голові! — та тоді вгору, вгору, вгору по блакитному схилу... Тікає...

А АйПетрі як тріпоне враз волохатою сивою головищею, як замотає бородищею, — а борода та клаптями, а волосся шматтями, а вітрець тільки — ффу! — і лисий старий АйПетрі... Жоднісінького тоді клаптика білотуманової на нім вовни!

А сонце регочеться! А сонце регочеться!.. Вгорі!

І регочуться тоді хвилі на морі, і кипариси сміються, і лаври тіпаються з реготу, і веселі усмішки на абрикосах, на винограді, на велінгтоніях...

Зареготався Крим! Із Ай-Петрі глузує...

А Ай-Петрі гордий, бо він найвищий, він найстарший... Він мовчить...

Хай, мозляв, малеча порегочеться...

І співають тоді птиці, і гудуть радісно комахи, і іржуть коні, і швидше крутять хвостом корови, і, захлинаючись, ловить "півня" на не дуже високій, але дуже голосній і дуже препаскудній ноті кримський осел...

І тоді море — голубосрібний степ, з білими й синіми степовими на нім дорогами, а над дорогами тими чайки, а тими дорогами "морські ластівки"[30] вивертом ходять і крають їх, дороги ті, гострими хвостами своїми…

Тоді співає Крим…

А сонце вище… А сонце ще вище.

Воно грається… Воно горить срібнозолотим сяйвом і бризки гарячого золота кидає щедрою рукою і назад, і наперед, і праворуч, і ліворуч…

І гарячішає морс, і тепліють гори, і в млоску гарячому шелестять хної чорного кипариса…

А воно вище!.. А воно ще вище!

І все живе гониться за ним… Простягає до його лозу свою соковиту виноград, і пнеться за ним кедр, і пишна велінгтонія вершечком своїм стримить за ним і дістати його хоче…

І дихає гаряче море і дихання своє шле назустріч його золотим бризкам…

А воно вище! А воно ще вище!

І з висоти недосяжності своєї сипле сонце на все живе снагу свою гарячу, і ніжить усе, і наливає соками, і шумують ті соки, і буяють, і бунтують ті соки…

І в соках тих, як у плині матернім, плекає природа плоди свої…

Гарячі соки ті…

І від тепла того родить природа швидше… На очах наливаються черешні, і жовтіють персики, і мліють сливи… Бо шумують гаряче соки! Бо гарячі ті соки… І тільки кизил твердий і мертвий. Кизил — "шайтанова ягода".

"…Коли аллах сотворив світ і закінчив свою роботу, на землі настала весна, і бруньки по деревах у земнім раю почали одна за одною розвиватися.

І потяглось до бруньок тих все живе, і побачив аллах, що треба навести лад. Покликав він усіх до себе й звелів кожному вибрати якенебудь дерево або квітку, щоб потім тільки з його й користати.

Ті просять те, ті — те. Просить і шайтан.

— Надумав, шайтане? — спитав аллах.

— Надумав, — примруживши хитре око, сказав нечистий.

— Що ж ти вибрав?

— Кизил.

— Кизил? Чому кизил?!

— Так, — не хотів сказати правди шайтан.

— Гаразд, бери собі кизил, — усміхнувся аллах.

І заскакав весело шайтан. Всіх обдурив. Кизил першим з усіх дерев зацвів, значить, і дозріє раніш од усіх. А перша ягода — дорога ягода: повезе свій кизил на базар, добре продасть, дорожче від усіх, бо він найперший.

Настало літо. Почали стигнути плоди: черешні, вишні, абрикоси, персики, яблука, груші, а кизил усе зелений. Твердий і зелений. Скребе тютилицю шайтан, лютує…

— Та дозрівай скоріше!

Не зріє кизил.

Почав шайтан дути на ягоду: як полум'я, червоний зробився кизил, але, як і раніше, — твердий і кислий.

— Ну як же твій кизил? — глузують люди. Плюнув з серця шайтан — почорнів кизил…

— Гидота така! Не повезу на базар! Збирайте самі!

Так і зробили. Коли по садках зібрали всю садовину, пішли люди збирати в ліс смачну, солодку, почорнілу ягоду і потихеньку глузувати з шайтана. Проґавив, мовляли, шайтан!

Шайтан розлютувався і помстився на людях… Зробив так, що кизилу другої осені вродило вдвічі більш, ніж минулої, й, щоб він дозрів, довелося сонцеві послати на землю більше тепла.

Зраділи люди, що такий урожай, — не зрозуміли шайтанового підвоху.

А сонце виснажилося за літо, і. настала на землі така зима, що повимерзали в людей садки і самі вони ледве живі позалишались.

Від того часу — ознака: коли врожай на кизил — буде холодна зима, бо не втихомирився й досі шайтан, і не кинув мститися на людях за глузування з нього…"[31]

Бере все жине в сонця огонь його золотий і живиться ним…

А воно щедре… Воно, як казковий богатир, кидас той огонь всією своєю істотою… і сміється…

* * *

І людей сонце кримське не цурається…

Обгортає золотими своїми віями їхні білі, малокровні, виснажені тіла, впивається в них тими золотими віями й живить їх, бадьорить, фарбує…

І ніжно воно так лоскоче. Обачних лоскоче… Зате з необачних глузує… І іноді навіть жорстохо.

Так і дивиться з голубої перини, хто рота роззявив…

Підкрадається, пестить потроху, ніжить, заколисує… І в той же самий час з золотим сміхом здирає з лоба, з носа, з шиї шкіру… Смугами здирає… Зразу ніжить, а потім червоною фарбою крис, а потім пушрнть, а потім білус…

І совається тоді неуважна людина, і сикас, і ахас, і охає, і чухмариться, і крутиться, і ойкає.

А воно сміється!

Кримське сонце золоте!

ПЛЯЖ

Як із гори до моря сходити, з парку Симеїзького, — на роздоріжжі стовпчик, а на стовпчику дощечка, а на дощечці напис:

"ПЛЯЖ ЧОЛОВІЧИЙ". "ПЛЯЖ ЖІНОЧИЙ".

Під "пляжем чоловічим" — стрілка осюди, а під "пляжем жіночим" — стрілка отуди...

Це значить, щоб людина, почуваючи себе чи то чоловіком, чи то жінкою, не потрапила туди, куди не слід їй потрапляти. Щоб уклала та людина своє тіло на гарячій гальці іменно там, де належить тому тілові лежати...

І спускаються "православні", без різниці полу й національності, стежкою з гори до моря синього, доходять до стовпчика з написом і, коли котрий з "православних" чоловік, запиняється він біля стовпчика й дивиться на жіночий бік і вагається, сердешний, і думає, що якраз би йому і зручніше, й краще для здоров'я, корисніше було іменно лягти отам, де купою лежать тіла з широкими мисками (тазами) і з не таким, як у його "благовстрсйством" на грудній клітці спереду.

А коли спускається жінка, то зиркає полохливо на чоловічий бік і... Ні, певна річ, що жінка ніколи не думає, що їй і краще, й зручніше, і для здоров'я корисніше лягти іменно отам, де попростягали свої "бантини" представники полу дужого, красиві всі, як Аполони Бельведерськії, з носом угору, з плесковатими черепами і "ісподниками" од сонця на державних головах.

* * *

Ото і є пляж.

Зверху сонце, знизу гаряча галька, наперед море, а на гальці голі тіла...

Тут печеться радянське суспільство.

Випікає наради, конференції, з'їзди, "входящі", "виходящі", резолюції, постанови, спецставки, чистку, скорочення штатів, біржу праці, податки...

Он, чорний, з волохатими, як у біблейського Ісава, грудьми, лисий, з вавілонсько-ассірійською борідкою дядя виставив роздутий до барабанних розмірів шлунково-кишковий тракт і сопе, і крекче, і совається...

Він із синдикату, напевне... Що він випікає? Може, робітничо-селянську інспекцію, може, накладні на "казенну" квартиру й на десятисильного "бенца"... Він стоїчно лежить проти гарячих списів, перевертаючи свого homo sapiens'a з черева на спину й із спини на черево...

Він би з радістю, видно, випік би з себе всю Радянську владу, щоб знову сидіти в своїй або банковій, або промисловій конторі й працювати для відновлення світового "народного" господарства й для всесвітньої культури...

Іноді він підскакує та йде, потихеньку ступаючи на гальку, до моря... Сунеться обережно в море, стає, затикає великими пальцями вуха, указовими — ніздрі і:

— Уф!

Окунається в море...

Окунувшись, крутить вавілонськоассірійською борідкою, мов цап, і озирається навкруги...

А біля нього хлопці регочуться, аж море розлягається. Вони перекидаються, як дельфіни, поринають, підпливають прожогом до

ассірійськовавілонської бороди й ляскають її по трестовосиидикатській "баринi".

— Уй! Мерзавці! Як піймаю, голову відірву! Хулігани! Тоді ти вже не плаватимеш, сукин ти сину!

А хлопці аж падають з реготу.

Стають круг нього, затикають уші й ніздрі пальцями…

— Заткни, Петько, ще одну дірку, а то рук не хапає! І:

— Уф!

Окунаються в море! Дратують "барина". Волохате черево з серцем плюється, лається й лізе на берег…

Петька прожогом кидається до його з криком:

— Кіт!

"Барин" підскакує з жахом і падає на берег…

А хлопці вже перекидом у морі, пішли, вигукуючи, на скелю, що сторчить серед хвиль, білою піною обхлюпувана…

— Уй! Раклн!

* * *

І лежать покотом "православні", вигріваються…

А сонце на них окропом, окропом…

І стогнуть, і охають, і соваються православні, з боку на бік перекочуючись…

А потім підскакують, біжать до моря, кидаються у його хвилі синьозелені:

Ух! Ух! Ух!

І куйовдяться, ляскають, плескають… Харашо!

Проходить часом чоловічою половиною прекрасний пол… І затуляється хусткою, одвертає своє обличчячко й одним оком зпоза хустки на берег тільки — зирк! зирк!

Анатомія людського тіла цікавить.

А іноді, котрий з Аполонів на жіночу заскочить, "замислившись"… Тоді віялами ходять на жіночій половині рушники, і затуляється екстрено все, що становить непорушну приналежність тільки прекрасної половини роду людського…

Щоб не зглазив часом!

А ось біля каменю дідок, уса вгору. Він страшенно байдужий. І прийшов виключно лікуватися. Біля нього бінокль. І як ніхто не дивиться, тоді він похапцем бінокль до очей і… на жіночу половину…

"Лікується" дідок…

А на половині на тій на жіночій якраз витягає з моря свої тілеса якась Венера, пудів так на дев'ять з половиною…

її "гнучкий" стан рипить по гальці, а хвилі об неї б'ють, як об скелю "Діву"…

У неї, мабуть, сухоти "вісімнадцятої стадії"…

Витягла й розпливлась драглями на березі… Дихає тяжко, дві подушки на грудях підкидаючи…

Заступила обрій…

Так і хочеться сказати словами Саші Чорного:

Мадам, ви задом заставили сонце… А сонце прекрасніш од вас!

ПРИЧИНИ Й НАСЛІДКИ

Причини

— Так як же, діду, на вибори Ради своєї сільської підете?

— Та…

— Що "та"?..

— Та…

— Та що ж "та"?!.

— Та хай вибирають, кому там треба!

— А ви не підете?

— Не підемо! Та й чого нам туди йти?.. Виберуть і самі! Не бачив я тих виборів… Краще посидю та покурю дома…

— Дядьку Пилипе! На сходку! Вибирати Раду!

— Та ні, мабуть, не піду!

— А чого?

— Та далеко йти! А воно холодію! Та й погода якась: мряка, та й дощ накрапає! Посидю я вдома! Хай краще Уляна поськає, а то щось голова свербить.

— Тітко, а чого це ви не на виборах?

— Не бачила я ваших виборів?! Та хай вони вам розпадуться! Тут ось до церкви ніколи вискочити, а він із своїми виборами розносився!

IV

— А чого, Свириде Петровичу, вашої на виборах нема? Тепер таке ж пішло, щоб і жінка не тілько ото дітей підмивала, а таки ж щоб і вона знала, як ото в державі справи йдуть…

— А назад пальцями вона не піде?! Вона була й собі рвонулася на сходку, так я її як ірвонув — так вона більше не сіртатиметься! Вона мені вибиратиме отут, а я за неї носи дітям витиратиму?! Я її виберу!

Наслідки

— Неееправильно! Хто їх вибирав? "Товаришу редакторе! Неправильно!" Хто їх вибирав? Що то за Рада? Ряаатуйте!

Післяслово

Нові оце перевибори! Так ви й далі ськайтеся!

"РУЛЬ" НА ТРУПИ!

Така вже доля еміграційна розпронещасна! Виють!

Визнання — виють!

З будинку посольського викидають — виють… Т. Красін до Парижа приїде — виють. Виють, і виють, і виють, і виють!

І за що тільки у витті в тому вони, бідолашні, не хапаються?!

Чого тілько, нещасні, не пробують, щоб переконати Західну Європу:

— Та дивіться ж, сери й мілорди, з ким ви справу маєте?!

А сери й мілорди дивляться, дивляться та… визнають… А еміграція виє…

Забалакали про позику для радянських республік. І миттю в таборі білогвардійському форте!

— Рятуйте! Кому гроші дасте?! Ви тільки подивіться! І зразу ж у "Нашому мирі", ілюстрованому додаткові до правокадетського "Руля", з'являються страшні речі… Трупи!

Ціла сторінка сфотографованих трупів великих князів землі російської, замучених більшовиками…

Ось перед вами "князь Костянтин Костянтинович"... Поруч його "в. к. Єлизавета Федорівна"...

Далі "Іван Костянтинович", і "Сергій Михайлович", і "Ігор Костянтинович"...

Гетьчисто всі тобі "князі" з'явилися на сторінках рулівського журналу, щоб залякати всі уряди в усіх закордонних державах...

Навіть сережка перлова з уха "августейшої", знайдена на тім місці, де її мучили, туттаки подана, а поруч неї портрет самої "государині" з тими самими сережками...

І як подивишся — як це все легко зробити!.. Візьміть, приміром, розстріляного фашистами комуніста, сфотографуйте його, а потім підпишіть: "В. к. Ігор Костянтинович"... Колосальне враження!

Після того усі уряди ахнуть, охнуть і... визнають!

Кепські справи білогвардійські, раз на трупа "Руля" повернули.

Коли живими нічого не зробили, навряд щоб мертві допомогли.

"ПОЖАЛУЙТЕ"

Симон Петлюра звернувся до румунського уряду з пропозицією організувати з недобитків його армії корпус і доручити йому охороняти бессарабський кордон. Румунський уряд поставився до пропозиції Петлюрииої позитивно.

З газет

Здрастуйте, Симоне Петлюровичу! Здоровенькі, значить?! Ну й слава богові!

Де це ви весь час перебували, що не чутно щось вас було?!

Готувались усе?

Довгенько щось… Ми вже п'ятиріччя Радянської влади в себе одсвяткували, а ви мнетесь…

Румунію, кажете, захищати збираєтесь? А як же Україна?

Конає ж вона, сердешна, у передсмертнім конанні конає, а ви за Румунію беретесь…

А нас же хто захистить?

Чи то, може, військові хитрощі, тактика така: своє славне військо на румунськім кордоні виладнувати й потім уже:

Гей, чи пай, чи пропав, Вдруге не вмирати! Вдаримо в гармати!

Так?

Тоді інша справа…

А то в нас якраз оце дітки по вкраїнських школах вчаться, до засівної кампанії готуємося, Ради обираємо, низовий апарат поліпшуємо…

Українізацію переводимо, словники живої вкраїнської мови видали.

Видавництво поширюємо, молодь вищі школи закінчує, щоб потім на село двинути, Україну нашу дощенту вже доруйнувати...

І таке тут у нас, на Вкраїні нашій, на "чайці небозі", робиться, що не доведи господи!

Потяги ходять, аероплани літають, пошта налагоджена, газет на Вкраїні маємо мільйон тиражу, театри українські в кожнім великім місті організовуємо, кіно на село кидаємо, хатичитальні позаводили, селянські будинки будуємо, землю до порядку призводимо, меліоративні товариства позаснували, кооперативна мережа селами та хуторами поволеньки стелеться...

Заводи, Симоне Петлюровичу, гудками гудуть, спати нам не дають та сизим димом наше небо блакитне закурюють!

Такий сум! Такий жах!

Де ви були забарилися?

Якраз оце саме час вам чи з поляками, чи з румунами, чи з болгарами, чи з греками, чи з ким хочете йти Вкраїну урятовувати!

Ми ж хіба не розуміємо: чи можна ж таки спокійно вам на цеє все дивитися, коли біля вас там на еміграції чоловіка з п'ятнадцять, а може, й менше, "директорів департаментів" без посад позалишалося?!

Як ви досі все це терпіли, Симоне Петлюровичу?

Скоріше йдіть!

Визволяйте! Рятуйте!

А коли й тепер не пощастить, приїздіть до нас на "сільського виконавця"[32]. Сурйозна посада!

І серйозніша, й почесніша, ніж "головного отамана"…

Тільки не заплутайтесь, як на ту посаду прохатиметесь, бо Матвій Свиридович казав оце мені:

— І що воно за знак: цілу Україну з Петлюрою визволяв, а призначили за виконавця — не втну! Об'язаностів много, населеніє ремствуєть, а я не вправляюсь! Доведеться в одставку йти!

Вважайте й ви, Симоне Петлюровичу! Бо ж самі знаєте, що іноді путнього кілочка до грабель значно тяжче зробити, ніж за головного отамана бути!

Чекаємо!

КРУТІ ЧАСИ

— Це серйозно?

— Що "серйозно"?

— Оця постанова Наркомпраці й Робітничоселянської інспекції про "трудову дисципліну серед службовців"…

— Серйозно!

— І ото рівно о десятій годині я мушу на праці бути?

— Рівно!

— А як я засплю?!

— Як це так: "засплю"?

— А як у мене вдача така, що я щодня засипляю?

— Не знаю, як воно буде…

— Свинство! То чистять, то скорочують, то приходь їм о десятій годині!

— Так не приходьте!

— Так пишуть, що звільнятимуть!

— Так приходьте!

— "Приходьте". Добре вам говорити "приходьте"… І що воно й за народ такий?!

На півгодини праці збільшили…

Та ні попоїсти тобі, та ні вискочити тобі по коридору пройтись! І сиди, і сиди, і сиди! І працюй, і працюй, і працюй!

— І сиди! І сиди!

— Свинство!

І побігла моя знайома, і руками, голубочка, замахала.

* * *

А справді ж часи настали! Куди тільки воно все це йде, куди прямує?! Помилуйте: в радянській (в радянській!) установі й отакао дисципліна! Отакао каторга!

Так скажіть же, будь ласка, чим же відрізнятиметься тоді радянська установа від тої, що ото:

— Ах, вспомніш, как раньше работалі! Чим?!

І що ж тепер оті робитимуть, що:

— Служу! Конечно, служу, ибо надо же чем-нибудь жить! Больше, положим, хожу, чем служу!

Що, питаю, вони робитимуть?! Плакатимуть!

— Помилуйте! В радянських установах — і такі порядки! Круті часи! Жорстокі часи!

Прощай, коридоре! Прощай, дзеркало! Прощай, дорога убиральня!

ГОРЕ (Бувальщина)

І от, значить, заснувалося на селі (на якому? А хіба не все 'дно, на якому селі!) кредитове с.г. товариство… І вивіску вивісило, і правління обібрало… І сказали члени того товариства своєму правлінню:

— Працюй! Працюй добре, щоб жилося нам краще! Бо кредит для селянина діло велике!

І правління сказало:

— Працюватиму добре! Бо кредит для селянина діло велике! Про це й влада Радянська знає і суми для кредиту відпускає не маленькі! Не хвилюйтесь — працюватимемо!

— Працюйте, товариші правління… То таки влада владою, а ви й самі не спіть та ініціативу Показуйте, бо без самодіяльності смерть вам і смерть нам!

— Не турбуйтеся, громадо, на те ми й правління, щоб самодіяльність свою виявляти…

І почало правління працювати. Засідає правління. І говорить голова:

— Завтра виїду до міста! Треба потурбуватись, походити, похлопотати, бо під лежачий камінь і вода не біжить…

— Поїдьте…

— А член правління хай у район поїде… Сидіти не треба, треба працювати…

— Хай поїде…

І входить рахівник…

— Не їдьте, голубчики! Допоможіть, бо не впораюсь! Порятуйте мене!

— У чім справа?

— Відчити треба писати!

— Які відчити? Ось які:

Українбанкові — 2 прим. Райсельспілці — 2 прим. Інспекторові НКФ — 2 прим. Окрвиконкомові — 2 прим. Укрсельбанкові — 2 прим. Райвиконкомові — 2 прим.

І всі вони з детальним балансом, з відомостями призначення сум, з справками про кредит і т. ін.

Крім цього, інспектура НКФіну вимагає іменні списки членів тва… А їх у нас п'ятсот чоловіка. Треба п'ятнадцять сторінок писати, цілого аркуша…

— Ну гаразд. Допоможемо. Напишемо, а потім поїдемо… Не поїдемо, мабуть…

— Чого не поїдемо?

— Бо підскочить другий місяць, доки це скінчимо! Відомості щомісячні…

— А коли ж діло робити?

— Не знаю, голубчики…

— Ну робіть ви, а я, як голова, поїду…

— Не поїдете…

— Чому?

— Ревізори їдуть.

— Які?

— Завтра інспектор Губсельбанку, позавтрьому — інструктор Райсельсоюзу, потім інспектор РСІ, потім інспектор НКФіну, потім особлива комісія з округу, потім масова ревізія, потім інспектор Укрсельбанку…

— Перебуду, потім поїду…

— Не поїдете, бо як скінчить інспектор Укрсельбанку, приїде якраз інспектор Губсельбанку.

— Спочатку, значить?!

— Спочатку!

Так правління як сіло та як заплакало..

От вам і "ісходящий"…

"Ісходящий", кажуть, єрунда! Сів, записав, зареєстрував, число проставив, у конверта заліпив, чиркчирк! — і все! Не трудно!

І не трудно, і, головне, не відповідально! А от воно й не так.

Виявляється, що відповідально, і навіть дуже! Іноді, братці мої, забалакається "ісходящий" та не туди й заліпить…

Боже мій, скілько тоді халепи, скілько резолюцій і скільки підметок поб'ють "народні обранці", доки прийдуть до редакції й скажуть:

— Пропишіть!

Клопоту тоді ке обберешся!

От, приміром, так.

Губвиконком вирішує справу й пише протокола.

у зв'язку з будовою II дер знесених огородів в сумі жавного посьолка біля ко 573 карб. 12 к. згідно з лишніх Малинівських казарм. калькуляцією.

Губвиконком для державної справи забрав огороди й заплатив за них власникам. Правильно.

Далі пишеться виписка з того протоколу.

В цей час реєстратор забалакується й ліпить тую виписку не в той конверт. Виписка йде через райвиконком у село Малинівку, Чугуєвського району.

А колишні Малинівські казарми в Харкові.

У селі Малинівці одержується протокол.

А ВИ КАЖЕТЕ...

Слухали Про знесення огородів

Ухвалили Компенсувати власників

Читається той протокол, й починається радість: 500 карбованців з неба впало!

Збирається громада, вибираються представники, дається їм доручення, і посилаються ті представники до губернії.

— Ідіть і гроші беріть!

Ідуть представники. Приходять. Ну як звичайно: Кімната № … Потім:

Кімната № … Потім:

Кімната № …

Потім вони їдуть додому, в Малинівку…

Потім вони приїздять ще сім раз! Усього вони, значить, приїздять вісім разів у губернію…

Поклали їм на їхніх папірцях вісім резолюцій (на письмі!)…

І далі їм кажуть:

— Які огороди?

— Та дивіться ж, написано!

— Справді, написано! Гм!

— Підіть іще до інженера… Пішли.

Інженер пише:

"Містки будував — правда! Але не через огороди, а через річку! Огородів не зачіпав!"

— Гм!

Та вже за восьмим разом:

— Мабуть, непорозуміння! Це не та Малинівка!

От нам і "ісходящий"!

Людина ніби й непомітна, а бачите, що наробила: ціле село на ноги поставила, вісім резолюцій через неї писали, вісім разів селяни до губернії їхали…

Он як!

Підвищити б її на два розряди!

ЯК? — ОТАК!

На вулиці Карла Лібкнехта, № 13, у Червоному будинку, це було. В Харкові.

У будинку тому, як сходами на другий поверх ізійти, — так просто там перед вами зала така велика, а як у залу ту ввійти, так ліворуч будуть "Вісті ВУЦВКу", три кімнатки — одна кабінет редакторів, а друга — там же, і інформатори, і перекладачі, і завід, відділом, а третя — там секретарі… А поруч — там комісарова Маруся кричить, і пелюшки сохнуть, і борщ вариться, зверху Костуся (служниця) живе, а до неї круті сходи з поручнями, а на поручнях комісарів Мишко сидить. Сидить, сидить, а потім — фррр! — поїхав на поручнях пузом… Спускається хлопець… Це — ліворуч, як у залу ввійти…

А праворуч, як у залу увійти, — двері за склом. Як одчинить ті двері — там стіл стоїть на "тумбах", а другий — "конторський", а під стіною канапа, шкірою оббита, а в канапі тій на спинці хтось на чоботи шкіру вирізав, а на канапі людина лежить — одна нога в сандалії, а друга в калоші…

То — редакція "Селянської правд и"…

А людина — то редактор "Селянської правди" С. В. Пилипенко…

А калоша на нозі — то чобота не можна одягти, бо рани тривожать… А рани — то штука військова і штука серйозна… Рани — вони як почнуть, особливо після тифу, так дуже довго ниють і ятряться… І людина тоді шкандибає, гурчить, світиться вся… А як устає, так за щось держиться, бо хитається…

Так ота кімната ліворуч — то й є редакція "Селянської правди"… Одна кімната й два столи, та канапа з вирізаною спинкою. Стільців — два… А як третьому кому сісти треба, то на ріжку на столі половинкою причепивсь і пиши…

Це було в травні 1921 року…

Уже "Правда селянська" була, не "Біднота", а "Правда"… Одчинив якось двері в редакцію.

— Здрастуйте!

— Ну да! (Це так із канапи).

— Редагуєте?

— Нуда!

А пртїм з годину мовчали. Я сидів та курив, а редактор лежав та курив… А по хаті мухи гули… Ганяти було нікому, бо секретар не прийшов і перекладача не було… І інформатора не було… Були, та ввечері… Оксана Христова була та Горбань Коля (тепер уже на професора вийшов)… А вдень не було…

Сиділи, значить, і мовчали…

— Ну так як воно? "Селянська правда", значить?

— Ну да!

— Для селян?

— Ну да!

— Мову треба!

— Ну да!

А у вас воно здорово виходить! У вас особисто!

— Ну да!

— А решту треба якось, знаєте, щоб отой…

— Ну да! Нема кому! Треба когось! Може б, ви?

— Та хто й зна!

І замовкли… Сиділи й мовчали… А потім:

— А давайте спробую…

— А спробуйте!

— Як утну, то втну! А як не втну, так тоді пробачте… Бо — селянська газета… Це не той, щоб отой, а той, щоб отой, знаєте…

— Ну да!

А на другий день уже "пробував"...

Сидів за столом на "тумбах", дивився на списаний папір і думав:

"Господи ти, боже мій! Кого ж і з ким тут злучать перекладач збирається?" На "інформатора" мене тоді "висвятили"... І на редактора та популяризатора мови...

А стаття якраз попалась спеціальна: "Случная кампания".

Хоч воно вже тоді й час такий був, що корови всі побігали, та то нічого — 1921 року траплялося, що влітку про ярову сівбу писалося...

Так дивився я на ту "Случную камланню" й думав:

"Не буде телят у нас! Як так перекладатимемо та друкуватимемо, а дядько послухає та понашому робитиме, то вб'є бугай дядька, щоб не перебаранчав йому дядько й не совався з нашими порадами".

Думав я:

"Та невже ж таки щоб повести до бугая корову, так треба отаких слів нагородити?!"

— Не буде, — кажу, — Сергію Володимировичу, телят на Вкраїні, як отакою мовою писатимемо!

— А ви так виправте, щоб телята були! Виправляв. Не знаю, чи були з того телята, а виправляти виправляв.

Виправляв та казав перекладачам:

— Голубчики, перекладайте так, щоб корови ялівками не залишались!..

Де ви тепер, товариші наші перекладачі хороші?!

Хай у наш п'ятирічний ювілей вам легенько тикнеться!

Якби ви знали, скільки веселих годин ви давали нам у редакції, коли ми було статті ваші перевіряли!

Скільки раз редактор качався на канапі, за живота хапаючись, а я з крісла падав, регочучись…

Живіть та радуйтесь!

* * *

Так ото й почалося…

Завелася спружина, закрутилася, та так цупко, та така вона, спружина та, велика, що ось уже чотири роки, зо дня в день, з вечора в вечір, а вона не розкручується, а, навпаки, більшає, міцнішає, тужавішає…

І столів уже в редакції чимало, і кімнат чимало, і контора, і експедиція, а люду більше, а люду все більше, — і стільців не вистачає, хоч уже дюжинами налічуються, і столів мало, хоч за десяток давно вже перескочило, і стіни в кімнатах роздаються, хоч і кімната не одна вже…

І бігаємо, і просимо, і стукаємо:

— Поширитися треба!

А "Селянська правда" наша по Вкраїні попливла… Колись капала, потім струмком. Із ротаційної машини побігла, а тепер уже річечкою біжить…

На велику ріку вибиваємося, бо річище широке маємо… Полилося. І не припиниться!

А скільки разів було так: іде, йде, йде — і раптом здавати починає… Капати починає…

То гроші, то папір, то друкарня, то просто комусь насниться, що припинятися пора нам…

Тоді бігаємо, рвемось тоді, доклади пишемо, говоримо, живота тугіше підтягаємо — і… робимо…

Тоді сумно в редакції…

Як стали 1923 року в травні на місяць — тоді журно було…

— Невже назавжди?

І платні своєї не брали… Підтримати треба "Селянську правду" було…

Всі, як один, од платні одмовилися…

Не хвалимося цим, бо любили "Правду" свою… А кого любиш, тому допомагаєш не задаючись… їй гірко було — і нам гірко… їй добре — і нам добре…

Так і жили…

А потім — ожили, та так ожили, що вже ніяка сила не зборе нас…

Сількор прийшов…

А з сількором легше… З сількором уже зовсім добре… Колись було таке:

— Та напишіть, товаришу, будь ласка, бо щось із матеріалом сутужно!

А тепер:

— Ну куди його містити? Ну що його робити? Треба десять "Селянських правд", щоб умістилося!..

А воно ллється! А воно ллється!

* * *

Що зробили?

Хто й зна, що ми зробили…

То вже не нам про те судити, не нам вирішати…

То вже читачева справа!

Сказать, щоб дуже нас лаяли, — не можна…

Значить, ніби робили те, що треба!

А втім — рішайте самі!

Знайте тільки — по щирості це говоримо:

— Працювали! Робили! їй-бо, робили! Не гуляли! А ви читали!

ЧОГО ВОНО ТАК?

Давайте, щоб довго не балакати...

Що краще — чи гуртом хазяйнувати, чи поодинці?

І всі зразу в гомін:

— Поодинці краще! Що там ви з своїм гуртом? Не знаєш, де твоє, а де Степанове! То я сам і зробив, сам зробив, — воно моє! Проробив — сам за це спокутую, ніхто мені голови не милить! Поодинці краще! Он як у старовину хазяї жили — усього по шию. І хазяїнували самі! Геть гурти ваші к бісу!

Добре! Геть, так і геть! Поодинці, так і поодинці! Гаразд! Раз так — колективізацію коліном... Так тоді ж слухайте.

1. От ви збираєтесь випити. Просто собі з якоїсь там причини (ну храм у вас чи там звіздини)... Так чого ж ви самі не сідаєте за стіл, не наливаєте чарки й не хилите, яєчнею закусюючи?..

Чого обов'язково круг столу сидить чоловіка п'ятнадцять люду, і ви ото весь час:

— Будьмо! Хай вашим ворогам ікнеться! Веселіш у гурті?

Тут колективізація, значить, штука підходяща?!

2. Ходім далі.

Луки косите ви… Так чого ж ви тоді чоловіка двадцятьтридцять люду йдете ручку, та ще й отамана такого вибираєте, що коса аж реве!

Веселіш діло йде?

Колективізація тут підходяще діло?

3. Ходім далі.

Плоскінь брати, коноплі мочити, хату нову мазати… Чого жінки та дівки гуртом збираються та товчуть глину біля хати по самісінькі, хай бог простить, пОпідтикаючись?

Краще діло йде?

Колективізація…

4. Одлатати когось дужчого за вас треба… Колективізація…

5. Парубкувати… Колективізація…

6. Досвітки… Колективізація…

7. Співати… Колективізація…

А як хазяїнувати, чого ви зразу всі: — Ік бісу{ Не треба нам колективів! Чого?

Щось воно ніби не той… не в'яжеться: скрізь колективізація, а як до хазяйства — к бісу… Значить…

Значить, отих усіх болячок на селі, що про них сьогодні селяни пишуть, можна б і позбутися, якби всім разом узятися…

Не зразу, звичайно, а поволеньки… А все ж скоріше, як самому…

Подумайте…

"НЕДАЛЕЧКО ЧЕРВОНЕ ЯЄЧКО"

Христос воскрес із мертвих! І це щороку…

Ми трохи ніби рано про це почали, бо ще тільки середохресний (чи як там його кличуть) тиждень минув, — так це навмисне робиться, щоб дати можливість людям православним як слід до свята приготуватися…

Щоб потім уже, як воскресне, не бігати, висолопивши язика, по сусідах та не благати:

— Чи не дали б, сусідонько, дріжджів?

— Закинув старий колуна кудись! Позичте, кумасю, а я вам за це здору трішки!

Треба заздалегідь бути готовими.

Що ж його робити, щоб як слід Христа воскреслого уславити?..

Ну ви ж, я думаю, з жилавого понеділка вже потроху готуєтесь?

Живота виготовляєте до великодня?

Як ні, то поспішайте… Треба, щоб порожній був…

Бо самі ж розумієте, що свято дуже велике — наїстись треба так, щоб аж гуло в животі…

А головне, щоб усе було, як у людей… І щоб порося, і щоб ковбаса, і, найголовніше, ота — оковита щоб була… Без оковитої ніякого воскресіння бути не може…

Святить це все треба. Святіть усе… Як кісточки з свяченого поросяти залишаться — у стіг їх потім покладете, щоб миші збіжжя не їли…

Їхатимете паску святить — не беріть із собою малих дітей — погубите по дорозі…

Бо знаю ж: не встигне піп водою на вашу паску хропонуть — ви зразу ж за паску та на воза:

— Нно!

І вскач додому…

Сам бачив, як колись біля церкви батьки дитину забули…

Та воно й зрозуміло, бо поспішаєш додому розговлятись — коли там уже за тих дітей думати…

А як уже й візьмете Пріську, то, їдучи з церкви додому, посадіть її в передку, бо випаде, як у задку приткнете…

Святкуйте не менш як тиждень… І боже вас борони в цей час за якусь роботу братись…

Коли б, приміром, сівба настигла чи щось інше — не робіть, гуляйте!

Потім воскреслий Христос вам насіннєвої позики з неба пришле…

Бог завжди допомагає…

ТИЖДЕНЬ ЛІСУ

Тиждень лісу…

Ніде правди діти, чесонули ми, грішні, під гарячу руку в революцію ліски! Ох і чесонули!

їдеш, бувало, селом або йдеш — під кожним тином колодочки лежать… Рівненькі та ловкенькі,… А тепер зирк:

— Дубця вирубати, щоб "спеціальне виховання" Йванькові зробити, нема де…

Нема лісу…

Так отепер, виходить, садовити ліс треба… От і Тиждень лісу…

Так знайте, люди добрі, що Тиждень лісу проводиться не для того, щоб на цілий тиждень замкнути хату, забрати все посемейство, з кумами й підкумками (закваску заквасити перед тим), виїхати в ліс, викопати ямку, поставити куба з добрим змійовиком…

Сиди, собі у лісі на рядні, воно собі капає, а ти собі співаєш:

Ой хто в лісі, озовися! І так цілий тиждень…

А потім приїхати додому, і коли спитають: "Де, Степановичу, були?" — "Тиждень лісу оце провадив! Хороша штука… Жалько, що тільки тиждень! От якби місяців хоч зо два!"

Так не для цього, кажу, цей Тиждень лісу…

Тиждень лісу для того влаштовується, щоб цілий тиждень ходити по селу з кутка в куток і говорити:.

— Що ото ви, куме; дерево садовити збираєтесь? Киньте! Це й дурний так ліс завести може! От хай само дерево виросте, а я тоді зрубаю! Ото ліс!

Для цього Тиждень лісу.

ЯК ОДНЕ ТЕЛЯ ОДНОГО ДЯДЬКА БИЛО (Чистісінька правда)

Знайшлося в Семена Івановича Гуляя (розуміється, в його корови, а не в нього) теля… Риженьке, лисеньке, на правій нозі біленька пляма…

Знайшлося, мекнуло, корова його язиком облизала, воно собі й заснуло…

Потім прокинулося, попіссало трохи матір, ще раз мекнуло й сказало:

— Господи, благословиі Будемо рости та на корову вибиватися…

І почало теля рости…

Росте собі й росте. У пастівнику пасеться, матір ссе, хвостом крутить, дрочиться іноді.

Одне слово, росте так, як і кожному теляті рости треба…

І от зустрілося воно, теля те, на пастівнику з другим телям…

А друге те теля було рябе, блискуче, з шерсткою кучерявою, крутозаде й веселе…

Підійшло Гуляєве теля до того, до другого теляти:

— А давай, — каже, — поміряємося.

— Давай, — друге теля каже… Помірялись…

І побачило Гуляєве теля, що воно на чверть нижче, що воно засмоктане й худорляве, як драбина… Питає Гуляєве теля в того, другого теляти:

— Коли ти знайшлось?

— На Великдень!

— А я в піст! Так ти молодше від мене. А чого ти більше?.. Проста в тебе мати?

— Проста.

— Гм…

— Матито в мене проста, — каже друге теля, — так батько симентал іч радгоспу… А в тебе батько бузівок сопливмй.

Та хмикнуло презирливо симентальське теля на Гуляєве теля, задрало хвоста й побігло…

Замислилося Гуляєве теля…

А потім того стрепенулось і пішло додому…

Увійшло в двір, дивиться — Семен Іванович, хазяїн тобто, свиням помиї несе…

Теля як розженеться, як дасть Семенові Івановичу під душу, так той так навзнак і ляснув...

Упав Семен Іванович — лежить у помиях...

А теля подивилось йому в очі, мекнуло та:

— Злучатимеш мою матір з бузівком? Кажи, га?!

— Не злучатиму! Тільки не бийсь!

— Тото ж!

І побігло.

Три дні Семен Іванович лоєм під душею натирав, доки одійшло трохи.

ПОНАД ТУМАНАМИ (Перша аероподорож)

І

Коли вас починають штовхати під дев'яте ребро з обережним криком:

— Уставай! Уже авто під'їхав!

Ви схоплюєтесь, продираєте очі й кажете:

— Їй-бо, я не боюсь!

— Одягайсь, одягайсь — чекають же!

Одягаючись, ви думаєте про те, що сьогодні ви перший раз летите на аероплані, натягаєте сорочку на ноги, а голову намагаєтесь усунути в ліву штанину. Це у вас ніяк не виходить, ви стрибаєте на одній нозі по хаті, нервуєтесь і лаєтесь:

— Чого вона таку тісну сорочку пошила?

Потім, одягнувшись кінець кінцем, хапаєте під пахву базарового кошика, а портфеля кидаєте на плиту.

У вас висмикують кошика, дають у руки портфеля й кажуть:

— Не стрибай же на ходу, будь ласка, а то ще на рейки потрапиш!

— Та я на аероплані! Які там рейки в лихої години?! Повітрям лечу! От!

Потім похапцем прощаєтесь і ще раз кажете:

— Їй-богу, я не боюсь! Бувайте!

Біжите до дверей і б'єте двері коліньми й грудьми... Б'єте довго й уперто.

— Одщепни защіпку.

— Ага! Бувайте...

Трясти вас починає, як тільки ви сіли на авто... Ви дивитесь на небо й думаєте: "І чого ж воно, господи, отуди так високо?" І обережненько до товариша, що по вас заїхав:

— Туман... Може, не полетить?

— Полетить…

— Полетить… А як він полетить? Високо?

— Високо полетить…

— Високо полетить… А низько не літає?..

— Високо літає…

— Високо літає… А харашо, мабуть, як високо літає?.. І не страшно, мабуть, як високо літає?..

— Ні, не страшно!

— Як і високо — не страшно? А як низько, так теж не страшно?

— Високо літає…

— Високо літає… Отам? Угорі?..

— Ну да!

Ви дивитесь угору, стежите, як летить ворона, придивляєтесь до тої ворони, і хочеться вам поворонячому затріпати руками… Як крилами…

Аеродром…

Розкинула крила над зеленим споришем велика зелена птиця…

Коло птиці люди ходять…

— Здрастуйте! Зараз полетите! Будь ласка, в контору… Важать вас, які ви на вагу…

— А скажіть, будь ласка, пасажирів уже не прив'язують?..

— Ні, не прив'язують…

— Не прив'язують… Так, значить, вони неприв'язані й летять?..

— Так і летять.

— Он як… А якби прив'язать, так полетіли б?

— Навіщо ж прив'язувать?.. Кабінка там, вона щільно зачинена. Ви собі сидите й летите…

— Сидячи, значить, летять? Он як… А двері щільно зачинені?..

— Ну да, щільно…

— А то воно, знаєте, двері одчиняються… Воно, знаєте, сидиш, летиш… Неприв'язаний летиш, бо тепер уже вдосконалено, вже тепер не прив'язують… Так той… Може ж трапитись пасажир, котрий боїться, а воно, знаєте, двері одчиняться, а пасажирів тепер уже не прив'язують, бо тепер уже вдосконалено…

— Та не бійтесь…

— Я не боюсь… Чого б я боявсь?..

І ходите ви круг зеленої великої птиці, що розкинула могутні над споришем крила… Ходите, мацаєте її, гладите, сіпаєте за якісь дротики…

— Оце аероплан?.. Іч який… Великий аероплан… Він оце й полетить?..

— Він і полетить.

— А як він летить?

— Розженеться, пробіжить і підноситься…

— Отуди біжить?

— Ну да…

І дивитесь ви на зелене поле, куди аероплан побіжить, і чогось вам на думку спадає шалене бажання самому дременути на зелене поле, а потім повернути на сошу й ударить сошею, не озираючись…

— А скільки сил?

— Двісті шістдесят… Мотор "ролсройс"… Англійський.

— Сильний, значить… Високо, значить, може… А як менше сил — тоді нижче?

— Ні… Можна й на менше високо…

— А система яка?

— Дорньє-Комета Х2… Дві тисячі двісті обертів за хвилину… Сто двадцять верстов за годину.

— Швидко, значить?.. Он як…

— Прошу сідати.

— Зараззараз… Це Укриовітрошляху апарат?..

— Ну да! Прошу, товаришу, сідати.

— Зараззараз… А це крила?

— Ну да! Прошу, товаришу…

— Зараззараз… А це стерно?

— Ну да… Прошу, товаришу…

— Зараззараз…

І входите ви в кабіну…

А вам так хочеться ще розпитати… Вам так хочеться ще постояти, побалакати. Ціказабо штука аероплан… Нова штука… Така штука, що моя птиця літає, а ви на ній…

Кабіна…

Може, два з половиною аршини завширшки, а три аршини завдовжки… А може, менше, а може, й більше — не міряв… Вікна в кабінці праворуч і ліворуч, завісочками позапинувані… Спереду в кабіні канапка на два чоловіки і ззаду — на два чоловіки… А посередині порожньо — там, як люди посідають, там їхні ноги… Праворуч — двері… В ті двері пасажири заходять, коли летіти збираються…

На задній стінці правила повішено, чого робити не дозволяється… Не дозволяється цигарок палити, гвинти одкручувати, шасі перепилювати,

"рятуйте, хто в бога вірує" кричати, горілку пити, штрикати голкою пілота у віконце: постій, мовляв, голубчику, я додому хочу!

Ікон у кабінці немає… Молитися господові богові можна в куточок.

Хапати за руку сусіда, проказуючи: "Боже мій! Боже мій! Уже падаємо!" — не можна.

Сусіда може вдарити. За це він ні по яких кодексах не відповідає…

Сіли ви… Отут уже починається…

Тут пасажир, котрий дуже боязкий, сіпається до дверей…

Отут якраз воно й загуде… Загуде, затріщить, мигнуть перед вашими очима ангари… Вас понесло.

Пасажир, который боязкий, дивиться на сусіду, і в очах у його такий знак запитання, як каланча…

— Уже, значить, нас полетіло?

А оте, на чому вас посадили, м'якими стрибками, з веселим рокотом, по м'якому зеленому килимові котить… Ви — зирк праворуч, Зирк ліворуч, а воно котить… Потім стало… Ви до дверей…

— Уже прилетіли?! Як швидко!

Ех, у цей момент як залопотить же воно! Як же ж і затріщить!.. Вихором летять повз віконечка трісочки, камінці, бадиллячка, грудочки…

А оте, на чому вас посадили, вперед ірвонулось! Ірвонулось і помчалось!

Ї от якийсь легенький пантерячий скік, виверт якийсь ледве помітний, і весь ваш страх... Ні, що я кажу: "страх". Уся ваша хоробрість од шиї, од голови, од грудей — вона, хоробрість ота ваша, наниз посунулась... Посунулась і примостилась у вас же таки всередині, тільки на отоманці й у черевиках...

Під вами, товариші, земля залишилася...

Падає земля од вас кудись туди вниз, падає швидко, невпинно падає... Вся земля, скільки ваше око її вхопити може, униз мчить. Меншають хати, дерева зеленими кучерями закриваються, коні на щурів перекидаються, людилялькаміробляться, струнками вузенькими лінійками простягаються вулиці, вздовж і впоперек якісь ляльковібудівлі прорізуючи... А гіподром, де кінські перегони неділями влаштовуються, — так гіподром той' не широкий шлях, а кинутий на зеленім килимі мотузок... А може, не мотузок, в попеляста гадюка великим колом скрутилася і серед левади спати лягла...

А далі під вами хтось із великого глечика молоко розлив... То туман на Харкові сидить.

Ви вже не на землі, а над землею... Ви в повітрі... Ви там, де, може, були тільки секунд п'ять, та й то в дитинстві, коли летіли з дуба од сорочачого гнізда.

Ви залишили під собою те, на чому кількадесят років збивали підметки, натирали мозолі, скорочувались за штатами, хвилювалися за ставку...

Ви залишили під собою те, з чого заздрісно дивилися на задрипаного горобця, як він із вашого смітника летів на сусідську клуню і, летячи, весело цвірінькав.

А пригадуєте ви собі такі хвилини, коли, лежачи горілиць на леваді, ви десь у недосяжній блакиті намацували прижмуреним оком шуліку, що гордо кружляв над вами, із вас таки ж і посміхаючись?

Пригадуєте?

Так майте ж на увазі, що то ви тепер за того шуліку правите, що то ви тепер прижмурюєте десь у блакиті заспане око й, посміхаючись, дивитесь на дзвіницю, що, як Пилип з конопель, виткнулась із купи будинків…

Ви — летите…

Ви за кілька хвилин перестрибуєте через Харків, де ще вчора хекали, висолопивши язика, щоб за півгодини, спотикаючись і на себе подібних натикаючись, перебігти з Гончарівки до редакції…

А тапер отак:

— Рррааз!

І нема Харкова…

Так тільки оддалік маячить щось, білим молоком залите… Так тільки щось там залишилось таке невиразне… Купка якась будинків манісіньких, якісь поміж тими будиночками стежечки, на будиночках на тих якісь пуцьверіиочки димком пшикають…

Як це поземному зветься? Бовдури?

Би — летите.

Ви — летите…

Чи страшно, питаєте?

Хто боязкий, тому дуже страшно.

Хто не дуже боязкий, тому не дуже страшно.

Хто хоробрий, тому зовсім не страшно.

Одно тільки вам і скажу: моїй прабабусі, як уводили її у вагон, так хусткою щільно очі зав'язували… Інакше ніяк не хотіла у вагон улізти. Сіла на пероні й каже дідові:

— Голубчику, я краще пішки… Воли — та й ті іноді дрочаться… Ти їдь машиною, а я потихеньку прийду…

Бачите, яка штука: і воли іноді дрочаться. А аероплан не воли… Він таки трохи до волів подібний, — воли ревуть, а він гуде, проте різниця всетаки між аеропланом і волами чималенька…

Ох і страшно ж!

Ви ж подумайте: сидите в кабіні, а воно летить… Летить і гуде. Швидко летить і швидко гуде…

Трудно, звичайно, описати докладно, до чого літання подібне.

Щоб яскраво уявити собі цей процес, зробіть ось що: сядьте на канапі в хаті в себе й попрохайте тітку й тещу, хай з півгодини погудуть над вухом… Перед тим програйте в казино місячну платню… Точка в

точку, як на аероплані… Тільки й того, що аероплан гуде далеко тихіше й приємніше…

Крім того, ви, сидячи на канапі, ненавидите тих, що гудуть, і хоч потихеньку, та таки лаєтесь, а аероплана ви любите… От любите — й квит!

А пілота просто боготворите… Ви дивитесь у дірочку на його спину, і вам так хочеться його обнять, притиснуть і прошепотіти на вухо:

— Любий мій! Коханий мій! Ти ж… не падай! Скачать вам по правді — сидите, як у хаті. Тихо й спокійно. І не струсне вас нігде, й не качне…

Сидиш, очі розплющивши, й дивуєшся: "Невже1 летиш? Не може буть!"

І тільки униз глянеш — бачиш, що таки летиш… І здорово летиш…

Біжать за тебе якісь чудернацькі чотирикутники: зелені, жовті, сірі, чорні… То клаптики землі.

А он покручена якась сріблястa гадючка… То — річка…

І все таке маленьке, таке рельєфне, таке дивовижне й незвичне…

Он на зеленому тлі — купка бліх… А біля їх якась лялька совається з малісінькою патеричкою в руках… Що воно за штука?!

Вівці!

Та й манісінькі ж які вони!

Он череда з мініатюрних сірих, білих, чорних, рябих корівок…

А шляхом, таким вузесеньким, вузесеньким, тарадаєчка, така, як коробочка од гільз, котить… А в тарадаєчку хтось кота запріг…

А лялька кота того поганяє…

І думаєш собі: коли ж ото ляльки на котах почали їздити?

А як глянеді уподовж — плахта! Величезна плахта… А на плахті на тій хтось купки манюньких біленьких хаточок понабудовував…

Дивні діла твої, чоловіче!

Полтава!

Пізнав… Здорово поменшала. Зразу видко, що на округу йде… Де ж таки їй, такій мініатюрній, за губернію правити… І Ворскла побігла таким біля неї біленьким рівчаком… От узяв би й перестрибнув!..

І знову плахта. І знову біжать зелені, чорні, сірі чотирикутники…

А іноді серед їх, чотирикутників тих, зелений або чорний великий шмат — то радгоспова земля нивки селянські розсунула…

От під вами величезна чорна хустка, а на ній гурт манісіньких дівчаток з біленькими голівками… Бурякова плантація…

Лубни!

Пізнав… Сула їх обіймає з одного боку… Пригорнулась одним берегом і простяглась далі луками…

Летимо над колією над залізничною…

Отакінька колія… Рейки як дротики.

Зирк — поїздок котить. Там десь спереду білим димком пихкає… І таке воно маленьке, коротеньке, чорненьке… Тільки:

— Пихпихпих!

Ррраз! — і поїздок уже ззаду вас:

— Пих-пих-пих!

І куди воно, мале, пнеться?!..

Ще раз озирнувся — миша якась сіренька на рейках надсаджується…

— Будь здоров, кур'єрський! Кашляй на здоров'я! Нам ніколи!

…Маленькі озеречка, маленькі лісочки, маленькі річечки, маленькі сільця.

І все це там — під нами! А ми зверху!..

Яготин… Качнуло трохи…

— Тут завжди, — сусіда каже. — До Дніпра підлітаємо! Поколише трохи…

Хай поколише. Ямки тут повітряні трапляються… Як у яму вскочиш, тільки:

— Хух! І вниз!

І тоді вся хоробрість до горла, до голови, до очей… Як на великдень на гойдалці, як униз летиш… Потім знову пливеш рівно… Потім:

— Хух!

Гойднуло трохи…

Дніпро блиснув! Київ од Дніпра до лаврської дзвіниці подерся… А дзвіниця лаврська хрестом на вас нахваляється;

— Бога, — мовляв, — за бороду хапаєш?! До ангелів дорівнявсь?! Літаєш?!

— Літаю, голубчику, літаю… І маленька ти тепер, і тоненька ти тепер… І дзвону твого не чуть, лавро Київська, — машина перегула…

Зелене поле, а на нім біле коло… Київський аеродром… г— Хух! І вниз…

— Стук! І підстрибом по зеленому полю…

— Стій!

— Будь ласка! Приїхали!

І перед дверима усміхаються пілот і механік…

— Ну як?

— Нічого! Спасибі! Дуже добре!

— Не страшно?

— Ні! А як вас машина слухається!

СмІсться пілот радісно…

Такий маленький, чорнявий… І біля такого гігантаптиці… 1 він, гігант той, йому кориться… Людина! "О, це бринить гордо!"

ЛАНЦЮГОВИЙ МІСТ У КИЄВІ Є!

Так, значить, ланцюговий міст у Києві є!

На тімтаки самім місці, що й колись він був.

На тімтаки самім місці, де його польський генерал СмилгаРидзь, переможно лататакаючи від Червоної Армії, висадив у повітря!

Трапилася та стратегічна польського генерала перемога над київським красунем 10 червня 1920 року.

Сунулася тоді Ржеч Посполита Польська від одного "можа" до другого "можа". Вошею полізла була кусатися в "історичних своїх межах", долізла до Києва, покусала Правобережжя, потім під нігтем Червоної Армії біля Києва луснула і в останній момент, як і всякий чужоїд, накапостила: місток ланцюговий і знищила…

І з того часу роз'єднаний був правий дніпрів берег із лівим…

А ланцюги з підбитого велетня безсило в дніпрових хвилях купалися…

І так аж до 1925 року… До 10 травня.

А потім "ні на що не спосібне бидло", отой самий "розбишацький" та "руїнницький" люд трудящий, що "вшистко нищить", узяв та й одбудував "творчу роботу" польського генерала.

Сам одбудував... Без аглицьких заводів, без німецьких інженерів, а так, як є: голий, босий, з молотком в одній руці та з зубилом у другій...

І тепер оце спустив на "бики" місточок на 200 000 пудів вагою.

Спустив, заспівав "Інтернаціонала", перерізав червону стьожку:

— Катайсь, трудящі!

А трудящі й покотили...

Загули мототрамваї на Дарницю, зацокали підбори слобідських мешканців, загупали підкови київських коней...

А люд трудящий збоку дивиться, усміхається собі в вуса й говорить:

— Ану, СмилгоРидзю, сунься ще раз!

А музика грає... А високий над Дніпром берег захряс тисячами люду, а з радісних грудей того люду лунає:

— Слаава!

...Так, значить, ланцюжний місток у Києві є!

Конструкція нового цього мосту, як говорять спеціалісти, є перша в нашому Союзі. Вона є середня поміж твердим мостом і ланцюговим, але наближається до типу твердих.

Використали для нового мосту старі підпори (бики) і в залежності від того визначили, який має бути міст завширшки.

Довелося прибудувати нове бетонне спорудження — місток тепер шестипрольотний, довший, значить, од старого й важчий од нього на 70 000 пудів. І вищий на 3 метри, так що тепер під ним проходити можуть найвищі пароплави.

Новому місткові надано такого вигляду, який мав і старий (щоб кияни не плакали).

Різниця, проте, між старим і новим мостом є…

Старий місток був ніби "ажурніший", легший, а цей "густіший", "сурйозніший", "присадкуватіший"…

І кажуть, що й міцніший.

А що міцний, то таки міцний.

Пробували ж його: пустили потяг з навантаженими вагонами, потім пройшла піхота вільною ходою й церемоніальним маршем з музикою. Промчалась новим мостом кіннота, а потім артилерія пройшла вскоч.

Витримав і не здригнувся.

Так що коли швидко пани тікатимуть, можна не боячись смалити за ними з лівого берега. Міст витримає.

Ще під мостом риштування. Ще він не пофарбований, а як це все приберуть та вкриють його білою фарбою (кажуть, що н білий колір його візьмуть), то красунь буде хоч куди.

А знаєте, що його будували всього тільки рік. Та навіть і року не будували. Почали в червні 1924 року, а готовий уже він був у березні цього року.

Дев'ять місяців.

За якихось дев'ять місяців отакого велетня на ноги поставили.

От вам і чудотворці.

До бога, положим, нам ще далеченько, бо він київські церкви за одну ніч оновлює, та не журіться: поперше, бог — усемогущий, подруге, церква не міст, а потретє, невідомо, скільки б часу бог кректав, якби йому доручено було ланцюговий міст одновити.

Так, значить, ланцюговий міст у Києві є! Запам'ятайте це!..

10. V. 1925 р. Київ

ДНІПРОМ

Пливи, косо, уплинь за водою, Я піду услід за тобою…

Це є така пісня… Співайте її, коли хочете, самі, бо вона мене абсолютно в данім разі не торкається.

Я не коса, ніхто мені не співає жалібно "пливи", і ніяка дівка, що косу чеше, не йде "услід" за мною. Єдине, що з тої пісні для мене лишилось, — це те, що я справді "пливу уплинь за водою", але цього для пісні, та ще й для жалібної, замало.

Просто пливу — і все.

Приїхав до пристані, зайшов на "Комунара" (пароплав так зветься) й сів на лаві…

Гудок прогув тричі, командир гукнув:

— Оддай кінці!

Кінці ті йому оддали, він нагнувсь, гаркнув у мідну дудочку:

— Вперьод! Малой!

Пароплав тронувся, по боках у його залопотіли колеса, я "зробив ручкою" знайомим, що стояли на пристані, й поплив — і все.

Та оце й пливу…

* * *

Поплив я, треба вам знати, від Києва. Поплив, як уже сказано, "уплинь за водою", тобто в той бік, куди тече річка. Річка, якою я пливу, зветься Дніпром. Ну що ж — значить, про Дніпро.

Ні, давайте я спочатку про Київ, як на нього з Дніпра дивитися, а потім уже про Дніпро, бо Київ ось-ось уже зникне, а Дніпро простягся аж туди, де врангелівцям жаби дають отої самої штуки, що… Як пак воно називається?..

Ну й красивий же з Дніпра Київ, "мать городов руських". Розлігся старий над кручею, сліпучими вогниками прикрасивсь, зеленими вітами обгорнувсь, закучерявився й лежить…

Та такий же ж він зелений, та такий же ж він пишний, та такий же ж він високий та вродливий, що очей од нього одірвати не можна.

Ось гляньте ви на нього.

Он Перунів бугор. Там золотий бог стояв^ громи та блискавиці на старих людей посилав. Сердитий бог був… Падали перед ним люди, аж доки він сам впав головою в сиві дніпрові хвилі.

Володимирська гора, Пролетарський садок. Все це високо, все це зелено, все це над Дніпром… Над Дніпром, а не над Лопанню. От пливемо й на Дніпро дивимось.

Човник позад нас пливе, а в човні парочка… Пригорнулися одне до одного щільненько, учепірились одне в одного і кохаються… На воді кохаються.

Та розчепіться ж, православні, бо місце ж яке історичне! Та на цім на самім місці Володимир колективно всіх киян перехрестив. Ай, ай, ай! Таке місце, а вони цілуватись! Ну й народ пішов!

Печерське… Там "Арсенал". Розумієте, що це значить? Тото ж!

Це нинішнє.

А поруч Аскольдова могила… Це побічне… А далі Лавра. Це самі мощі.

А щоб до Лаври допливти, попід новим ланцюговим містком пливти треба. А він у червоних прапорах увесь та в соснових вітах…

А над ним Лавра.

А в Лаврі:

— Бов!

А прапори — червоні прапори на новім ланцюговім містку:

— Тріп, тріп, тріп.

За животи беруться та регочуться червоні прапори. То вони з Лаври.

А далі Видубецький монастир (один дядько взивав його не інакше, як "Вилупецький"). Там десь хтось видибав, та не видибнув.

І кручі, кручі, кручі... Та зелені, зелені, зелені! Та кучеряві, кучеряві, кучеряві! Та хороші, хороші, хороші! Та високі, високі, високі. Та пахучі, пахучі, пахучі!

А ви в Харкові сидите.

* * *

Так ото над Дніпром кручі, значить, пішли. А під ними, під кручами тими, Дніпро. Ну давайте тепер про Дніпро.

Тут багато не скажеш. Микола Васильович Гоголь (був такий усесвітній кореспондент) попередив.

Прочитайте М. В. Гоголя про Дніпро, все 'дно навряд чи я проти нього втну.

Знаєте ото його: "Чуден Днепр при тихой погоде" і т. ін.

Так і тепер іще "чуден Днепр". "И плавно и тихо" ото несе він свою воду до моря до Чорного. І вода в ньому хороша. Синя така вода й мокра. От тільки що води тієї тепер малувато. Зима була поганенька, повені не було, і навіть Труханів острів та Слобідка біля Києва цього року не купалися у весняних дніпрових хвилях. Побоюються, чи

витримає Дніпро цього року навігацію, бо вже й тепер, а це ще тільки травень, голенькі в нього такі місця, що ніколи в такий час голими не були.

А всетаки хороший Дніпро!

Пливе собі й пливе. Мерехтять в ньому зорі, місяць дорогу золоту по ньому помостив, а од містків од київських хтось у нього вогняні штанги повстромлював, і не гаснуть, і не шкварчать, і не парують вони. Не бояться ті штанги холодної води дніпрової.

А по Дніпру плоти пливуть, а на плотах на тих вогнища горять, а од тих вогнищ вітер іскри роздимає...

То згори, з Полісся, на низ дерево люд трудящий гонить, гонить і пісень співає. А дерево те під зубасту пилку піде, вона, пилка та, поділить його на дошки та на обаполи, а з дощок тих республіка наша відбудовуватиметься...

Пливе Дніпро...

А праворуч над Дніпром круча, а ліворуч поля та луки. Про природу, може, хочете? Яка природа на Дніпрі?

А як ви гадаєте, яка така може бути на Дніпрі природа, коли надворі травень?

Така, братця, природа, що співати хочеться. Зелене все. Кучеряве все. І панів нігде не видно. От вам і природа.

Он лани, он луки, он сіножаті, он ліски, он села — і все це наше. От вам і природа; Он у верболозі соловей тьохкає, так ви думаєте, для кого він тьохкає? Для пана? Чорта лисого. Для дядька тьохкає. Нема пана.

Знаєте, що вже 8 років пани в Дніпрі не купаються? А як і викупається денебудь, так все 'дно він без права голосу, — вода по ньому так тільки зверху перекотиться, не пристає, бо Дніпро тепер "трудящий елемент", а не для іграшок якихось пливе.

От вам і природа.

* * *

Пливемо… Трипілля.

Тут бандит Зелений червону кров пускав, сині хвилі дніпрові червоніли від крові від селянськоробітничої…

А на крові на тій союз вільних республік виріс… Стайки… Ржищів… Ходорів… Переяслав… Канів… На Чернечій на горі Тарас Григорович стоїть, на сонце усміхається, бо:

Розкувались, побратались, Царя до ката повели.

Учимось. І чужому научаємось, і свого не цураємось.

І лани широкополі, І Дніпро, і кручі Йому видно…

І літають Дніпром човники селянські, а над Дніпром птиці…

А Дніпро пливе та хлюпощеться в зелених берегах.

Здригнеться тільки, як "Комунар" гаркне дзвінкою парою, і знов пливе.

Пливе та груди під "Комунар" підставляє… І не болить Дніпрові, що по грудях по його хвилястих "Комунар" біжить.

Чого ж би йому боліло, коли він рік усього як побачив їм грудях споїх такого пароплава, як "Комунар"?

Радянська влада такий пароплав оборудувала — гордість Дніпровського пароплавства.

Гак чого би йому боліло?

Навпаки, Дніпро гордує, він весело хлюпає на новенькі, біленькі борти "Комунарові".

Не задавайсь, мовляв, Волго, і в мене такий уже є, як у тебе.

* * *

Пливемо.

Пливемо і у воду дивимось...

І скільки ж у воді тій гідроенергії...

От би запрягти...

Ох, завертіла б же вона все, що навкруги Дніпра порозлягалося.

Ох, і закрутила б.

А то тільки й того, що млини водяні попід берегом крутить.

Дивишся у воду, а вона, гідроенергія та, так і прискає. Аж пищить, бідолашна, — ото їй завертіть когось хочеться.

* * *

Пливемо…

Хлюпощеться старий Дніпро… І крізь хлюпання те чується:

— Люди добрі, запряжіть мене!.. Ох і робитиму ж я на вас. Тілько перед тим, як запрягти, візьміть мої береги в "шори", не давайте мені замулюватися, чистіть мене, поглиблюйте… Бо вже он у мене перекати трапляються. Бо вже місцями піски на груди на мої налягли, давлять мене, розпростертись мені не дають.

Ну, годі!

Ось уже Кременчук. Вилазити треба.

КРЕМЕНЧУК (Така собі усмішка: пересадочна)

Коли ви пливете Дніпром уплинь од Києва, тобто згори, і коли ви вже пропливете Бужин (є така на Дніпрі пристань, вона нижче від Богуна, а Богун нижче од Черкас), так командир пароплава каже вам:

— А ось уже незабаром і Кременчук.

— Ну? — говорите ви.

— Ну да, — каже він, — шістдесят верстов — Кременчук.

І таки правду каже командир. Незабаром: і Кременчук, Так години 3–4 пливете, він (командир) вам і каже:.

— А от уже і Кременчук.

— Ото?

— Ну да.

І вірно. На лівому березі дніпровім міст видно. Церкви видно, димарі ввдно, будівлі видно. Підпливаємо до пристану написано: "Кремінчук" (положим, написано "Кременчук").

Так оце й є округове місто Полтавської губернії — Кременчук.

Воно, місто те, почалося на лівім невисокім березі Дніпра і побігло прямесенькими вуличками од Дніпра просто в степ. Побігло, побігло верстов, може, з чотири, розійшлось на піску кам'яницями і лежить. І лежить, живе, торгує, урядує, дітей плодить, богу молиться, окрвиконкомствує, окрпарткомс тву є, окрпрофбюрує, політосвічує, лар&ує, церобкоопствує, українбанкує, держстрахує, фабрикує, заводу є, держбанкує, промбанкує, райспілкує, с. господарює. Взагалі робить усе те, що належить робити пристойному округовому містові.

Кременчук — місто давнє...

Тяжко точно сказати, коли воно заснувалося, бо ніхто з живих кременчужан про те не пам'ятає, а історики" як і завжди, плутають.

Доведеться, значить, і нам плутати.

Є (а певніше, були) перекази, що на тім місці, де тепер Кременчук, жив колись, давнимдавно, рибалка, на проз вище Кремінь. Збудував той Кремінь тут ніби невеличкий хутірець та й прозвав його Кременчуком...

Це — перекази.

А історики кажуть, що зовсім не од рибалки Кременя пішла назва Кременчук, а від татарського слова "кременчик", що значить бугрувата, захищена місцевість, І знову ті ж таки історики кажуть, що перша ймовірна звістка про місто Кременчук є у Боплана (нічого спільного, між

іншим, з Держпланом не має) і звістка та відноситься до тридцятих років XVII століття... ~

Ті ж таки історики зв'язують заснування Кременчука з князівством литовськоруського князя. Вітовта.

У деяких, істориків був погляд (потім, слава богу, спростований), що Кременчук заснував польський круль Сигізмунд Ц Август.

Отак, як бачите...

Кому його вірить, хто й зна. Справа дуже заплутана, і я гадаю, що ніхто нічого не потеряє, як і ви все оце спростуєте.

Одно тільки здається вірно: мабуть, таки Кременчук заснувався в XVII віці і що на тім місці, де він тепер, був перевіз через Дніпро.

Але й це не так важно. Факт той, що Кременчук тепер є, що в йому є Радянська влада і що ніякі історики цього не спростують...

Це — факт...

* * *

Ну що ж таке Кременчук? Кременчук — місто... Що це значить?

Це значить, що на певній території набудовано будинків, а поміж тими будинками вулиці... Вулиці йдуть у Кременчуці отак і отак... Отак — це значить уподовж, а отак — упоперек... Вулиці ті збігаються і розбігаються, перехрещуються і розхрещуються, вибігають за місто й перед степом пасують — ніби їх хто поодрубував... Іноді біжить, біжить містом вулиця — і раптом роздалась управоруч, і вліворуч, і наперед, і

назад — то площа. Іноді на тій площі базар, а іноді церква… Місто замайданилось.

Так і в Кременчуці.

Тільки й того, що не з усіх боків кременчуцькі вулиці у степ вискакують. На півдні у Дніпрі топляться, бо Дніпро південну частину в Кременчуці обхлюпує.

Дніпро тут широкий, глибокий і бистрий. Бистрий він од того, що вже тут він порожитися починає, камінцями вищирюється і далі вже до Катеринослава дедалі більше. З Дніпра камінь витикається, аж доки вже він Кічкасом перепиняється та всілякими іншими Ненаситецькими… А глибокий і широкий Дніпро біля Кременчука через те, що так йому хочеться…

На рукави біля Кременчука Дніпро поділяється, затоками затікає, а між рукавами тими острови, і звуться ті острови — один Зелений, а один Фантазія… На ті острови кременчужани лодками переїздять, роздягаються там, на сонці випікаються, п'ють "русскую горькую" й співають "Реве та стогне Дніпр широкий" і "Вип'єм ми за Сашу, Сашу дорогого"…

А отут і пристань… Пристань як пристань, дерев'яна й на воді. Туди пароплави припливають, "кінці" свої кидають, гудуть, свистять, вантаж і людей перевозять угору й униз.

А в географії через те пишуть: "Кременчук — торговельне на Дніпрі місто… Пристань… Вокзал…"

Од пристані через усе місто Ленінів проспект простягся… То головна кременчуцька вулиця… Вона аж до вокзалу… На ній усе: і установи, і ларки, і церобкоопи… Все, одно слово… Вона і чиста, і ввечері світла, і кінорекламами уквітчана. Вдень там працюють, а ввечері променад

кременчужани роблять… Вона людяна, веселенька і з претензією. Вона, одне слово, непогана. Та й узагалі кременчуцькі вулиці непогані — бруковані всі, не забруднені… Видко, що грошенята в місті водилися і за "благоустройство" дбалося… Був тут і трамвай, та залишились тільки рейки, а по тих рейках тепер паровики залізничні з товаровими вагонами бігають, посвистують, повонюють, крам різний по місту розвозять…

Населення густенько… Фабрикбо та заводів чимало… Тютюнові фабрики, махорочні фабрики, шкіряні, броварні, млини… Все тут є… Робітники, значить, є… А робітники є — життя, значить, є… Кіно є… Аж два… Театр є… Садки є… Дерева є… Сквери є… Зелений Кременчук… Бо травень тепер…

* * *

Од пристані трохи вниз через Дніпро міст… А за мостом, по той бік Дніпра, на його, значить, правім березі — Крюків… "Посад" Крюків. Там залізничні майстерні… Там робочі живуть… Там курорт для паровиків та для вагонів… Там 1200 і чимсь робітників транспорт нам налагоджують. Там молоти стукають, іскри летять, стружки скручуються, залізо розпечене шкварчить, дим з димарів чорними пасмами стелеться… Там за останнє півріччя полагодили 25 товарових і щось біля 90 пасажирських вагонів. Там партійних робітників 261 чоловіка, там комсомольців 300 чоловіка… Он що там…

Так хто Крюків?..

Раніше Кременчук казав:

— А в нас Крюків є… А тепер Крюків каже:

— Та в нас там ще й Кременчук є… Ми не самі… Всетаки деяка підмога є…

Такі-то діла…

А дітей у Кременчуці… Гуртове виробництво.

Оце 15 травня як горох червоний висипало на вулицю.

Святкували своє місцеве свято піонери. Так як посунули вулицями — так і захряс Кременчук червоними голівками…

І такі, і отакі, і отакісінькі, і отакесенькі, і отакусінькі, і отакезні, і отакенні. Густо піонер пішов.

І з барабанами, і з сюрчками, і з пищиками. Один командує:

— Ать! Два! Три!

Другий:

— Раз! Два! Три!

Третій:

— Айн! Цвай! Драй!

І прапори, прапори, прапори.

Та все в ногу, та все з піснями…

І розлягається кременчуцькими вулицями:

Ми молоді весняні квіти…

І лунає, од парканів одскакуючи:

Ех! Уххахаха! Піонерська братва.

І так що обличенька в їх веселенькі… Дуже багато дітей.

А ще й будуть… Так ідеш Кременчуком, дивишся по боках — видно, що ще діти будуть… І не мало… Чимало ознак за це говорить…

Та воно нічого: аби дощ…

* * *

От вам і Кременчук…

Хороше місто. Культурне місто.

Театр тільки підгуляв: можна, як для Кременчука, то й кращий мати…

А то читаєш на афіші, так там і "директор гостеатрів", і "главний адміністратор", і просто "адміністратор", а над чим там директувати та адмініструвати — хто й зна. Воно, положим, роботу найти можна — узять та й поштукатурить театр, щоб веселіше він виглядав, ну, то вже справа не наша…

У чужий, як кажуть, монастир з своїм уставом не лізь… А так нічого…

Люди хороші… Є й старі, й молоді, й середні…

* * *

Торгують в крамницях, торгують на базарі. Базар як базар.

"Барахлішко" і така інша всіляка "продухта". І багато курей.

Я й досі не знав, що у курки вся сила під хвостом…

Приходить хазяйка, бере курку, перевертає її без церемонії й дме під хвіст… І в залежності вже від наслідків того дмухання або торгується до нестями, або з презирством кидає її власниці чи власникові.

— Ето ж курка. Купіть.

— Та мені не треба.

— Ні, ви візьміть у руки.

— Ну взяв. Ну й що?

— Ні, ви подуйте. Перевернув, дмухнув.

— Ну?

— Що "ну"? Ну, пір'я.

— Пір'я… Розумієте ви… Пір'я… В голові у вас пір'я. Ето не куриця, а ананас. Ви ще раз подуйте.

— Ні, дуйте ви вже самі, а я піду.

Що вже в тих курей зпід хвоста видувають, які ананаси, хто їх знає…

От тільки в суботу в Кременчуці тихо… Крамниці здебільше позачиняні… Тихо… Тихо…

Та то вже нічого не зробиш: "релігія — опіум для народу"… А опій, як ми знаємо, присипляє… Опій — наркотик…

От вам і Кременчук. На Дніпрі… А Дніпро — не Лопань.

15. V. 1925

Я Б НЕ СВЯТКУВАВ

40 років полтавська дослідна станція нас уму-розуму вчить як господарювати. Щоб жито родило.

І житечко і овес.

40 років учиться сама й нас учить. Велике, кажуть, свято це. А я б не святкував.

Дослідна станцій… Над кожним клаптиком земельки на Полтавщині, над кожним зернятком, над кожною травичкою, над кожнісіньким деревцем протягом сорока років нахиляються бородаті й безбороді люди з високими чолами й придивляються до того зернятка та до тої травиці, розтинають її на манісінькі шматочки, обливають різними реактивами (в хімії така штука є дуже мудраї), кладуть їх під мікроскоп і дивляться, дивляться, дивляться… Дивляться й записують.

Записують для того, щоб потім і сказати:

— Пилипе Івановичу! На оцімо шматочку жито сій! Добре жито буде! А посієш пшеницю — добра дуля буде!

— Федоре Степановичу! Після жита люцерну! А після люцерни тето.

— Петре Свиридовичу! Отут гноєм, а отут суперфосфатом.

— Килино! Годуй корову так і отак! А свиню отак підгодовуй — сало матимеш, а як не годуватимеш, чорта матимеш!

— А до твоєї, Павле, нивки отого б додати — путяща б нивка була!

Посуха… Пари ранні, бур'яни винищуй, окопні рослини заводь.

40 років над оцим усім б'ються.

А як на нашу думку, марно 40 років пропало.

Хіба ми не знаємо, що як на Мокрини дощ, тоді треба жито сіяти?

Хіба ми не знаємо, що на різдво, на паску й на тройцю ськатись не можна, бо черва садовину поїсть?

Хіба ми не знаємо, що для того, щоб капуста вродила, треба хазяйці на Іллю до схід сонця вийти в самій сорочці до грядок й подавити кожну головку, приказуючи:

— Святий Ілля, складай головки тугі та білі — такі, як я! Хіба ми не знаємо, що від посухи є всенародне молебствіє?

Хіба ми не знаємо, що, щоб миші зерна не поїли, треба в стоги класти свячений хрін та кісточки від свяченого поросяти?

Хіба… Ми все знаємо…

40 років праці…

Навіщо?!

Робили б ми, як і діди наші робили, то восени тільки б і знали, що:

ПРОШЕННЯ!

Попустіть, пожалуста, з придналогом, бо дуже сильна інтенсифікація в хазяйстві пішла… На ячних перепічках сидимо…

ЯК Я В ХАРКОВІ "ТРАХТОРНОГО ДВОРУ" ШУКАВ

(Бувальщина)

Знаю я давно (говорилося про це, читалося й писалося), що трактор — річ дуже корисна. І бачив я трактора.

Та не думав я ніколи й не гадав, щоб довелося коли мені бігати по Харкову, трактора вишукуючи…

Землібо я сам не маю, радгоспом не завідую, і колективу нема де на Гончарівці організовувати.

А шукати трактора довелося…

Ішов я собі вулицею, зовсім не про трактора думаючи, ішов собі й ішов. Свердловською (Катеринославською) ішов вулицею…

Іду собі й іду.

Дивлюсь — поперед мене двос дядьків ідуть. Ідуть, по боках пильно дивляться та руками об поли б'ють… Зупиняють подорожніх, щось питають, їм на відповідь подорожні руками махають, а дядьки плечима знизують, по боках дивляться й потилиці чухають…

Наздогнав я дядьків.

— Драстуйте, — дядьки мені кажуть.

— Драстуйте, — я дядькам кажу.

— Та скажіть же нам, пожалуста, може ж, таки хоч ви знаєте, де тут отой трахторний двір?

— Трахторний двір, кажете?

— Еге!

— А навіщо вам трахторний двір?

— Трахтора ми купили, так оце, щоб забрати, шукаємо.

— А де ж ви купили?

— Отам! Отак прямо, а потім ліворуч трохи…

— А папір який-небудь у вас є?

— Є! Ми й гроші заплатили.

— Покажіть…

— Ось…

Папірець од харківського Губсельбанку — одержати трактор "фордзон" із складу…

— А хіба вам не сказано, де той склад?

— Сказано, що десь отут.

— А були в Сільмаштресті, отут на розі?

— Були!

— Ну?

— Сказано, що це не в їх.

— А не сказали де?

— Сказали, що не знають.

— Ходім зі мною.

Йду до телефону, викликаю торговельний відділ Губсельбанку:

— Де ваші трактори? Склади де ваші?

— Зараз, почекайте, взнаю. Через хвилини три:

— Не знаємо. Це ви запитайте в Автопромторзі, там вам скажуть, де наші склади.

— А де Автопромторг?

— Зараз, почекайте… Через хвилини дві:

— На Катеринославській, отам, де посередині скверик… Там вивіска. Знаєте, де скверик?

— Знаю!

— Так отам і спитайте!

— Значить, спитати в Автопромторзі, і він скаже, де ваші губсельбанківські склади?

— Ну да!

— Спасибі… До дядьків:

— Ходімте зі мною. Може, знайдемо. Вже ніби на слід натрапили…

— Ведіть уже, спасибі вам, бо ми, мабуть, не вдерем. Пішли.

— Обмолотилися? — питаю.

— Ні! Оце ж трактора ждемо… Повеземо сьогодні, нам тут сто верстов, та й молотитимемо…

Прийшли до Автопромторгу.

— Де тут у вас трактори?

— Нема в нас!

— Як нема, коли Губсельбанк сюди справив?!

— В тракторном отделе!

— Де?

— Отам! Второй етаж!

— Ходім. "Второй етаж"…

— Де тракторний одділ?

— Отуди! Пішли "отуди".

— Де тракторний оддІл?

— Отуди! Найшли...

— Ось дядьки трактора шукають. У Губсельбанку купили. Де той трактор?

— Єщо не прибилі!

Я зник... їй же богу, взяв і зник.

— Побіжу. На працю треба! Балакайте, товариші, вже самі.

— Спасибі ж вам! А я — ходу...

Я не кажу, щоб неодмінно бити. Бити не треба, бо бійка — це некультурна штука.

Але забороняти в таких випадках згадувати "маму" не маємо ніякого права.

Здержатись не можна.

ЩО ПОСОВІТУЄШ?!

Обмолотилися, обвіялися, обтрієрилися, зсипали зерно в засіки. Обсіялися. Поярмаркували...

Оженили, в кого там було кого женити... Оддали заміж, в кого там було кого оддавати... А далі що?

Ну, скажемо, сьогодні випив, завтра випив, позавтрьому випив і ще випив… А далі що?

Ну хай місяць питимемо, а таки ж остогидне колись вона чи він…

Вона — це гірка… Він — це із цукру…

От настане ж такий момент, що до вас:

— Ходімо хильнем!

— Не хочу!

— Тю!

— От тобі й тю! Пив оце два тижні, так учора ковтнув, а вона отут стала й не йде! Ну, не йде, хоч ти що хоч роби!

Ото, значить, "до точки"… І що ж отоді робити?

А воно як смеркне, та така ж ніч, що вже ворочаєшся, куриш, куриш — не розвидняється…

Ще перші два тижні після Кузьми й Дем'яна — спиш… Потім і кульші болять, і лікті болять, і боки болять… Підкидний дурак?

Штука, що й казать, добра, так штани протираються… І небезпечна!

Два тижні один знайомий і день, і ніч ляпав, а потім схопивсь, почав кукурікати й підкидати дітей…

Дівчат до дівчат почав кидати, хлопців до хлопців:

— До масті! — кричить. Пособорували — одійшов. Тепер не грає…

Так що ж робити? Не знаю…

Газети передплачувати, до сельбуду ходити, книжки читати, на агрономові доклади ходити?

Якби ж у книжках малювали чирву та бубну — може б, і читав…

Якби в сельбуді давали по "лампадці", може б, і ходив… А так…

Тяжка справа з зимою… Що посовітуєш?

АЛЬТЕРНАТИВА

Важке, граждани, пішло життя… І важке пішло, і складне пішло життя… І найгірше в тому житті те, що дедалі воно, життя оте навісне, все складнішає…

Голова замакітрюється, схиляється на руки, і в голові тій по борознах великого мозку плазують думки опецькуваті: "Що робити?"

Що робити, бо ловить сильно почали… Як хапонув, так і впіймали…

І чи ти скарбник, чи ти агент, чи ти завхоз, чи ти зампред, чи сам пред — все одно: не милують!..

І чи хапонув ти скарбові гроші, чи артільні, чи професійні — все одно: не милують!..

І чи хапонув ти гроші через "скрутний матеріальний стан", чи пішли вони на "бенкети", чи, "влекомий" найіуманнішими поривами допомогти безпритульним дітям, закатав ти ті гроші в рулетку, або в "залєзку", або

проскакав на механічнім чи на живім тоталізаторі — все одно: не милують!..

І чи (боже мій! боже мій!) мав ти революційні заслуги, чи, може, потім матимеш — все 'дно: не милують!..

Жорстокий народ пішов...

І (о боже мій! боже мій!) кажуть, що й не милуватимуть!

Кажуть, що не милуватимуть навіть і в тих випадках, коли ви заприсягатиметесь на суді, що хоч ви, мовляв, і не маєте особливих послуг перед революцією, але почуваєте, що на випадок наступу світової контрреволюції ви Гінденбурга самі в полон візьмете...

Ні на що не надійтеся... І коли стоїте перед судом, не кажіть:

— Простіть мене, граждани судді, я Перекоп сам візьму!

Не помилують!

Життя дуже складне пішло...

Пропали ті прекрасні часи, коли були прекрасні посади, де "підлататься" можна було... Пропала "підлатка"!..

І висунуло навісне життя божевільну альтернативу: або не хапай! Або тебе схоплять!

Єдине, що залишилося всім хапунам, — це присоромити Радянську владу, що вона "позичила" у пророка Мусія його восьмий заповіт:

"Не крадь!"

Тільки навряд чи засоромиться.

"СТРЕБИЛІВКА"

(Натура)

Декотрі з сільських кооперативів зовсім не знають попиту на ринку і замість бляшаних або залізних виробів заготовляють галантерею аж до... корсетів і капелюхів (шляп).

З газет

Ну як ото воно писати треба?

...Ранок ...Сонце світить на небі... Небо блакитне... По вулиці череда йде... Пастух співає... На сопілку грає... Вітер то подихне, то не подихне... До церкви дзвонять... А дзвін "малиновий", та тільки гугугу! Собаки гавкають...

Одне слово — село.

А в селі — "Єдиное потребительськоє общество. Магазин". Зроду, положим, у селі такого дива не було — то я жартую...

У селі є "потребилівка".

Це в кращому разі.

А найчастіше — "стребилівка", що:

— Отут вона в мене сидить...

"Отут" — це значить під грудьми або в печінках...

— Драстуйте! Бо' поможи! З п'ятницею!

— Драстуйте!

— Казала тому шибеникові: "Не став, як п'єш, кухля на сонце, бо іржа проїсть!" А йому ж, сукиному синові, хіба до того? Йому в комсомол, йому в бога не вірить! І дірочка! От бачите! Тепер і дзюрчить! Так оце до вас! Чи нема у вас іакого самого? Це ще у Котильві на ярмарку старий як купив, як ото ще каранація була, та й пили... А тепер — дірочка! І кухоль добрячий, а тече!

— Так що й нема, бабка! Другого чого опустить можна, а кухлів не держим... Герсета для хвіруги не подойдьоть?

— Герсета?

— Купи, Онисько (це з гурту, що завжди в потребилівці: "Новостьов каких нема?"), а то в тебе талія не гньоться! Хранцюзьких, брат, привезли! Зашнуруєш —, так як шинсонетка, як хто збоку посмотрить! Петро тоді под ручку до корови водитиме!

— Страмнючий! Онуки ж уже з хлопцями сплять, а ти все отим калаталом своїм поганючим! І не поприщить, прости мене царице небесна троєручице!

— А то, може б, шляпу купила? З пір'ям, брат! Как напньош, та как бариня наша! Я своїй купив, так хіба ви понімаєте? Купив, так аж мигтить, думав до церкви повести, а вона квочку підсипала!

— Та замовч."

— Не ндравиться! Є то, брат, нам з города шлють! На панів виводять! А ви народ необразований! Кузьма купив герсета та на

наритиики для лощиці й порізав! А що б було стару засупонити, років би на двадцять, і помолодшала!

Спасибі кооперації! На селі не сумно.

НУ ЩО Ж, РЕГУЛЬНЬОМІ (З недавнього минулого)

Ціни, кажуть, на продукти виробництва нашого "регульнуть" треба.

Потому — "ножиці"...

Спочатку були ті "ножиці" отакісінькі, ніби манікюрні, потім перевернулися вони на парикмахерські, а тепер дійшло діло до того, що вже тими "ножицями" овець стригти можна...

Отже, хоч здохни, а регулюй!

Бо не регулюватимеш ти, то вони самі тебе "урегулюють*... Давайте, значить, регульньом!

Хоч нас ніхто й не питає, яка наша з цього приводу думка, але то нічого... Більше думок, більше змоги відшукати певну стежку до того регулювання...

Певна річ, що ми не збираємось регулювати так, як це робить робсел. інспекція. Взяла й заарештувала директорів промбанку у Москві. У нас свої способи.

Причина? "Ножиць" отих причина? Давайте повченому.

Мала купівельна спроможність у населення... Причина цього?

Невідповідність цін на продукти сільського господарства та на продукти фабричнозаводського виробництва. Найкраще це на таблиці:

Назва речей

Штани цілі

1 холоша

Ширінька

1 ґудзик

Скільки пудів

Жито……

ЗО пуд.

15 пуд.

7 '2 пуд.

1 пуд.

З цієї таблиці видко, що коли селянин регулюватиме своє життя по індексу цін нашого товарного ринку, а не допускатиметься різних примхів свого власницького індивідуалізму, то за 7 12 пудів жита він спокійнісінько матиме в себе ширіньку від штанів. Для середняка це цілком досить, бо коли серйозно говорити, то в штанях найголовніша частина, безперечно, є ширінька. Решта — від лукавого. І без тої решти перебутися можна, не лякаючи на селі жінвідділу.

Для незаможника це, щоправда, дорогувато трохи. Але незаможник все ж таки мас змогу виділити 1 пуд хліба й купити собі ґудзика. Треба тільки незаможникам шити довгі сорочки (полотно своє ж!) і на тому місці, де при відновленні господарства повинні бути штани, пришити того ґудзика… Уже вам натяк на штани й є.

Певна річ, що в цій справі найкращий і найпевніший порятунок — це колективізація сільського господарства.

Коли один незаможник має змогу купити ґудзик, то колективне господарство з тридцяти членів (див. таблицю) може купити цілі штани!

А міцний колектив, тисяч на три приблизно членів, може придбати цілих сто пар штанів… Цілий цейхгауз!

От що в таких випадках може зробити гурт, колектив!

Безперечно, ми справу регулювання цін покладаємо не тільки на самого споживача, в данім разі — на селянина.

Ні! Бо це було б зовсім несправедливо…

Державні органи: і продуценти, і торговельні — так само повинні і з свого боку вжити цілої низки заходів, щоб здешевити крам.

Що лягає важким тягарем на виробництво? На ціни тобто?

Накладні видатки…

Треба, значить, ті накладні видатки зменшити… Подумаєм, як це зробити. Берімо так.

Комерційний директор будьякого торгу чи тресту носить черевики. Коли він ходить пішки, ясно, що скоро стираються підметки. Це вимагає побільшення йому платні. Отже, щоб цього не було, треба, щоб він не ходив, а їздив на авто чи на парі вороних. Це застрахує установу від прибавки йому платні, тобто зменшить накладні видатки.

Далі. Директорові багацько доводиться сидіти — працювати. Витирається одежа. Прибавка платні... Треба, значить, обставити як слід кабінети м'якими меблями, килимами і т. ін. Накладні видатки — вниз!

Далі. Праці в директора чи там у члена правління сила, за шість годин її не переробиш. Надурочна праця. Тантьєми й т. ін. Збільшення видатків. Erqo[33]: найняти душ шість віцедиректорів, кожному по особистому секретареві (краще блондинок). Тоді ніякої надурочної платні... Менше накладних видатків.

Далі. Ще й досі трапляється, що жінки директорів та їхня прислуга ходять на базар пішки.

Оце якось уранці нарахував тільки вісім екіпажів з линками, що їдуть на базар... Решта, значить, ще ходять пішки і б'ють підметки.

Треба, щоб усі їздили, а то великі витрати на черевики...

Взагалі, обопільні стремліиня з боку споживача й продуцента зрештою дадуть прекрасні наслідки, і ціни ми врегулюємо.

А робітничоселянська інспекція це дуже страшно!

НАЙПЕКУЧІШІ СПРАВИ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

"Найпекучіші справи"... Значить, печуть когось...

Кого печуть, чого печуть, навіщо вони печуть — хто й зна. А коли печуть — треба те місце, що вони печуть його, гусячим смальцем помастити… Щоб не так пекло…

Давайте по черзі про оті "найпекучіші"…

1. Апарати…

Про кооперативний апарат, значить… Удосконалити його слід. Тобто зробити так, щоб кооперативні робітники дбали за доручене їм діло, щоб діло те велике росло, та щоб любили його, та всілякими засобами кооперативному розвиткові сприяли… Я зовсім не хочу цим сказати, що апарат у нас в колективі слабкий… Навпаки: апарат у нас добрий, розгалужений, міцний, кріпкий… Одне слово, здоооооровий апарат. Якби йому ще й любові до справи до його комплекції, кооперація наша була б не "шляхом", а просто "алеєю" до соціалізму… Ознаки такої любові вже денеде виявляються. Послав, приміром, Вінницький райсоюз свого мукомола до Києва сита закупити. Дав гроші… А мукомол той, з великої до кооперації любові, по дорозі з вокзалу діамантів за дешеву ціну закупив. Щоб зміцнити економічну міць свого союзу. Що він помилився й купив простого скла, замість діамантів, то нічого. Найважливіша в даному разі ідея… А ідея прекрасна…

Більше таких самовідданих кооперативних робітників! В апарат їх!

Друга важлива в кооперації справа — це спеціалізація в роботі кооперативних об'єднань. Диференціація замість інтеграції. На цей шлях уже кооперація стала. Сільськогосподарська кооперація торгує… Споживча — сіє, оре, меле. Кредитова — хліб заготовляє… З цього боку все гаразд.

Третя справа. Боротьба з приватним ринком. Це дуже серйозна справа. Боротись треба так: купувати крам у державних органів (трестів і т. ін.), а потім продавати приватним крамарям. Тоді, як крамар набере

оберемок краму і в нього обидві руки будуть зайняті, тоді його й бороти. Просто під ніжку його й у крик:

— Поборов!

Четверта. Культурна справа й кооперація. Де, як не тут, можна, може, найбільше допомогти кооперації? В справі, приміром, Ліквідації неписьменності. Яскравий приклад роботи в цій справі подав Шевченківський сільськогосподарський союз на Київщині. Він закупив піввагона ручок і піввагона олівців, забезпечивши таким чином населення на Шевченківщині засобами до боротьби з неписьменністю на 200 приблизно років… Пишуть старі, малі, середні, і в кожнім дворі під припічком ще й про запас гросів[34] по дванадцять лежить олівців.

П'ята сдрава. Міжкооперативні відносини. Жити потовариському, що й казати, слід, але купати один одного — це сентименталізм. На Київщині, приміром, в однім селі три члени правління споживкооперативу кинули в криницю члена правління с.г. кооперативу. Це, помоєму, занадто. Хай сам купається, коли йому це треба: він не дитина.

Шоста;. Зв'язок із членами… Збирати збори членські слід, понашому, всетаки не пізніше, як через три роки… Бердичівський ЦРК тільки два роки не збирав зборів… Але через рік йому вже слід зібратися… На всякий випадок…

Здається, все.

Так потроху з нашої хорошої кооперації зробимотаки прекрасну.

СПРАВИ КООПЕРАТИВНІ

Кооперація — шлях до соціалізму…

Так от же знайшлись такі люди нехороші, що взяли та й збудували на тому шляхові — поперше: ресторанстолову церобкоопівську на вул. Карла Лібкнехта, № 3, а подруге, церобкоопівську крамницю бакалійногастрономічну № 11 на площі Рози Люксембург…

Це тут, у Харкові.

І одлякують оціот заклади люд трудящий, і оббігають подорожні шлях той — соціалістичний, збочують з його і забігають на шлях до справжнісінького капіталізму, та ще й слова тобі не дають промовити.

— Замовчи! — кричать. — Послухай краще, що робиться, а тоді докорятимеш.

— Слухаю…

— От… Шляхом кооперації пішов я свідомо… Громадське, — думаю, — харчування… Розкріпачення жінки… Ходім, — кажу, — жінко, до церобкоопівського ресторану… Помешкання нове… Музика…. Квіти… Пішли… Сіли… Сидимо… Прочитав я "Вечірнє радіо"… Хліб на столі стоїть — хліб поїли… Сиділи одягненими… Душно зробилося — пороздягалися." Прослухали щось із п'ять ліричних номерів… Нарешті підходить офіціант.

— Обідати?

— Обідати, — кажемо.

— Що прикажете?

— Мені,— прошу, — борщ.

— А мені,— жінка каже, — суп…

— Сію мінуту…

Сидимо ми. Розказала мені жінка, як вона вісім років у гімназії вчилася… За всі вісім років детально розповідала: скільки їй по закону божому ставили. Розказав я жінці про громадянську війну, про події в Китаї, про хлібозаготовку, про експорт і про Локарнську конференцію. Поїли другу тарілку хліба…

— Вам борщ, а вам суп?

— Ні, мені,— кажу, — борщ, а їй суп…

— Сію мінуту…

Сидимо ми. Довго прикидали, скільки братимуть одступного, коли жилбудівництво в Харкові поширяться.

— Прошу. Два борщі… Що на друге?

— Нам, — кажу, — один борщ, а один суп…

— Пробачте, будь ласка! Сію мінуту.

— Ні, голубчику, ми вже два борщі їстимемо… А то вже скоро автобуси перестануть їздити… Тільки дайте, будь ласка, ложку й виделку, а то ви чогось по три ножі подали… Різатись, невважаючи на вашу "сію мінуту", ми ще не збираємось…

— Сію мінуту!

Ходимо тепер у капіталістичну "Німецьку" їдальню і обідаємо за п'ятнадцять хвилин… Тарілки "квасон", бо насухо витираються після того, як помиються…

Це — як обідати…

А оце — як купувати… Слухай…

— Слухаю…

Франзоль треба було купити. Зайшов у крамницю № 11 церобкоопівську, на площі Рози Люксембург.

— Дайте чотири, — кажу, — булки.

— Сію мінуту.

Дав мені чотири булки.

— Загорніть же, — кажу, — в папір, щоб нести було можна, бо мені далеко нести…

Дає прикажчик отакісінький клаптик паперу.

— Більше не полатається.

— Як же я їх, — питаю, — заберу? В портфель не влізуть, а так не вдержу, розгублю…

— Не полагається більше… Залишив булки, кажучи:

— Дарую вам ваші булки!

І пішов через дорогу до азербайджанського (очевидно) гражданина і взяв чотири булки… І дав на ті булки азербайджанський гражданин прекрасного великого з чистого білого паперу мішечка… І пішов я з тим мішечком, і не розгубив булок…

Так от тепер і зважте.

Хто винен, що мене од соціалістичного шляху оджахують?1

І я питаю:

— Хто винен?!

ГОЛОСНОМОВЕЦЬ

Ех, і життя, дорогі товариші, насувається!

Ех, і дихатимемо ж ми легко та радісно!

Ех, і славословитимемо ми і землю, і небо, — увесь всесвіт славословитимемо за радість, за спокій, за душі нашої відпочинок наболілої…

А все наука! А все радіо!

До чого ж тільки не дійде людська думка проникліва, до чого ж тільки вона не додумається?!

Серед площі будинок. То ВУЦВК. А на даху, на будинку на тому, труба велика… А з труби з тої промови сиплються, музика гримить, співи чуються…

То голосномовець.

Засідання десь іде на двадцятій вулиці, а ви під ВУЦВКом стоїте і все чисто чуєте. І чуєте аж за три, за п'ять кварталів! А все наука! А все радіо!

Ви ж тільки подумайте, куди ми йдемо, куди завертаємо! От ви сядьте та й подумайте…

Ліквідували ви неписьменність… Завели кооперативи. Позаписувались у МОДРи, Доброхеми, Овадки, ТАПУКи. Землеустроїлися… Меліорувалися… В сільському господарстві інтенсифікувались… Засівозмінились на шестипілля… Затракторилися… Кобилу свою заарденили, корову симентували, а кнура та свиню зайоркширили…

Сіли, зачесались і сидите.

А потім до жінки:

— Ке, — кажете, — Октябрино, поїду я на базар та куплю я голосномовця!

— Поїдь, Кіме Вуцзиховичу, поїдь! Давно вже пора! З ним, із голосномовцем отим, легше в світі жити…

Поїхали ви й купили…

Отут уже й починається ваше життя, спокійне та радісне…

Посадили ви, приміром, города чи бакшу, чи посіяли ви на полі збіжжя, чи стигнуть у вас у садку вишні…

А птиця капосну насідає, викльовує. Не набігатися, не накишкатися.

Пристроїли ви собі чи в садку, чи на вгороді (де треба, одне слово) голосномовця свого.

Сидите в хаті й "Нову громаду" читаєте. Прочитали одну сторінку та до дудочки:

— А киша, бодай ви були повиздихали!

А воно з голосномовця як гаркне на. вгороді, чи в садку, чи на бакші:

— А киша!

І птиця врозтіч!

І бігати не треба, і кишкатися не треба... Кавуни, приміром, вистигли.

Пристроїли голосномрвця в курені й ідете додому.

А так годині о дванадцятій прокинулись та в дудочку:

— А куди ж ото ви, розпросукині ви сини, кажіть, га? Ловилови! Держидержидержи!

Пастухи, як груші,— з. бакші.

А ви собі перевернулись на другий бік, "святсвятсвят" проказали — й спать.

Ні бігати не треба, ні сіллю рушниці набивати.

Трактором орете... Голосномовець у хати... Підбилось сонечко, обідати час... Зразу в дудочку:

т' Октябрино, галушок неси!

І їхати не треба, часу гаяти не будете.

Ех, і життя ж буде, бо велика штука радіо!

ПЕРШІ КРОКИ (Поради для ще не українізованих)

Про неприємну справу оце писатиму… Нічого не зробиш: мушу… Посада мені така вже трапилася, а воно ж, кажуть: "Узявся — так роби!"…

Про українізацію писатиму. Декрета ж ото Радянська влада видавала, щоб закінчити з цією справою. Поспішати треба. А то ще чого доброго… Знаєте, Радянська влада не любить жартувати… Доведеться, братця, при… той… налягти… Українізуємось давайте, та тоді вже спокійнісінько що два тижні платню одержуватимемо, до профспілки одраховуватимемо, коли треба — "Інтернаціонала" співатимемо, демонстрації робитимемо…

Як справжні революціонери… Робітничі селяни, одне слово.

Знаю я, що воно не дуже приємно…

То собі сидиш, і всякі "отношения" в тебе тільки: чиркчирк! Чиркчирк — як мухи.

В ответ на предписание і т. д., і т. ін…

А тепер розженешся… і до словника…

Але що поробиш? Треба: можуть скоротити…

І вчи, і переучуйся, і ходи на лекції… Та ціла морока… Та ще й морально якось непевний. Всетаки хоч що б там говорили, а мова

мужича… То попанському говорив, а то помужичому. Якось воно, знаєте, не… Та я, одне слово, вас розумію.

І не легенька та мова. Має й граматику, й синтаксу, й літературу цілу. За один вечір її не подужаєш.

Я по собі знаю, як вона мені не легко давалась.

Учили мене тої мови української давненько вже…

Я вже був чималим чолов'ягою. Щось було мені місяців, мабуть, одинадцять, а може, й цілий рік… Так що вже добре знав, де в матері пазуха розстібається. Мати мене вчила. Каже було:

— Кажи: дай!

— Няй, мамо, няй!

— Дай, кажи, кажу тобі!

— Няй, мамо, няй!

— Нявкатимеш — не дам!

І не дасть. То я було плачу, ніби мене по штату скоротили…

Так що я за Мову ту вкраїнську добретаки натерпівся.

Та ще й тепер, маючи вже не одинадцять місяців, а значно більше, як рік, — та й то доводиться і в граматику зазирнути, а іноді то й у словник…

Отака та мова…

Хоч особливо, товариші зави, зами, замзамзави і інші радянські службовці, не лякайтесь. Жахатися нема чого... Мова українська ще нікого не кусала. Були тільки випадки (та й то Не пандемічні), що вона друкарщиць, здебільше ніжних блондинок, до плачу доводила."

Але ви ж самі знаєте, які тендітні ті блондинки: вони навіть над ніжним французьким підручником плачуть... Так що це "не факт"!!

Єдине, що лякати може, — це спішність. Але й з цього становища вийти можна. Принаймні так вийти, що не скоротять...

І це не трудно... Затямте ось що...

Всі папери, писані українською мовою, починайте завжди так:

"З огляду на те та на т е..." Всі папери так починаються...

Це. значить, що ви, пишучи листа, на щось "оглядаєтесь". Поросійському значить: "осматриваетесь"... Людина ви, значить, "осмотрительная"...

А такі люди цінні і поросійському, й поукраїнському.

Далі. Затямте собі слово — "п о з а я к"... Це дуже вкраїнське слово... Що воно значить, я й сам не знаю, але людина без нього не українець...

Коли вас хто спитає:

— Українську мову знаєте?

Кажіть:

— Позаяк я її вчив, значить, знаю...

Квит! П'ять! І вищий розряд, як кваліфікованому знавцеві мови української.

Далі. Папери, що ото пишуться в канцеляріях і звуться поросійському "отношениями", звіть — "відношеннями".

Обов'язково. Відповіді пишіть так:

"З огляду на Ваше відношення за № 101, ми на Ввідношення, маємо за честь надіслати наше відношення, бо Ваше відношення торкається нашого відношення і т. д., і т. ін..."

Боже вас борони написати:

"На ваш лист за № 101 відповідаємо... і т. д., і т. д."

Треба обов'язково в канцелярських паперах "нявкати"...

Тоді папери ті звучніші... Як коти в березні...

Далі. Широко вживайте слова: "розумієте". Як говорите з селянином, так після кожного слова: "розумієте", "розумієте"... То він вам, кінець кінцем, скаже:

— Ні чорта я не розумію...

І піде... А вам аби він пішов...

Далі. Замість "спасибі" чи "мерсі" — кажіть "дякую"... Тільки робіть наголос на не "я", а на "у"... Дуже ефектне слово... Тоді вас запитуватимуть усі:

— А хто за попа? А чи велика парафія? А скільки цього посту посповідали?

Оце поки що візьміть під увагу. Це обо'язково для українізованої людини для того, щоб її не скоротили…

Щасти ж вам, доле, на цім тяжкім, але славнім шляху!

ТАМ ТАКЕ САМЕ

З Марсом учора вночі балакав…

Тільки ото він своєю фазою до нас повернувся, я на Холодну гору, бінокля на носа — зирк! — а там над самісіньким кінцем, ноги звісивши, чолов'яга сидить…

У кепці, в сандаліях, штани під поясок…

Сидить, ковбасу їсть…

Я грамофонну трубу в рота, одкахикавсь, та як двину:

— Здоров, марсіянцю!

— Здрастуй, мать — сира земля!

— Якої губернії?

Щось він мені таке сказав — не розібрав я. Не то Катеринославської, не то Катеринославської…

— Як живете? — питаю.

— Говоріть, — кричить, — поруському, а то я поукраїнському слабувато!

— Не українізувались хіба?

— Ще!

— І в пас іще! Українізуємось оце! Термін надходить! Гарячка!

— Маїаіі біг!

— Спасибі! А хіба и бога вірите!

— Дома віримо, па службі — ні!

— І в нас так! А де працюєте?

— У Марсотресті!

— Який розряд?

— Чотирнадцятий плюс двадцять нагрузки!

— Платять?

— Платять! Та оце скорочують!

— А чому?

— Директорової жінки сестра приїхала…

— Розумію! І в нас часом так. А яка влада у вас на Марсі?

— Ради!

— А неп є?

— Нема! Повмирали від "уравнительного"...

— Візьміть наших!

— На чорта вони нам?

— Візьміть — у нас хороші: гладкі та голені...

— Кушайте самі!

— Спасибі! А як у вас діти — інкубаторами чи постарому?!

— Постарому! Один інженер інкубатора був вигадав — жінки й інкубатора побили, й інженера втопили. "Родитимемо, — заявили, — самі!"

— І в нас самі! А на батьків діти подібні?

— Не дуже! Більше на "дядю"!

— І в нас не дуже! А що у вас зараз робиться?

— Готуємось до перевиборів!

— Жінок вибираєте?

— Вибираємо!

— Скільки відсотків?

— Десять!

— Закройсь, Марсе! У нас двадцять п'ять! Три чоловіки — одна жінка!

А...

Не встиг більше нічого спитати, бо повернувся Марс іншою фазою, якимось смітником, схожим на наш Благбаз після торгівлі...

А на смітнику нікого, крім такої птиці, як наш індик, не було...

Кажуть, що то марсіанська галка...

ТІПУН ВАМ НА ЯЗИК!

Ніколи я не гадав, що Наркомздрав наш така весела установа.

А він просто "хохотун гомеричний".

Випустив він оце українською мовою прохання дитини до дорослих про те, як ті дорослі мають до дитини ставитися, щоб вона велика та здорова росла.

Дитина та ще, очевидно, була не зукраїнізована і прохала російською мовою, а наркомздравівські перекладачі переклали дитячі слова українською мовою...

Так, даю вам слово честі, що якби ота дитина вміла читати та прочитала своє прохання поукраїнському, хапонув би її родимець обов'язково і негайно.

Умерла б дитина!

Послухайте, ного такого тая хороша дитина в Наркомздраві набалакала:

1. Не цілуйте мене в губи.

Ну, це ще сюдитуди. Не хоче, щоб у губи цілували. Хоче, щоб у інше місце. Согласні…

2. Не кахикайте, не чхайте мені в обличчя, а то я захорую, й мені буде зле.

Не кахикайтеї Добре, що хоч іще не підкахикуйте!

3. Не наражайте мене на безпечність заповітритись на кашлюк і т. ін.

"Не наражайте на безпечність". Чули колинебудь отаке? Дитина прохає, щоб не заразили її на різні пошесні хвороби, а перекладачі "заповітрюють".

І не може воно прохати, щоб не наражали на безпечність. На небезпечність, може?

4. Не тягайте мене на руках.

Чорт його знає, як його "на руках" тягати можна? "За руки" тягати, чи за ноти, чи за вухо, — це ще зрозуміло. Можна навіть малу дитину й за пупа тягати, але "на руках" тягати?! їйбогу, і не бачив, і не чув ніколи…

5. Не давайте мені порожнього смочка. Сказать "смичка", щоб на скрипку грати, так що їй той смичок пошкодить? І хто його їй даватиме? Сказать, що дитина про "смичку" дбає, так мала ж іще вона.

Може, вона думала, що їй смока (помпу) в рота засовуватимуть? Доброго ж вона погляду на батьків!

Взяли б і написали просто: "Не давайте мені порожньої соски". І ьсім би було зрозуміло.

6. Не давайте мені ссати жеваної кукли. Самі ви "жовані кукли"! Ну що більше на це скажеш?

"Жевана кукла"?! Та хто ж таки ляльки жуватиме для дитини? Ото вигадали! На селах дають ганчірку дитині ссати та скоринку. Так і напишіть так! А то як прочитає якась сердита баба про "жевану куклу", то прийде і попсує вас усіх, замість "кукли" отої.

7. Не тіпайте мене та не гойдайте, як я плачу.

Не протестуємо принципово проти такого датського прохання. Але нас бере сумнів, щоб десь на Вкраїні тіпали дітей. Тіпають у нас коноплі, тіпають льон, іноді жаливу тіпають, але дітей, їйбогу (вірте мені), не тіпають! Може, після цієї "відозви" пробуватимуть, але навряд щоб з того яке прядиво булЬ. На Вкраїні іноді трапляється, що діти "тіпаються" (самі тіпаються, а не їх хтось там тіпає), але це тоді, коли їм батько чи мати істйка показують. А від істика не тільки діти, а й наркомздравцІ затіпалися б. А коли дітей хтось трясе, вони прохають: "Не трясіть нас!"

Багацько дечого тая дитина ще набалакала...

Такого набалакала, що як потрапить тая відозва на село, так не треба селянам ні театру, ні цирку, нічого їм не треба.

З кожного пункту тої відозви реготатимуть щонайменше місяць.

На тій відозві таке славне дитинча намальоване. Ну що, як воно виросте та прочитає, що з його Наркомздрав зробив? їйбо, битиме! І за діло битиме!

ВОЛЬОВИЙ СПОСІБ

Марину Кривоверху знав я дуже добре... Прекрасна жінка... Працювала вона в однім із "коматів", а я туди (в "комат") частенько зазирав по ділах (ділов! ділові). Ну й познайомилися...

Марина Крйвоверха, розносячи чай, уздрить, бувало, і мене, та й до мене;

— Мо', й ви випили?.. Випийте!!. Чайок — він не вредить!..

Марина, як бачите, була в тому "коматі" за служницю... Чай ото, було, розносить, а після "державних трудов" — "наслідки" було то підмітає, то ганчіркою повитирає, щоб чисто було скрізь...

Завхоз так їй і наказав, як бралася вона за працю:

— Щоб мені скрізь чисто було! А Марина на те йому:

— Та то вже сама знаю. За те й гроші платите. Справна була жінка Марина... Ніколи їй ніякого "замічанія"...

Була Марина з Полтавської губернії, округ ніяких не визнавала і казала завжди, як було спитаєш її:

— Якої ви округи, Марино?

— Та я ж уже вам казала: Полтавської я губернії, а "в'єзду" Кобиляцького... То тепер округи, кажуть, пішли, а я як з села виїхала, так тоді ще писалося, що з "в'єзду".

Любив я з Мариною побалакати: землячка ж, полтавська. Ну, ото, було, й спитаєш:

— Хто ж ви така, Марино, українка, чи хто?

— Авжеж не хто: полтавська, українка.

— А якою ви мовою говорите?

— Ото причепились! Такою, як чуєте... Якою люди, такою й я...

— Ви в школі вчилися, Марино?

— Аякже:, дві зими ходила.

— Так якою ж ви мовою говорите?

— Та знаю вже я вас, знаю: вкраїнською говорю. Побалакаємо ото, так і розійдемося.

Хороша була жінка Марина, і роботяща, й привітна... І про панів не любила згадувати.

Трапилося так, що давненько я з Мариною бачився: не ходив до того "комату".

Чимчикую якось улицею, а до мене:

— Драстуйте!.. Дивлюсь — Марина.

— Драстуйте, голубочко! Ну, як воно, що воно? Де ви йдете?

— Та йду оце квитка купувати. Додому їду. Розщитали!

— Як?

— А так. Не видержала тої мови вкраїнської… "Здаменту не здала".

— Як? Розкажіть!

— А так. Вчили ото нас на курсах, чи як вони, щоб усі понашому вивчилися говорити й писати… Раніш ото воно "попанському" все було… І я ото ходила, слухала… Як я людина не дуже ото грамотна, ходила так собі… "Трохи поспиш, трохи послухаєш". Коли ось комісія.

— Марино, — говорять, — Кривоверха! Підходю…

— Звідки ви? — питають.

— Полтавська.

— Українську мойу знаєте?

— Аякже… Руської не втну, а свою, — кажу, — знаю.

— Так скажіть нам, що таке "родовий відмінок"?.. Я їм одказую:

— Відмінка не чула, а щодо родів, то траплялося. Родила, — кажу, — од покійного чоловіка Пилипка, та господь прибрав… Та воно й краще. Як удовою, та ще й з дитиною…

А вони мені:

— Не те! Не те! Ми не про те... "Відмінок"... а "падеж" знаєте що таке?

Так чула від. батька, що колись на скотину було таке лихо, падіж, а за моєї пам'яті не було такого.

— Не знаєте, — вони говорять, — ви граматики:.. Сквернувато. А про "вольовий спосіб** знаєте? Про "повелительное наклоненіє"?.. Як воно в най буде?

— А чого ж не знаю. Звелять — зроблю, не звелять — не зроблю. Наше діло таке.

— Ну, йдіть, — кажуть.

Пішла я... Та оце як бачите — на вокзал аж іду.

— Даааа!

* * *

Замислився я дуже: шкода мені землячки зробилося. "І чого я, — думаю, — не комісія?!" Сів в автобус і їду. Чую розмову:

— Откуда ви, Вадим Федорович?

— Ффу! Екзамен по українізації дєржал!..

— Ну і как?

— Прекрасно. Спросили меня про "вольовий спосіб"... Я їм как зашпандьоріл: "Вольовий спосіб", ето бившеє повєлітельноє наклоненіє.

Полноє окончаніє,— говорю, — форм "вольового способу" такоє... Ах, чорт, уже забил! Да ето і нє важно... Однім словом, первая категорія...

— Поздравляю! А мнє еще предстоїт ета непріятность!.. Щасливий Вадим Федорович.

А Марині, бідолашній, не поталанило.

* * *

P. S. Не знаю, може, мої тут приклади (про Маринин іспит) подібні до прикладів Виборного Макогоненка в його знаменитих гумореснах, — пробачте мені цей "плагіат", — я тут зовсім в іншу точку б'ю. Приклади тут мають другорядну вагу.

"КОНФУЗ"

"Безперечним фактом є те, що нащадки січовиків на Кубані не говорять тою мовою, як говорять корінні, право й лівобережна Україна...

Українська Кубань не повинна йти таким точно шляхом "язикотворчества", що її інтенсивно розвивають тепер в УРСР.

Наша задача — не привести кубанцівукраїнців тільки до форм, вироблених на Україні,— а створити ту школу, базуючись на живому мовному матеріалі кубанських нащадків січовиків".

(Із розмови з наркомом Л. В. Лупачарським, надрукованої в Ростовській газеті "Молот").

і

І прийшло людство різними шляхами до комунізму...

І коли прийшло людство різними шляхами до комунізму, тоді стара гвардія більшовиківленінців, на березі Тигру й Євфрату зібравшись, доповіді різних націй вислухувала…

І сидів серед старої гвардії перший нарком освіти народної, першої Соціалістичної Республіки Радянської, Анатолій Васильович Луначарський…

Він, як керівник культурнонаціонального відродження, слухав доповіді про шлях до комунізму через національне самовизначення…

І проходили перед старою гвардією більшовиківленінців різнобарвні нації, колись страшним царатом пригнічувані…

Проходили білоруси, українці, євреї, поляки, німці, турки, татари, киргизи, чуваші, лопарі, мордва її силасиленна інших націй…

І розповідали…

Розповідали вони й про труднощі, з якими піднімати культуру, віками в домовині бувшу, доводилося, і про радість творчості, про радість відродження…

Розповідали про те, як доводилося прискорювати процес мовотворчості, щоб угнатися за культурами, що в нормальних умовах розвивалися…

Й усміхалася радісно стара гвардія ленінська, бачачи нації й культурно, й політично розкріпачені…

Проходили нації…

І останніми підходили нащадки запорізьких січовиків славних — кубанціукраїнці…

І запитав їх Анатолій Васильович Луначарський:

— Гей ви, запорожці, ви, славні молодці. А скажіть нам, а розкажіть нам, коли відроджуватися почали?

І залунав кубанський голос колективний:

— Числа не знаємо, бо календаря не маємо, місяць у небі, год у книзі, а день у нас такий, як і в вас — поцілуй за те он куди нас!

І тихотихо зробилося на березі Тигру та Євфрату. І, потупивши очі, запитав Анатолій Васильович Луначарський:

— Що кажете таке, запорожці, ви, славні молодці? Відповіли нащадки січовиків славних:

— Як відроджував, так і кажемо… На мовному матеріалі січовиків відроджував! Чого ж гніваєшся!

І ще тихше зробилося на березі Тигру й Євфрату.

УКРАЇНІЗАЦІЯ

Інтермедія до п'єси "Вій"

ДІЙОВІ ОСОБИ:

1) Голова комісії українізації.

2) Два члени комісії.

3) Радянська панна.

4) Кумедник.

5) Хор бурсаків.

Всі дійові особи — переодягнені бурсаки.

Кумедник (вискакує й дзвонить). Гей, латрижники, ланці, розбишаки, поганці, цитьте! Тихо, невігласи, сміріте ваші гласи! Зараз почнеться комедія, весела інтермедія.

Бурсаки. Тихо! Комедія! Інтермедія!

Кумедник. І ритори, й авдитори, граматики і братчики. Незаможники, середняки і трррудова інтелігенція. І партійні, і безпартійні, і навіть чесні безпартійні. Вичищені й відновлені. Хто "за" і хто "проти". Ану, хто "проти"? Нема? Тото ж. Цитьте. Внемліте к річам моїм. Слух преклоніте. Ми вам українізацію апарату покажемо і як тую українізацію переводиться, розкажемо. Прислухайтесь, придивляйтесь. Все, що покажемо, запам'ятайте і на вуса намотайте.

Бурсаки. Тихо! Українізація!

Кумедник. Ось іде комісія по українізації.

Входить комісія.

Кумедник. Ось іде громадянка Ундервуд. Вона на всі 100 % українізувалася і через те на радянській посаді зосталася.

Входить панна.

Кумедник. Прислухайтесь, придивляйтесь, воно вам у пригоді стане, бо українізувати вас ще не скоро перестануть. Будьмо уважні.

Голова комісії запитує панну. Члени — записують відповіді. Бурсаки на всі відповіді панни реагують жереб'ячим: "Гогого".

Голова (до панни). Ви українізувалися? Панна. Вже.

Голова. А скажіть, будь ласка, навіщо переводиться українізацію?

Панна. Українізацію переводиться для того, щоб залишити всіх на посадах, бо якби не українізували, то треба було б усіх повиганяти.

Голова. Так. Так. А скажіть тепер, чим славна є наша Україна?

П а н н а (співає):

Лугом іду, коня веду, Розвивайся, луже!

Бурсаки (раптом підхоплюють):

Сватай мене, козаченьку, Люблю тебе дуже.

Кумедник (дзвонить, силкуючись припинити бурсаків. Останні поволі втихають). Ффу, не видержали хлопці! Голова (до панни). Ви хотіли сказати піснею? Панна. Але... Голова. Що таке "але"?

Панна. "Але", понашому, поруському, будіть значить: "Да".

Бурсаки регочуть... Музика грає туш.

Голова. А чим іще славна наша Україна? Панна. Борщем і галушками.

Бурсаки "регочуть... Музика грає туш.

Голова. Ну, українознавство ви засвоїли добре. Тепер трохи з географії... Скажіть, що таке "селянин"?

Панна. Селяни... селяни... селяни... Про це і не говорили.

Голова. Не говорили? Ну, та це не так і важно. А скажіть тепер, як буде поукраїнському: "В виду того, что..."? Панна. Позакак.

Голова. Прекрасно. Прекрасно. Та ви краще од Шевченка. Скажіть тепер, як пишуться папери українською мовою?

Панна. Всі папери українською мовою починаються так: "З огляду на ваше відношення..." А в словах, де було руськоє "ять", пишеться "і" з точкою.

Голова. Приклад?

Панна. Наприклад: "лєс" — ліс; "сєно" — сіно; "возлє" — возлі; "вездє" — везді...

Бурсаки регочуть.

Голова. Все це дуже добре. А всетаки найголовнішого не сказали. Що найголовніше на Україні? Панна (мнеться). Не... не... знаю. Голова. Не знаєте? Панна, Не знаю.

Голова (до дириЖера). Маестро! Допоможіть!

Музика починає грати гопака.

Панна (скрикує). Гопак! (І починає танцювати).

Танцюють усі. Усі до нестями. Кумедник намагається перепинити. Нарешті всі вгамовуються.

Голова. Прекрасно! (Урочисто). Громадянка Ундервуд як знавець українознавства переводиться в позакатегорійні й підвищується з 10 в 14 розряд… Ви вільні…

Бурсаки (співають). Українізувалась. Українізувалась.

Українізуваааалаася.

Завіса.